

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В. Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Г. О. Харламова, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.) (Україна); С. Х. Аггелопулос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф. (Туреччина); Х. Батзіос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); М. Ван Рооджен, д-р наук, проф. (Великобританія); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); В. Дитріх, д-р наук, проф. (Німеччина); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф. (Литва); М. Зінельдін, д-р наук, проф. (Швеція); А. Савватеев, канд. наук, проф. (РФ); Р. С. Сербу, канд. наук, проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); О. І. Жилінська, канд. екон. наук, доц. (Україна); А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф. (Україна), Н. В. Ковтун, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. І. Мазур, д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф. (Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); А. О. Старостіна, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. М. Філюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна); В. Г. Швець, д-р екон. наук, проф. (Україна)
Адреса редколегії	03022, Київ-22, вул. Васильківська, 90-а, економічний факультет ☎ (38044) 259 71 82; http://bulletin-econom.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 26.04.16 (протокол №9)
Атестовано	Атестовано Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16
Зареєстровано	Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28
Журнал входить до наукометричних баз / Abstracted and Indexed:	RINC (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2014 = 67,43), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, National Library of Ukraine Vernadsky, Scopus (under evaluation), DOAJ, ProQuest (under evaluation), CitEc, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 4.477), RedLink

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 1728-2667

ECONOMICS

4(181)/2016

Established in 1958

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

CHIEF EDITOR	Prof. Viktor Bazylevych (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Dr. Kharlamova Ganna (Executive Editor) (Ukraine); Prof. Aggelopoulos Stamatis Ch. (Greece); Prof. Alpas Hami (Turkey); Prof. Bachev Hrabrin (Bulgaria); Prof. Batzios Christos (Greece); Prof. Chernyak Oleksandr (Ukraine); Prof. Ditrh Walter (Germany); Prof. Druteikiene Greta (Lithuania); Prof. Filyuk Galyna (Ukraine); Prof. Ignatyuk Angela (Ukraine); Prof. Kovtun Natalia (Ukraine); Prof. Kupalova Galyna (Ukraine); Prof. Lyuty Igor (Ukraine); Prof. Mazur Iryna (Ukraine); Prof. Naumenkova Svetlana (Ukraine); Prof. Pikus Ruslana (Ukraine); Prof. Savaateev Alexey (Russia); Dr. Serbu Razvan Sorin (Romania); Dr. Stoica Eduard (Romania); Prof. Shvets Viktor (Ukraine); Prof. Starostina Alla (Ukraine); Prof. Vitale Ksenia (Croatia); Prof. Van Rooijen Maurits (UK); Prof. Zhilinskaya Oksana (Ukraine); Prof. Zineldin Mosad (Sweden)
Editorial address	90-A, Vasyli'kivska str., room. 701, 808; Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 03022, Kyiv, phone: +38 044 259-71-82; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine (Protocol #9 of 26th April 2016)
Accreditation	The journal is in the List of specialized scientific publications, which are to publish the main results of dissertations in Economic Sciences (Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine # 241 of 09.03.2016)
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine Publishing center "Kyiv University". DK №1103 of 31.10.02
Address of publisher	01601, Kyiv-601, Boulevard Shevchenko, 14, room. 43 ☎: +38 044 239-31-72, +38 044 239-32-22; fax: +38 044 239-31-28

© Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
Publishing center "Kyiv University", 2016

ЗМІСТ

Филюк Г. Проблеми розвитку української електроенергетики та шляхи їх розв'язання	6
Ляшенко О. Моделювання економічного зростання при умові навчання на власному досвіді та розповсюдженні знань	12
Малік М., Ерастов В. Впровадження страхового репозиторію як альтернативи класичному Інтернет-страхуванню: правові аспекти	17
Чеберяко О., Рябоконт О. Місцеві бюджети в умовах сучасної децентралізації: Україна і зарубіжний досвід	24
Брінцева О. Фіктивний людський капітал: концептуальні підходи та особливості оцінювання	29
Наумова О. Управління інвестиційною діяльністю підприємства в умовах кризових явищ	32
Тюхтенко Н., Макаренко С., Олійник Н. Об'єктивізація визначення купівельної спроможності споживачів в умовах тіньової економіки	36
Додаток 1 Анотація та література (латинізація)	43
Додаток 2 Відомості про авторів	49

СОДЕРЖАНИЕ

Филюк Г. Проблемы развития украинского электроэнергетики и пути их решения	6
Ляшенко Е. Моделирование экономического роста при условии обучения на собственном опыте и распространении знаний	12
Малик Н., Эрастов В. Внедрение страхового репозитория как альтернатива классическому Интернет-страхованию: правовые аспекты.....	17
Чеберяко О., Рябоконе О. Местные бюджеты в условиях современной децентрализации: Украина и зарубежный опыт	24
Бринцева Е. Фиктивный человеческий капитал: концептуальные подходы и особенности оценки	29
Наумова Е. Управление инвестиционной деятельностью предприятия в условиях кризисных явлений	32
Тюхтенко Н., Макаренко С., Олейник Н. Объективизация определения покупательной способности потребителей в условиях теневой экономики	36
Приложение 1 Аннотация и литература (латинизация).....	43
Приложение 2 Сведения об авторах.....	49

CONTENTS

Fyliuk G. Problems of Ukrainian Energy and Their Solutions	6
Liashenko O. Modelling of Economic Growth with Learning by Doing and Knowledge Spillovers	12
Malik M., Erastov V. Introduction of Insurance Repository as an Alternative of Internet Insurance in Classical Meaning: Legislation Aspects.....	17
Cheberyako O., Ryabokon O. Local Budgets under Current Decentralization: Ukraine and Foreign Experience.....	24
Brintseva O. Fictitious Human Capital: Conceptual Approaches and Features of Evaluation.....	29
Naumova O. Management of Investment Activity of the Enterprise under Crisis Conditions.....	32
Tyukhtenko N., Makarenko S., Oliynik N. The Objectification of Definition of the Purchasing Power of Consumers in Shadow Economy	36
Appendix 1 Annotation and References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription	43
Appendix 2 Information about Authors (Meta-Data)	49

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

У статті досліджено сучасний стан електроенергетики України. Проаналізовано проблеми, які перешкоджають розвитку галузі на сучасному етапі. Розкрито проблеми пререкресного субсидування. Окреслено шляхи подолання проблем.

Ключові слова. Енергетична галузь, енергія, енергоринок, оптова ринкова ціна електричної енергії, пререкресне субсидування, Об'єднана енергетична система, інвестиції, технологічна відсталість, ціноутворення на електричну енергію.

Вступ. Електроенергетика є однією із ключових і системоутворюючих галузей, становим хребтом будь-якої національної економіки, незалежно від рівня її соціально-економічного розвитку і наявності власних енергетичних ресурсів. Це зумовлено тим, що електроенергія є благом, без якого не може функціонувати жоден господарюючий суб'єкт і який використовується для забезпечення особистих потреб усіх домогосподарств.

Енергетична галузь є економічною запорукою державного суверенітету, елементом належного врядування, надійним базисом сталого розвитку конкурентної економіки. Від її ефективного функціонування значною мірою залежать не тільки рівень енергетичної безпеки держави та темпи виходу України з кризового стану, а й національна безпека.

Не зважаючи на певні позитивні зрушення, які відбуваються в енергетиці протягом останніх років, на сьогодні суттєвої зміни ситуації не відбулося, кризові явища у галузі загострюються, погіршується стан основних засобів, має місце заборгованість тощо. То ж актуальним завданням є детальне дослідження і висвітлення проблем галузі, які перешкоджають її ефективному розвитку, негативно впливають на стан енергетичної безпеки і конкурентоспроможності.

Огляд літератури. Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку галузі електроенергетики зробили такі науковці: М. Земляний, О. Єфімов, Л. Іванова, Н. Кузьминчук, В. Лір, О. Суходоля, А. Сменковський, Л. Тютюник, А. Шевцов тощо. Водночас, в останній час відбулися зміни в українській економіці, що були викликані фінансово-економічною кризою та призвели до поглиблення існуючих проблем галузі, появи нових.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої у роботі мети були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: структурно-логічний, системного аналізу, синтезу, статистичного аналізу, узагальнення.

Метою статті є розкриття основних проблем функціонування і розвитку галузі електроенергетики України на сучасному етапі і обґрунтування пропозицій щодо їх розв'язання.

Основні результати: Електроенергетична система України є сукупністю технологічно і економічно зв'язаних господарюючих суб'єктів, об'єднаних у цілях надійного і ефективного забезпечення електропостачанням споживачів в єдиний комплекс через систему прогнозування, планування і координації діяльності, систему оперативного-диспетчерського управління виробництвом, передачею і розподілом електричної енергії.

Основним продуктом виробництва в галузі є електрична енергія – особливий товар, який характеризується рядом специфічних характеристик:

- *висока корисність продукту для всіх категорій споживачів – жодне виробництво чи домогосподарство не може відмовитися від його споживання;*

- *нематеріальна форма, тому виробництво і споживання електроенергії поєднані в часі, тобто обсяги виробленої та спожитої електроенергії однакові в кожен момент часу; її неможливо складувати, зберігати і накопичувати;*

- *є гомогенним (однорідним, стандартизованим), з точки зору функціонального призначення, продуктом, відрізняючись лише умовами виробництва та процесом перетворення з інших видів енергії (шляхом спалення первинних природних енергоресурсів, атомних ланцюгових реакцій, сили падаючої води, вітру, сонця тощо);*

- *нееластичний характер попиту. Коефіцієнт цінової еластичності попиту дорівнює 0,1, тобто у середньому на 1% зростання тарифу електроспоживання зменшується на 0,1% [1]. Це зумовлено головним чином відсутністю досконалих субститутів (замінників), що на даному етапі розвитку науково-технічного прогресу унеможлиблює її заміну іншим товаром;*

- *неможливістю попереднього планування точних обсягів генерації і споживання електроенергії через значні коливання попиту на неї залежно від часу доби, дня тижня, пори року, погодних умов;*

- *передача електроенергії від виробника до споживача може здійснюватися тільки через об'єднану мережу тощо.*

Зазначені особливості електроенергії як товару визначають специфіку функціонування ринку електроенергії в цілому, взаємовідносини між його учасниками та конкуренцію між ними, а також впливають на вибір форм і методів державного регулювання галузі. Тому кожна країна обирає власну модель організації даного ринку, беручи до уваги історичні, соціально-політичні та економічні фактори.

Електроенергетична галузь України функціонує на основі створеної у 1990-х рр. моделі оптового ринку електроенергії за зразком моделі пулу електроенергії Великобританії та Уельсу. В основу існуючої моделі закладені принципи збереження Об'єднаної електроенергетичної системи (ОЕС) країни та централізованого управління нею. З 1996 р. оптовий ринок електроенергетики функціонує за схемою ринку "єдиного покупця" (пулу). Модель базується на тому, що генеруючі компанії виробляють електроенергію і продають її ДП "Енергоринок", яке одразу реалізує її розподільчим компаніям (обленерго і незалежним постачальникам). Далі обленерго та незалежні постачальники розподіляють електроенергію між роздрібними та великими промисловими споживачами.

Основною електроенергетики країни є Об'єднана енергетична система України (ОЕСУ). ОЕС України є сукуп-

ністю електростанцій, електричних і теплових мереж, інших об'єктів електроенергетики, які об'єднані спільним режимом виробництва, передачі та розподілу електричної і теплової енергії при централізованому управлінні цим режимом. Особливістю Об'єднаної енергетичної системи України є те, що вона працює в паралельному режимі з електроенергетичними об'єднаннями Республіки Білорусь, Молдови, Російської Федерації, окрім так званого "острова Бурштинської електростанції", який синхронізовано з Європейською мережею системних операторів з передачі електроенергії (ENTSO-E). Електричні зв'язки між ОЕС України та суміжними енергосистемами здійснюються по мережах 110-750 кВТ.

Наприкінці 90-их років ХХ ст. були створені передумови для лібералізації галузі електроенергетики в Україні та розвитку конкуренції. Економічна суть обраної моделі функціонування ОРЕ полягала в розділенні процесів виробництва, передачі та постачання електроенергії на окремі види діяльності та створенні конкурентного середовища в галузі енергетики

Станом на 1 січня 2016 р. основними суб'єктами Об'єднаної енергетичної системи України є такі:

1. *Виробники електроенергії* – суб'єкти господарювання, які на законних підставах володіють або користуються генеруючими потужностями, виробляють електричну енергію з метою її продажу на ринку електричної енергії, та/або надають допоміжні послуги. Серед них:

- ДП "НАЕК "Енергоатом" – оператор 4-ох діючих атомних електростанцій України, на яких експлуатуються 15 атомних енергоблоків, у тому числі 13 типу ВВЕР-1000 і два – ВВЕР-440, загальною встановленою потужністю 13 835 МВт. Компанія забезпечує близько 55 % потреби України в електроенергії, в осінньо-зимові періоди цей показник сягає 70 %. За показником встановленої потужності АЕС Україна посідає сьоме місце в світі;

- ПАТ "Укргідроенерго" – енергогенеруюча компанія гідралічних електростанцій, яка поєднує 9 найбільших ГЕС. Станом на початок 2014 р. загальна кількість гідроагрегатів на станціях товариства склала 102, а їх сумарна встановлена потужність досягла 5360 мВт, що становить 8,6% всієї генеруючої потужності ОЕС України. На сьогодні гідроенергетика є головним джерелом високотемпературного резерву. У години максимального споживання електроенергії ГЕС і ГАЕС покривають до 40–50% пікових навантажень. Крім того, компанія забезпечує регулювання частоти та потужності, мобільний аварійний резерв в об'єднаній енергосистемі України;

- 5 енергогенеруючих компаній теплових електростанцій: ПАТ "Центренерго"; ПАТ "ДТЕК "Дніпроенерго"; ПАТ "ДТЕК Західенерго"; ТОВ "ДТЕК Східенерго"; ПАТ "Донбасенерго" – 14 ТЕС;

- 45 теплоелектроцентралей (ТЕЦ) та інші виробники малої потужності (блок-станції);

- виробники електроенергії з альтернативних джерел енергії (ВЕС), у т.ч. 10 вітроелектростанцій, 37 малих ГЕС та 25 СЕС.

Відповідно до інформації Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), станом на 1.03.2016 р. ліцензію з виробництва електричної енергії має 271 суб'єкт господарювання [2]. Усі виробники електричної енергії, залежно від умов її продажу в ОРЕ, поділяються на 2 великі групи:

- *виробники, які не працюють за ціновими заявками*, – енергогенеруючі підприємства атомних, гідро-генеруючих та гідроакумуючих станцій, ТЕЦ, ВЕС, когенераційні, парогазові та газотурбінні установки, які здійснюють продаж електричної енергії в ОРЕ за тарифами, затвердженими НКРЕКП;

- *виробники, які працюють за ціновими заявками* [3] – енергогенеруючі підприємства ТЕС, а саме: ПАТ "Центренерго", ПАТ "Донбасенерго", ПАТ "ДТЕК Дніпроенерго", ТОВ "ДТЕК Східенерго", ПАТ "ДТЕК Західенерго", а також інші виробники за відповідним рішенням Ради ДП "Енергоринок". Цінова заявка – це комерційна пропозиція виробника на виробіток електроенергії, яка надається розпоряднику системи розрахунків на ОРЕ, тобто ДП "Енергоринок".

2. *Магістральні та Міждержавні електромережі класу напруги 220кВ-750кВ*, власником яких є держава в особі ДП "НЕК "Укренерго", яке здійснює передачу електроенергії магістральними та міждержавними електричними мережами, а також функції централізованого диспетчерського (оперативно-технологічного) управління об'єднаною енергетичною системою України та організації паралельної роботи з енергетичними системами інших держав. Структура компанії побудована за регіональним принципом і об'єднує 8 електроенергетичних систем (Дніпровську, Донбаську, Західну, Кримську, Південну, Південно-Західну, Північну та Центральну), які здійснюють контроль та координацію діяльності 32 відокремлених підрозділів з експлуатації магістральних і міждержавних електричних мереж. У структурі компанії функціонують Державна інспекція з експлуатації електростанцій та мереж і Державна інспекція з енергетичного нагляду за режимами споживання електричної і теплової енергії. Оперативне керування режимами роботи Об'єднаної енергетичної системи України здійснюється з центрального і восьми регіональних диспетчерських пунктів ДП "НЕК "Укренерго".

3. *Оптовий постачальник електричної енергії – ДП "Енергоринок"*, який є комерційним оператором ОРЕ і єдиним покупцем електричної енергії, та виконує функції розпорядника системи розрахунків, розпорядника коштів ОРЕ, головного Оператора системи комерційного обліку електроенергії, відповідає за підтримку системи забезпечення функціонування ОРЕ.

4. *Постачальники електроенергії* різних форм власності, у тому числі:

- постачальники за регульованим тарифом (ПРТ) – головним чином обласні енергопостачальні компанії (обленерго), а в окремих регіонах України структурні підрозділи "Укрзалізниці", що працюють за фіксованим (регульованим) державою тарифом на електроенергію;

- постачальники за нерегульованим тарифом (НРТ) – це суб'єкти господарської діяльності, які не мають власної електромережі і мають право поставляти електроенергію споживачам за вільним тарифом. Це, в основному, промислові підприємства, які купують електроенергію для своїх потреб, або компанії-посередники, які купують електроенергію на оптовому ринку і перепродають її великим споживачам.

На сьогодні учасниками ОРЕ є близько 400 суб'єктів господарської діяльності усіх форм власності [4], які отримали ліцензію на здійснення певного виду діяльності і приєдналися до Договору між членами оптового ринку електричної енергії України (ДЧОРЕ) [5].

Загалом електроенергетична галузь України має достатню потужність для виробництва (генерації) електричної енергії. Загальна встановлена потужність електростанцій загалом по країні на кінець 2015 р. становила (без енергогенеруючих об'єктів ВЕЗ "Крим") 55,8 тис. МВт. Найбільший потенціал за встановленою генеруючою потужністю електростанцій мають ТЕС та АЕС. Зокрема, на теплові електростанції (ТЕС, ТЕЦ, блок-станції) припадає 61,4 %, на атомні електростанції – 24,8 %, на гідроелектростанції і гідроакумуючі електростанції – 11,1 %, на електростанції, що працюють

на альтернативних джерелах енергії (ВЕС, СЕС, БЕС) – 2,7% [6]. Динаміка зміни питомої ваги різних видів гене-

рації у сукупному обсязі виробітку електроенергії за вказаний період представлена на діаграмі (рис. 1).

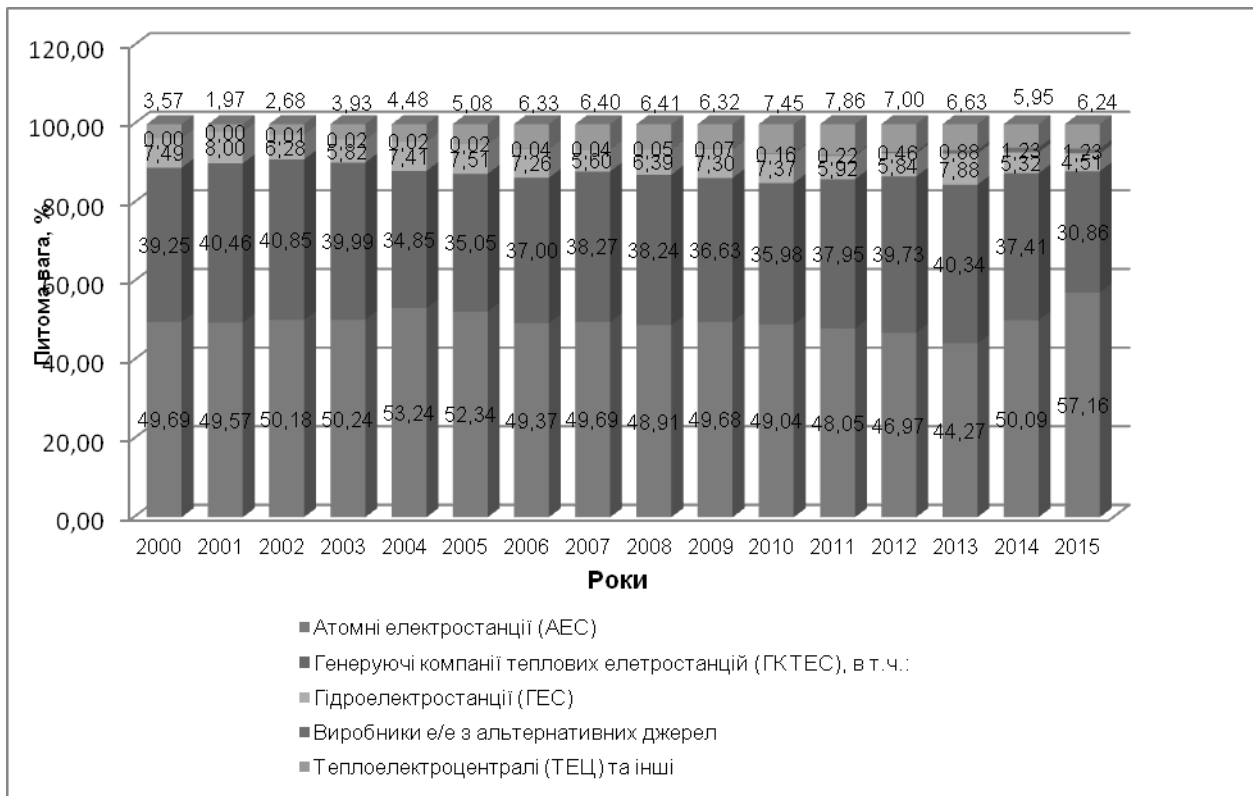


Рис. 1. Питома вага різних видів генерації у загальному обсязі виробітку електричної енергії

Джерело: Складено автором за даними внутрішньої звітності ДП "Енергоринок".

Водночас, за даними ДП "Енергоринок", обсяг виробітку електроенергії є значно нижчим, ніж потенційно можливий. Фактичне використання потужностей у різних видах генерації коливається в межах від 11,1 % до 72,9 %. Середній коефіцієнт використання потужностей у галузі становить лише 38,3 %. Найвищий коефіцієнт використання потужностей був на АЕС (понад 70 %), у інших виробників він є значно нижчим.

Водночас, доводиться констатувати, що на сьогодні у галузі електроенергетики існують значні проблеми, які перешкоджають її ефективному функціонуванню.

По-перше, значна технологічна відсталість галузі та високий ступінь зношеності основних засобів. Так, за даними ДП "Енергоринок", станом на 1 січня 2016 р. фізично зношеними й морально застарілими є 84,3 %, енергоблоків ТЕС і ТЕЦ (86 енергоблоків), які відпрацювали свій граничний ресурс (200 тис. год.) та потребують модернізації або заміни, ще 6,9 % (7 енергоблоків) планується вивести із експлуатації протягом 2019-2021 рр.

За своїми техніко-економічними показниками ТЕС України відстають навіть від рівня, досягнутого ними в 1975-1980 рр. Вітчизняні теплові енергоблоки характеризуються вкрай низьким рівнем коефіцієнта корисної дії (ККД) – 25-33%, а також надто високим рівнем питомої витрат умовного палива, які досягають 450 грам на кіловат-годину. Для порівняння: аналогічний показник сучасних європейських ТЕС, що використовують вугілля лігнітової групи, становить 300-320 грам умовного палива на кіловат-годину [7]. Те ж саме стосується й ТЕЦ, більшість з яких були введені в дію в період 1950-1980 рр. Підприємства ТЕЦ України мають один з найнижчих рівнів техніко-економічних та екологічних показників у Європі.

В атомній енергетиці близько 80 % енергоблоків (12 із 15) введено в експлуатацію також кілька десятиліть тому, ще за часів СРСР. Відповідно, їх проектні (30-річні) експлуатаційні терміни завершилися або близькі до закінчення. На сьогодні НАЕК "Енергоатом" не має ресурсів для зняття з експлуатації жодного з енергоблоків. Тому стратегія полягає в поетапному продовженні термінів їх експлуатації. 8 грудня 2015 р. колегія Держатомрегулювання ухвалила рішення подовжити на 10 років термін експлуатації окремих енергоблоків (табл. 2.5) [8].

Варто зауважити, що в усьому світі на АЕС постійно проводяться роботи з підвищення безпеки, які враховують уроки аварії на АЕС "Фукусіма" (Японія), а також охоплюють підвищення ефективності глибоко ешелюваного захисту; зміцнення потенціалу аварійної готовності та реагування; підтримання та активізацію роботи з нарощування потенціалу; захист населення і довкілля від іонізуючих випромінювань. Сьогодні у світі використовуються ядерні реактори III покоління, а через 20-30 років планується використання реакторів IV покоління [9].

Довідково зазначимо, що реактори III покоління характеризуються: 1) зниженням капітальних витрат і скороченням терміну спорудження; 2) більшим коефіцієнтом використання потужності та довшим терміном служби (типовий термін складає 60 років); 3) простішою і надійнішою конструкцією, легкою в обслуговуванні та менш вразливою до експлуатаційних проблем; 4) зниженою імовірністю аварій з розплавленням активної зони; 5) мінімальним впливом на довкілля; 6) більшим ступенем вигорання палива для зменшення об'єму відходів і потреби в паливі; 7) використанням поглиначів, що згоряють для подовження терміну служби паливних елементів. Реактори IV покоління будуть економічно ефектив-

нішими, безпечнішими, вироблятимуть менше довгоживучих радіоактивних відходів та забезпечать вимоги до нерозповсюдження ядерних технологій і матеріалів. Дослідження та розробка реакторів IV покоління проводяться у рамках програми Generation IV International Forum, в якій беруть участь Аргентина, Бразилія, Велика Британія, Канада, Південна Корея, ПАР, США, Франція, Швейцарія, Японія і Євроатом, а також у рамках ініційованого МАГАТЕ Міжнародного проекту розробки інноваційних ядерних реакторів і паливних циклів (INPRO), членом якого, крім багатьох країн, є й Україна. Тому в Україні після 2030 р. на стадію комерційної реалізації можуть вийти реактори IV покоління.

Високий ступінь зношеності основних засобів має місце й у сфері постачання та передачі електричної енергії. Понад 90 % ліній електропередачі напругою 220 кВт і вище та 55 % основного устаткування підстанцій відпрацювали розрахунковий технічний ресурс (25 років), а 56 % ліній електропередач і 17 % підстанцій експлуатуються понад 40 років [10].

Тим часом, високий ступінь зношеності устаткування усіх генеруючих підприємств призводить до перевитрат палива, зменшення робочої потужності та погіршення екологічних показників. Такий стан генеруючого обладнання спричинить подальше прискорене скорочення обсягів виробництва електричної енергії, значне зменшення можливостей забезпечення національної економіки власною енергією, а тому знижує енергетичну безпеку держави. Подальша експлуатація генеруючого обладнання в такому стані загрожує непередбачуваними негативними екологічними наслідками, аж до техногенної катастрофи.

Отже, нагальною проблемою є реконструкція, модернізація та оновлення морально застарілого та фізично спрацьованого обладнання по всьому технологічному

ланцюгу: електрогенеруючі потужності, магістральні та розподільчі мережі тощо. Стабілізація та розвиток електроенергетики, а разом з нею і економіки, можуть базуватися тільки на новітніх науково-технічних досягненнях.

По-друге, значні проблеми в ОЕС України виникають у зв'язку з недостатністю пропускнуої спроможності ліній електропередач для видачі потужності АЕС (Рівненська, Хмельницька, Запорізька) і передачі надлишкової енергії Західного регіону до центру й на схід країни; з недостатнім рівнем надійності енергопостачання Одеської, Київської областей; з некомпенсованістю електромережі по реактивній потужності та складністю забезпечення необхідної якості напруги (Центральна, Південна, східна і південна частини Донбаської енергосистеми).

По-третє, висока енергозатратність. Україна входить в десятку найбільш енергоємних економік світу. Так, споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів на одиницю ВВП в Україні залишається у 3,4 рази вищим, ніж у країнах ЄС, у 2,8 рази – ніж у сусідній Польщі, у 1,5 рази – ніж у Китаї, в 1,2 рази – ніж у Росії.

По-четверте, відсутність достатнього обсягу інвестицій для технологічної модернізації підприємств галузі. Потреба в інвестиціях наведена в табл. 1. Переважна більшість виробників електричної енергії на сучасному етапі мають обмежені можливості для інвестування, особливо це стосується АЕС, ГЕС, ГАЕС, деяких ТЕС. Це, зокрема, пов'язано з тим, що зменшується розмір інвестиційної надбавки в оптовій ринковій ціні електричної енергії. Наприклад, за даними ДП "Енергоринок" інвестиційна надбавка на реконструкцію та модернізацію для генеруючих компаній ТЕС у 2014 р. зменшилася порівняно з 2013 р. на 24,8 %, або на 607 млн.грн., а в 2015 р. порівняно з 2014 р. – ще відповідно на 54 %, або на 995 млн.грн.

Таблиця 1. Оцінка потреб в інвестиціях у розвиток генеруючих потужностей та магістральних (міждержавних) електричних мереж на 2016-2018 рр.

Напрями інвестування та джерела фінансування	Загальна кошторисна вартість робіт, (орієнтовна), тис.грн	Потреби в інвестиціях на 2016-2018 роки, тис.грн	у тому числі по роках, тис.грн		
			2016	2017	2018
Потреби в інвестиціях по ОЕС України – всього,	487 679 485	274 827 959	109 356 270	87 612 826	77 858 862
у т.ч. за рахунок:					
власних коштів підприємств		81 973 897	31 466 252	25 738 524	24 769 121
кредитних коштів		183 165 172	76 002 336	59 480 269	47 682 567
державного бюджету		0			
інших джерел		9 688 889	1 887 682	2 394 033	5 407 174
у т.ч. за напрямками інвестування					
Розвиток генеруючих потужностей	414 490 402	244 572 990	98 772 199	79 422 366	66 378 424
Розвиток магістральних (міждержавних) електричних мереж	70 386 345	27 452 231	9 130 655	7 460 718	10 860 858
Впровадження заходів з інтеграції Об'єднаної енергетичної системи України до об'єднання енергосистем європейських держав	2 802 738	2 802 738	1 453 416	729 742	619 580

Джерело: [10]

Однак, в цілому інвестиції в галузь стримуються через політичні ризики, неможливість відшкодування вкладених коштів та отримання нормального прибутку на вкладений капітал. Є всі підстави вважати, що з покращенням соціально-економічної ситуації та поліпшенням інвестиційного клімату в країні активізуються й інвестиційні процеси в галузі електроенергетики.

По-п'яте, проблема заборгованості за отриману електроенергію (табл. 2). З огляду на її масштабність та темпи поширення, проблема боргів набуває великого значення. Значно погіршився рівень розрахунків на ринку електроенергії, починаючи з 2014 р. збільшення боргів перед виробниками стало неконтрольованим.

Таблиця 2. Рівень розрахунків ДП "Енергоринок" з енергогенеруючими компаніями та НЕК "Укренерго" за закуплену в них електричну енергію, %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
АЕС	98,9	97	99,6	98,6	98	99	96,7	98,2	97,9	92,7	91,9
ТЕС	97	96,4	100,2	102,4	99,8	101,9	99,9	98,3	97,7	96,1	98,2
ГЕС	99	97	101,2	97,8	96,8	101	99,8	95,2	98,5	94,0	91,5
Інші	101,8	96,2	99,7	99,2	96,9	98,2	94,8	97,1	98,0	96,1	95,3
НЕК "Укренерго"	98,5	96,8	99,4	100,3	96,7	99,1	98,3	97,0	98,8	94,8	92,7

Джерело: За даними внутрішньої звітності ДП "Енергоринок".

На кінець 2015 р. заборгованість споживачів електроенергії перед енергопостачальними компаніями та інших дебіторів склала 21,2 млрд.грн. і збільшилася, порівняно з початком року на 1,9 млрд.грн., або на 10%. При цьому заборгованість енергопостачальних компаній перед ДП "Енергоринок" склала 26,5 млрд.грн. і збільшилася на 4,4 млрд.грн. (20%). Нарешті, заборгованість ДП "Енергоринок" перед виробниками електроенергії склала 25 млрд.грн. і зросла порівняно з початком року на 7,8 млрд.грн. (48%) [11].

Наслідком неповної оплати за продукцію та послуги в галузі стає погіршення фінансового стану підприємств, які функціонують на всіх стадіях виробництва (на стадіях виробництва електроенергії, її розподілу, транспортування магістральними лініями електропередач та передачі кінцевим споживачам). У свою чергу, це негативно впливає на інвестиційний розвиток компаній, на їх модернізацію, на функціонування Об'єднаної енергосистеми України. Зволікання з її розв'язанням є загрозою енергетичній безпеці країни.

По-шосте, високий рівень витрат енергії в мережах. За 2015 рік загальні технологічні витрати електроенергії на її транспортування електричними мережами всіх класів напруг склали на рівні 16,9 млрд.кВт*год або 11,5 % від загального відпуску електроенергії в мережу. У порівнянні з 2014 роком відбулося їх зменшення на 1,7 млрд.кВт*год.

Нормативна (технічна) складова технологічних витрат електроенергії за 2015 рік склала 19,0 млрд. кВт*год або 12,9 % від загального відпуску електроенергії в мережу, у порівнянні з минулим роком зменшилась на 1,6 млрд.кВтг або на 7,8 %.

Понаднормативна (нетехнічна) складова технологічних витрат електроенергії за 2015 рік склала – 2,2 млрд. кВт*год або – 1,5% від загального відпуску електроенергії в мережу і порівняно з 2014 р. зросла на 0,3 % (у 2014 р. – 2,1 млрд.кВт*год або 1,2%) [12, с. 21]. Цей показник вдвічі перевищує аналогічний показник європейських країн.

По-сьоме, недосконалість чинної системи ціноутворення на електричну енергію, значні масштаби перехресного субсидування. У галузі електроенергетики перехресне субсидування визначено як переміщення доходу від реалізації виробленої електричної енергії для фінансової підтримки інших видів діяльності в межах однієї компанії або між спорідненими підприємствами для фінансової підтримки одного підприємства за рахунок іншого. Перехресними субсидіями не вважаються прямі субсидії та інші кошти, які видаються компанії за рахунок державних коштів.

Відповідно до законів України та нормативних актів Кабінету Міністрів України, окремі групи споживачів мають фіксовані (пільгові) тарифи, а енергопостачальні компанії – втрати, які виникають від різниці між ринковим і фіксованим (пільговим) тарифом. Сума дотацій, що надаються енергопостачальним компаніям для покриття збитків від постачання електроенергії таким споживачам включається до складу оптової роздрібно

ціни (ОРЦ), а відтак і до роздрібною ціни електроенергії для непобутових споживачів.

Тож, тарифи на електроенергію для промислових споживачів значно вищі за ринкову ціну, а тарифи для населення та ряду інших непобутових споживачів, тобто, витрати, які виникають в результаті постачання електричної енергії населенню та низці інших непобутових споживачів субсидуються за рахунок підприємницького та бюджетного сектору. Так, частка дотаційних сертифікатів у структурі ОРЦ електроенергії зросла із 25% – у 2009 р. до 30,5% – у 2014 р. У 2015 р. частка дотаційних сертифікатів у структурі ОРЦ зменшилася на 2,53 % і становила 27,11 %, однак в абсолютному значенні зросла на 3 млрд.грн. (з 40 825 млн.грн. до 43 871 млн.грн.) [13, с.12]. Парадоксальним видається той факт, що, незважаючи на двоєразове підвищення тарифів у 2015 р. масштаби перехресного субсидування зросли. Про вражаючі масштаби перехресного субсидування в галузі свідчить той факт, що їх розмір майже дорівнює вартості електричної енергії, що закуповується у генеруючих ТЕС.

По-восьме, політичні події у країні, пов'язані з анексією Кримського півострова, з військовими діями на сході України та появою тимчасово окупованих територій. Це призвело до таких наслідків:

- припинення поставок вугілля марок АШ з середини 2014 р., дефіцит вугілля у 2015 р., що призвело до появи штучної зміни структури виробництва;
- чотирьохразове введення у 2014 р. та трьохразове у 2015 році Кабінетом міністрів України надзвичайних заходів на Оптовому ринку електроенергії;
- аварійні зупинки теплових електростанцій через руйнування в результаті бойових дій (Вуглегірської ТЕС, Луганської ТЕС, Слов'янської ТЕС, Курахівської ТЕС);
- зміна режиму роботи Луганської ТЕС на виділений новий "острів" з 2014 року;
- виведення з травня 2015 року з обліку ДП "Енергоринок" виробників електричної енергії, які знаходяться на неконтрольованих територіях (Старобешівська ТЕС, Зуєвська ТЕС).

По-дев'яте, протягом останнього року особливо гостро постало питання паливозабезпечення теплових електростанцій, що, як наслідок, призвело до відключення споживачів від ОЕС України у періоди максимальних навантажень у 2014-2015 рр. У цей період Об'єднана енергосистема України працювала в умовах дефіциту палива на теплових електростанціях через падіння видобутку та неможливість відвантаження вітчизняного антрацитового вугілля внаслідок бойових дій у Донецькій та Луганській областях, дефіциту гідроресурсів через маловодне весняне водопілля й гідрологічну засуху, як наслідок, дисбалансу між виробленою та споживаною електроенергією із загрозою виникнення аварійної ситуації в енергосистемі України з непередбачуваними наслідками. Зокрема в 2015 р. енергетичного вугілля при плані 6,5 млн. т фактично видобуто 4,8 млн. т, що менше запланованого на 1,7 млн. т (виконання плану складає 74 %). В окремі періоди 2015 р. внаслідок

недостатнього паливозабезпечення повністю зупинились Придніпровська ТЕС, Зміївська ТЕС, Слов'янська ТЕС, обладнання яких можна залучити до регулювання добового графіка навантаження, а також використовувати в якості резерву потужності, що додатково ускладнювало режими роботи енергосистеми [12, с. 52, 70].

Десяте. Це недосконалість державного регулювання галузі, невизначеність меж державного впливу на діяльність суб'єктів господарювання на оптовому ринку електроенергії: недостатня урегульованість і прозорість процедур здійснення експорту, імпорту та транзиту електричної енергії; адміністративне обмеження конкуренції серед виробників електричної енергії та постачальників.

Насамкінець, слід вказати і на високі політичні ризики. Незважаючи на значні технологічні, фінансові та організаційні проблеми, вітчизняна енергетика, з огляду на її стратегічну важливість була і залишається привабливим об'єктом для володіння її активами. Крім того, галузь продовжує використовуватися як донор для вирішення соціально-політичних проблем.

З метою подолання деструктивних тенденцій у галузі електроенергетики, розв'язання зазначених вище проблем і забезпечення сталого розвитку галузі завданнями коротко-і середньострокової перспективи мають стати.

1. Впровадження повномасштабного конкурентного ринку електричної енергії, створення сприятливих умов для розвитку конкуренції в галузі, для вільної гри конкурентно-ринкових сил, що дасть можливість розширити економічну свободу не лише учасникам оптового і роздрібних ринків, але й споживачам.

2. Ліквідація практики перехресного субсидування як на оптовому, так і на роздрібному ринку електроенергії; перехід на ринкові методи формування тарифів.

3. Створення сприятливого інвестиційного клімату в галузі, пошук шляхів залучення інвестицій з метою технічної модернізації основних засобів у сфері виробництва, постачання і розподілу електроенергії.

4. Зміна філософії державного регулювання галузі – перехід від "регулювання заради регулювання" до регулювання заради розвитку і підвищення конкурентоспроможності галузі й економіки в цілому.

Висновки. Електроенергетична галузь, як одна із базових галузей економіки України, тривалий час успішно виконує свої функції, незважаючи на відсутність достатніх фінансових ресурсів, невідповідність цін і тарифів реальним витратам на виробництво і постачання електроенергії споживачам.

При цьому ні існуючі на сьогодні ринкові механізми, ні безпосередньо адміністративні заходи не забезпечили вирішення нагальних проблем галузі. Подальше зволікання з їх вирішенням створюватиме серйозні перешкоди для розвитку конкуренції в галузі, залучення

необхідного обсягу інвестиційних ресурсів, її інтеграції в європейську енергетичну систему. Існуючі перешкоди для розвитку галузі і конкуренції мають вирішуватися, в першу чергу, за рахунок удосконалення системи регулювання та подальшої лібералізації ринку.

Дискусія. Перспективи подальших досліджень пов'язані з підвищенням ефективності державного регулювання галузі, переосмисленням підходів до методики, методології та інструментарію державного управління в галузі, подолання проблеми інституційного монополізму, розвитку ефективних конкурентних відносин на ринках електроенергетики, що дозволить поглибити наукову обґрунтованість заходів, які впроваджуються державою з метою підвищення ефективності функціонування електроенергетичної галузі України.

Список використаних джерел

1. Лір В. Ефект рикошету, або як уникнути кризи неплатежів в енергетиці України / Дзеркало тижня від 30 січня 2015 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/energy_market/efekt-rikoshetu-abo-yak-uniknuti-krizi-neplatezhev-v-energetici-ukrayini-_html
2. Перелік суб'єктів господарської діяльності, які отримали ліцензії з виробництва електричної енергії; передачі електричної енергії магістральними та міждержавними електричними мережами; передачі електричної енергії місцевими (локальними) електричними мережами; постачання електричної енергії за регульованим тарифом; оптового постачання електричної енергії [Електронний ресурс] // НКРЕКП: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/?id=11996>;
3. Про затвердження Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії : Постанова НКРЕ від 8.02.1996 р. №3 (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0174-96>.
4. Річний звіт ДП "НЕК "Украенерго" за 2013 р. – К., 2013. – с. 8;
5. Договір між членами Оптового ринку електричної енергії України (зі змінами та доповненнями) – К.: Самміт-Книга, 2011. – 416 с.;
6. План розвитку Об'єднаної енергетичної системи України на 2016-2025 роки : Проект. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrenergo.energy.gov.ua/Pages/ua/DetailsNew.aspx?nID=1122>;
7. Энергетика национальной безопасности: износненные ТЭС подорывают конкурентоспособность экономики // Журнал "Forbex" Украина // <http://forbes.net.ua/nation/1410122-energetika-nacionalnoj-bezopasnosti-iznoshennyye-tes-podryvayut-konkurentosposobnost-ekonomiki>;
8. Атомна пролонгація: скільки ще прослужать українські реактори // <http://forbes.net.ua/ua/nation/1407605-atomna-prolongaciya-skilki-shche-prosluzhat-ukrayinski-reaktori>;
9. Ядерна енергетика у світі та Україні: поточний стан та перспективи розвитку: дослідження центру Разумкова. – К, 2015. – с. 9;
10. План розвитку Об'єднаної енергетичної системи України на 2016-2025 роки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0BwZR8kgLWYbtSUv0MTJ0eGtPZHM/view>;
11. Саква Ю. Низкий уровень расчетов на рынке электрической энергии и неконтролируемый рост долгов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hubs.ua/discussions/pyat-bar-erov-dlya-ry-nka-elektricheskoy-energii-v-ukraine-chast-ii-60672.html>;
12. Звіт Міністерства енергетики і вугільної промисловості України за 2015 рік. – К., 2015. – 18 лютого 2016 року.;
13. Звіт ДП "Енергоринок" про основну діяльність у 2015 році. – К., 2016. – С. 13.
14. Філюк Г.М. Проблеми та шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах глобалізації // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – №151. – С. 5–8. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/151-10/1>

Надійшла до редколегії 05.03.16

Г. Філюк, д-р екон. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОЙ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

В статье исследовано современное состояние электроэнергетики Украины. Проанализированы проблемы, которые препятствуют развитию отрасли на современном этапе. Раскрыты проблемы перехресного субсидирования. Определены пути преодоления проблем.

Ключевые слова. Энергетическая отрасль, энергия, энергорынок, оптовая рыночная цена электрической энергии, перекрестное субсидирование, Объединенная энергетическая система, инвестиции, технологическая отсталость, ценообразования на электрическую энергию.

G. Fyliuk, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PROBLEMS OF UKRAINIAN ENERGY AND THEIR SOLUTIONS

The paper studies current situation at the Ukrainian electric power industry. The problems which prevent development of the industry under current conditions are analyzed. The problems of the cross-subsidization are exposed. The ways of the problems solutions are offered.

Key words. Power industry, energy, energy market, wholesale market price of electric power, cross-subsidization, united energetic system, investments, technological backwardness, pricing on the electric power

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 4(181): 12-17

УДК 338.1

JEL C62, D83, E24, J24, O41

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/181-4/2>

О. Ляшенко, д-р екон. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ПРИ УМОВІ НАВЧАННЯ НА ВЛАСНОМУ ДОСВІДІ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННІ ЗНАТЬ

Розглядається узагальнена параметрична модель, яка є модифікацією моделі Ромера. Дана модель описує залежність випуску продукції від індекса знань, доступних даних фірмі. В результаті дослідження отримане сімейство моделей між двома крайніми випадками – неокласичною моделлю децентралізованого типу та нестационарною АК-моделлю. В моделі зроблене припущення, що всі відкриття є неочікуваними побічними продуктами інвестицій та що ці відкриття миттєво стають загальним знанням.

Ключові слова: економічне зростання; розповсюдження знань; АК-модель; виробнича функція; ендегенне зростання.

Вступ. Моделі економічного зростання широко представлені в економічних дослідженнях. На основі цих моделей вирішуються різноманітні задачі аналізу та прогнозування розвитку національних економік. Сучасні моделі економічного зростання враховують можливість інвестування не лише у фізичний капітал, але й ряд інших виробничих ресурсів. Це пов'язано з визнанням того, що зростанню ефективності використання виробничих ресурсів сприяє велике число різноманітних факторів, сукупність яких охоплюється поняттям науково-технічного прогресу.

В основі сучасної неокласичної теорії економічного зростання лежать роботи П. Ромера, Р. Лукаса, С. Ребело, які спираються на результати досліджень К. Ерроу, Х. Удзави, Е. Шешинські. Відмінною рисою цих моделей є виділення окремого сектору наукових досліджень або сектора освіти. Таким чином, розглядаються два сектори: виробничий сектор та сектор наукових досліджень (або сектор освіти), що випускає продукт "знання". Збільшення запасу знань в економіці може відбуватись в результаті роботи сектора наукових досліджень (наприклад, через збільшення числа науково-технічних розробок) або сектора освіти (через збільшення людського капіталу).

Початок сучасної теорії економічного зростання почала стаття Рамсея [1], в якій запропонована міжчасова функція корисності. Ця функція знайшла своє широке використання, таке ж, як і загальновідома виробнича функція Кобба-Дугласа [2]. Теорія економічного зростання пережила три основних хвилі розвитку. Перша була пов'язана з роботою Е. Лундберга [3] та розвинута Харродом [4] та Домаром [5]. Ці роботи з'явилися в кінці 30-х та 40-х років. В середині 50-х років поява неокласичної моделі зростання Солоу [6] та Свана [7] викликала другу, більш тривалу хвилю інтересу дослідників-економістів до даної тематики. Потім в розвитку теорії економічного зростання настав двадцятирічний застій. Потрібен був якийсь новий підхід. Почалась третя хвиля досліджень в середині 80-х років з робіт Ромера [8] та Лукаса [9] та продовжується до теперішнього часу.

Важливі результати були одержані в роботах Солоу [6] і Свана [7], в яких неокласична виробнича функція була об'єднана з припущенням про сталість норми збереження. Це дозволило створити досить просту модель економічної рівноваги. Модель Солоу-Свана показала, що при відсутності тривалих покращень в технології зростання на душу населення в кінці кінців зупиняється. Загально визнано, що це є закономірним наслідком припущення про зменшення віддачу капіталу.

Теоретики неокласичного зростання кінця 50-х – початку 60-х рр. визнали таке моделювання недостатнім та часто доповнювали його припущенням про екзогенність науково-технічного прогресу. Це дозволило гово-

рити про позитивний, можливо, постійний темп зростання на довгостроковому проміжку, причому це зростання залежить від темпу науково-технологічного прогресу, який визначається поза моделлю. Касс [10] та Купманс [11] застосували рамсеєвський аналіз оптимізації споживача до неокласичної моделі зростання і, таким чином, використали ендегенне задання норми заощаджень. Касс і Купманс вбудували аналіз Рамсея оптимального споживання в неокласичну модель зростання шляхом ендегенного детермінування норми збереження. В моделі Касса-Купманса рівновага підтримується децентралізованою конкурентною структурою, в якій капітал і праця оплачуються своїми граничними продуктами. При цьому децентралізовані розв'язки є Парето-оптимальними.

Однак це не прибирає залежність довгострокового темпу зростання від екзогенного науково-технологічного прогресу. Рівновага неокласичної моделі зростання у версії Касса-Купманса може спиратись на децентралізацію та конкурентність, коли виробничі фактори – труд та капітал – окупають свій граничний продукт. Тоді повний дохід вичерпує повний продукт через припущення про постійну віддачу від масштабу для виробничої функції. На цьому була завершена побудова базової неокласичної моделі зростання. Далі теорія зростання ставала все більш технічною і втрачала зв'язок з емпіричними додатками.

У кінці 1980-х років завдяки роботам Ромера [8] і Лукаса [9] виник новий інтерес до дослідження економічного зростання. Замість того, щоб підтримувати довгостроковий темп зростання штучно коефіцієнтом екзогенного технологічного прогресу в роботах цих авторів довгостроковий темп зростання визначається всередині самої моделі (звідси пішла назва "моделі ендегенного зростання").

Ерроу [12] та Шешинські [13] створили моделі, в яких розглядали механізм, названий "learning-by-doing" (навчання в процесі виробництва). В таких моделях відкриття будь-якої людини негайно "розтікається" (ефект "spillover") по всій економіці. Ряд авторів – Франкель [14], Гріліхес [15], Ромер [8], Лукас [9] побудували моделі ендегенного зростання, в яких центральну роль відіграють ефекти розповсюдження знань (досвіду). Фірма, що збільшує об'єм свого фізичного капіталу, одночасно дізнається, як виробляти більш ефективно. Такий позитивний вплив досвіду на виробництво називається навчанням на власному досвіді або навчанням на власних інвестиціях. Це миттєвий дифузійний процес, який технічно можливий, оскільки знання не конкурентне. Пізніше Ромер [16] показав, що конкурентність може зберігатись в цьому випадку для встановлення рівноважного темпу науково-технічного прогресу, але результуючий темп зростання не повинен бути Парето-

оптимальним. Більш узагальнено, конкурентність падає, якщо відкриття частково залежить від цілеспрямованих, спеціально фінансованих досліджень, і якщо інновації поступово поширюються на інших виробників. В цій реалістичній постановці децентралізована теорія науково-технологічного прогресу потребує змін в неокласичній моделі зростання для включення моделей недосконалої конкуренції.

Барро та Сала-і-Мартін [2] стверджують, що множник A_i повинен залежати від середнього капіталу на одного робітника K/L , а не від агрегованого капіталу K . Ця альтернативна специфікація була запропонована в роботі Франкеля [9]. В роботі Лукаса [8] також використана дана специфікація, оскільки Лукас вважає, що до процесів навчання та розповсюдження знань залучений людський капітал і що кожний виробник отримує вигоду від середнього рівня людського капіталу в економіці, а не від агрегованого. Таким чином, замість того, щоб враховувати акумулювання знань чи досвіду інших виробників, Лукас концентрує увагу на вигоді від взаємодії (безкоштовної) з середньою людиною, яка має середній рівень навичок та знань. Формулювання Лукаса може пройти, якщо ми будемо вважати, що наявність дурних людей утруднює ідентифікацію та використання хороших ідей, генерованих розумними людьми.

Розглянемо неокласичну виробничу функцію для фірми i з трудоінтенсивною технологією:

$$Y_i = F(K_i, A_i L_i), \quad (1)$$

де K_i та L_i – звичайні ресурси (капітал та праця); A_i – індекс знань, доступних даних фірмі.

Робляться два припущення відносно зростання продуктивності [2]. Перше припущення: навчання на власному досвіді відбувається через чисті інвестиції кожної фірми. Отже, приріст капіталу фірми веде до паралельного приросту у неї обсягу знань. Припущення друге: знання кожної фірми є суспільним товаром, який будь-яка інша фірма може одержати за нульовою ціною. З цих припущень випливає, що зміна технологічного множника кожної фірми A_i відповідає одержанню нового знання в усій економіці, тому вона пропорційна зміні в обсязі агрегованого капіталу K або агрегованого капіталозброєності K/L . Таким чином, виробничу функцію (1) для фірми i , зокрема, можемо записати у вигляді

$$Y_i = F\left(K_i, \frac{K}{L} L_i\right). \quad (2)$$

Будемо припускати, що всі відкриття є неочікуваними побічними продуктами інвестицій та що ці відкриття миттєво стають загальним знанням. Це припущення дозволяє зберегти структуру досконалої конкуренції, хоча результати виявляються неоптимальними за Парето. Крім того, розповсюдження знань здійснюється на рівні всієї економіки. Визначення меж розповсюдження знань вкрай важливе для подальшого практичного застосування даної моделі.

Мета статті – проаналізувати запропоновану узагальнену параметричну модель

$$Y_i = F\left(K_i, K^\lambda L_i\right), \quad 0 \leq \lambda \leq 1 \quad (3),$$

яку можна розглядати як серію проміжних моделей між крайніми випадками: $\lambda = 0$ (неокласична модель) та $\lambda = 1$ (нестационарна модель типу АК-моделі). При цьому основна увага приділяється визначенню особливих ролі параметра $\lambda \in (0, 1)$, що визначає частку капіталу, яка використовується на створення знання.

Методологія. Неокласична модель економічного зростання. Виробничу функцію $F(K, L)$ називається неокласичною, якщо вона має такі властивості: стала ефективність зі зростанням виробництва:

$$F(\lambda K, \lambda L) = \lambda F(K, L) \quad \text{для всіх } \lambda > 0. \quad (4)$$

додатна та зменшуюча віддача ресурсів:

$$\frac{\partial F}{\partial K} > 0, \quad \frac{\partial^2 F}{\partial K^2} < 0; \quad \frac{\partial F}{\partial L} > 0, \quad \frac{\partial^2 F}{\partial L^2} < 0. \quad (5)$$

умови Інади [17]:

$$\lim_{K \rightarrow 0} \frac{\partial F}{\partial K} = \lim_{L \rightarrow 0} \frac{\partial F}{\partial L} = \infty; \quad \lim_{K \rightarrow \infty} \frac{\partial F}{\partial K} = \lim_{L \rightarrow \infty} \frac{\partial F}{\partial L} = 0. \quad (6)$$

істотність:

$$F(0, L) = F(K, 0) = 0. \quad (7)$$

З перших трьох властивостей випливає, що випуск прямує до нескінченості, якщо величина будь-якого з ресурсів нескінченно зростає [2].

У неокласичній виробничій функції можна перейти до змінних на душу населення. Дійсно, обираючи в (4)

$$\lambda = \frac{1}{L}, \quad \text{одержуємо}$$

$$Y = F(K, L) = LF\left(\frac{K}{L}, 1\right) = Lf(k), \quad (8)$$

де $k = \frac{K}{L}$ – капіталозброєність (капітал на одного працівника), $y = \frac{Y}{L}$ – продуктивність праці (випуск на одного

працівника) і функція. Таким чином, неокласична виробничу функцію може бути записана в інтенсивній формі

$$y = f(k). \quad (9)$$

Тоді

$$\frac{\partial Y}{\partial K} = f'(k), \quad \frac{\partial Y}{\partial L} = f(k) - kf'(k), \quad (10)$$

$$\lim_{k \rightarrow 0} f'(k) = \infty, \quad \lim_{k \rightarrow \infty} f'(k) = 0. \quad (11)$$

Розглянемо неокласичну модель загальної рівноваги. У конкурентній економіці капітал та праця оплачуються своїми граничними продуктами, тобто граничний продукт капіталу дорівнює ціні оренди R , а граничний продукт праці дорівнює ставці заробітної плати w . Отже,

$$f'(k) = R, \quad f(k) - kf'(k) = w. \quad (12)$$

Вважається, що капітал є однорідним товаром, який вибуває з сталим темпом амортизації $\delta > 0$. Тоді чистий приріст об'єму фізичного капіталу за одиницю часу дорівнює валовому інвестуванню за вирахуванням амортизації:

$$\dot{K} = I - \delta K, \quad K(0) = K_0, \quad (13)$$

де $\dot{K} = \frac{dK}{dt}$. Рівняння (8) визначає динаміку K при заданій технології та праці.

Трудовий ресурс L змінюється з часом внаслідок зростання населення. Будемо вважати, що населення зростає з сталим екзогенним темпом приросту $\frac{\dot{L}}{L} = n \geq 0$. Якщо ми пронормуємо число людей в момент часу $t = 0$ до одиниці, то населення та робоча сила в момент часу $t > 0$ описується рівнянням

$$L(t) = e^{nt}. \quad (14)$$

Розглянемо конструкцію, в якій у явному вигляді присутні ринки. Нехай домогосподарства не володіють технологією, а володіють лише фінансовими активами та працею. Активи виробляють норму дохідності $r(t)$, а

праця оплачується за ставкою заробітної плати $\omega(t)$. Таким чином, загальний дохід домогосподарств є сумою доходу від активів та від праці. Тоді після вираховування з доходу об'єму споживання $C(t)$ одержуємо динаміку активів:

$$\frac{d}{dt}(As) = r(As) + \omega L - C, \quad (15)$$

або після переходу до активів та споживання на одну людину $a = \frac{As}{L}$, $c = \frac{C}{L}$ одержуємо

$$\dot{a} = (r - n)a + \omega - c. \quad (16)$$

З урахуванням амортизації основного капіталу з темпом $\delta \geq 0$ чиста норма доходності домогосподарства складає величину $r = R - \delta$, що еквівалентне співвідношенню $R = r + \delta$.

Потік чистого доходу або прибутку репрезентативної фірми задається рівнянням

$$\pi = F(K, L) - (r + \delta)K - \omega L. \quad (17)$$

Нехай фірма максимізує поточні значення прибутків

$$\pi = L[f(k) - (r + \delta)k - \omega]. \quad (18)$$

Конкуруюча фірма, для якої r та δ задані ззовні, максимізує прибуток при заданому L таким чином:

$$f'(k) = r + \delta, \quad (19)$$

де граничний продукт капіталу дорівнює ціні оренди.

В умовах повної ринкової рівноваги ω повинна бути такою, щоб прибуток дорівнював нулю. Для того, щоб прибуток був нульовий, вимагається, щоб ставка заробітної плати, рівна граничному продукту праці, відповідала значенню k , яке задовольняє рівнянню (19):

$$f(k) - kf'(k) = \omega. \quad (20)$$

Звернемося тепер до визначення рівноваги в економіці. В закритій економіці єдиним активом, що має додатну чисту пропозицію, є капітал, оскільки всі займи всередині економіки повинні бути відсутні. Отже, рівновага на ринку активів означає $a = k$. Якщо підставити цю рівність, а також

$$r = f'(k) - \delta, \quad \omega = f(k) - kf'(k)$$

в рівняння (16), то одержимо фундаментальне рівняння

$$\dot{k} = f(k) - (n + \delta)k - c. \quad (21)$$

Кожне домогосподарство хоче максимізувати повну корисність U , яка може бути задана як

$$U = \int_0^{\infty} u(c(t)) e^{nt} e^{-\rho t} dt. \quad (22)$$

Тут функція корисності $u(c)$ є монотонно зростаючою функцією, опуклою вгору: $u'(c) > 0$, $u''(c) < 0$. Також вважається, що $u(c)$ задовольняє умовам Інади: $u'(c) \rightarrow \infty$ при $c \rightarrow 0$; $u'(c) \rightarrow 0$ при $c \rightarrow \infty$.

Множення $u(c)$ на розмір сім'ї $L(t) = e^{nt}$ означає підсумовування по всім членам сім'ї на момент часу t . Інший множник $e^{-\rho t}$ містить дисконтну ставку часової переваги $\rho > 0$. Будемо вважати, що $\rho > n$, звідки впливає, що якщо $u(c)$ не змінюється з часом, то інтеграл (22) скінчений і повна корисність U обмежена.

Щоб позбавитись можливості побудови "фінансової піраміди" в домогосподарстві, використовується умова трансверсальності

$$\lim_{t \rightarrow \infty} a(t) \cdot \exp\left(-\int_0^t (r(\xi) - n) d\xi\right) = 0. \quad (23)$$

Оптимізаційна задача домогосподарства полягає в максимізації U із співвідношення (22) при бюджетному

обмеженні (16), початковому значенні активів $a(0)$ і обмеженні (23). Також присутні обмеження у вигляді нерівностей $c(t) \geq 0$. Але завдяки умові Інади $u'(c) \rightarrow \infty$ при $c \rightarrow 0$ обмеження типу $c(t) \geq 0$ ніколи не виявляються зв'язуючими і тому їх можна ігнорувати. Для розв'язання цієї задачі випишемо приведенний до поточного часу гамільтоніан:

$$J = u(c(t)) e^{-(\rho-n)t} + v(t) [\omega(t) + (r(t) - n)a(t) - c(t)]. \quad (24)$$

Умови першого порядку для максимуму U мають вигляд:

$$\frac{\partial J}{\partial c} = 0 \Rightarrow v = u'(c) e^{-(\rho-n)t}, \quad (25)$$

$$-\frac{\partial J}{\partial a} = \dot{v} \Rightarrow \dot{v} = -(r - n)v. \quad (26)$$

Умова трансверсальності:

$$\lim_{t \rightarrow \infty} v(t)a(t) = 0. \quad (27)$$

Після диференціювання (25) по часу з врахуванням (26) одержимо основне диференціальне рівняння, що визначає рівень споживання протягом часу

$$r = \rho - \left[\frac{u''(c) \cdot c}{u'(c)} \right] \cdot \frac{\dot{c}}{c}. \quad (28)$$

Згідно цього рівняння домогосподарства визначають для себе рівень споживання таким чином, щоб норма доходності r була рівною сумі ставки часової переваги ρ та темпу зниження граничної корисності споживання u' , яка знижується завдяки зростанню споживання c .

Величина еластичності граничної корисності $-\left[\frac{u''(c) \cdot c}{u'(c)} \right]$ називається величиною, оберненою еластичності міжчасового заміщення. З рівняння (28) випливає, що в стаціонарному стані, в якому r та $\frac{\dot{c}}{c}$ константи, ця еластичність повинна бути константою. В такому випадку, притримуючись загальноприйнятної практики, вважається, що функція корисності має вигляд:

$$u(c) = \frac{c^{1-\theta} - 1}{1-\theta}, \quad \theta > 0. \quad (29)$$

Тоді еластичність граничної корисності дорівнює константі $-\theta$, а еластичність заміщення для такої функції корисності дорівнює константі $\sigma = \frac{1}{\theta}$.

Із вигляду функції корисності (29) випливає, що умова оптимальності (28) приводиться до вигляду

$$\frac{\dot{c}}{c} = \frac{1}{\theta}(r - \rho). \quad (30)$$

Система рівнянь (21) та (30) є системою рівнянь відносно c та k . З цієї системи, що включає початкову умову $k(0)$ та умову трансверсальності, визначаються траєкторії c та k .

АК-модель. Ключовою властивістю класу моделей ендогенного зростання є відсутність зменшуючої віддачі капіталу. Найпростішою версією виробничої функції без зменшуючої віддачі капіталу є АК-функція [18]:

$$Y = A \cdot K, \quad (31)$$

де A – додатна константа, яка відображає рівень технологій. Повна відсутність зменшуючої віддачі капіталу може виглядати нереалістичною, але ця ідея стає більш правдоподібною, якщо ми будемо вважати K капіталом в широкому розумінні, що включає людський капітал [19]. Випуск на людину y тут дорівнює Ak , а середній продукт капіталу сталий і дорівнює $A > 0$.

Візьмемо модельну схему з попереднього пункту, в якому домогосподарства максимізують корисність

$$U = \int_0^{\infty} e^{-(\rho-n)t} \left[\frac{c^{1-\theta} - 1}{1-\theta} \right] dt \quad (32)$$

при обмеженні

$$\dot{a} = (r-n)a + \omega - c, \quad (33)$$

де a – активи на одну людину, r – процентна ставка, ω – ставка заробітної плати, c – споживання на одну людину, n – темп приросту населення. Як і раніше, ми вводимо обмеження, що виключає створення "фінансових пірамід" і представляє умову трансверсальності

$$\lim_{t \rightarrow \infty} a(t) \exp \left(-\int_0^t [r(\xi) - n] d\xi \right) = 0. \quad (34)$$

Умови для оптимізації мають попередній вигляд

$$\frac{\dot{c}}{c} = \frac{1}{\theta} (r - \rho). \quad (35)$$

Як і раніше, умови для задачі максимізації прибутку приводять до того, що граничний продукт капіталу повинен дорівнювати ціні його оренди $R = r + \delta$. Єдина відмінність тут – граничний продукт капіталу сталий і дорівнює A . Отже,

$$r = A - \delta. \quad (36)$$

Оскільки граничний продукт праці дорівнює нулю, то ставка заробітної плати ω також дорівнює нулю. Для пояснення цього достатньо вважати, що ця нульова ставка заробітної плати стосується некваліфікованої праці, інтенсивність якої не підсилюється людським капіталом [2].

Оскільки вважається, що економіка є закритою, то виконується рівність $a = k$. Якщо підставити $a = k$, $r = A - \delta$ та $\omega = 0$ в рівняння (21), (30) і (34), то одержимо

$$\dot{k} = (A - \delta - n)k - c, \quad (37)$$

$$\frac{\dot{c}}{c} = \frac{1}{\theta} (A - \delta - \rho), \quad (38)$$

$$\lim_{t \rightarrow \infty} k(t) e^{-(A-\delta-n)t} = 0. \quad (39)$$

Відмінною особливістю рівняння (38) є те, що зростання споживання не залежить від капіталу. Іншими словами, якщо рівень споживання на людину в момент часу $t = 0$ дорівнює $c(0)$, то

$$c(t) = c(0) e^{\frac{A-\delta-\rho}{\theta} t}, \quad (40)$$

де величина $c(0)$ повинна ще бути визначена.

Вважаємо, що виробнича функція достатньо продуктивна, щоб гарантувати зростання c , але не настільки, щоб привести до необмеженої корисності:

$$A > \rho + \delta > (A - \delta)(1 - \theta) + \theta n + \delta. \quad (41)$$

Для того, щоб знайти темп приросту капіталу та випуск на одну людину, розділимо (37) на k та будемо мати

$$\frac{\dot{c}}{k} = (A - \delta - n) - \frac{\dot{k}}{k}. \quad (42)$$

У стаціонарному стані темп приросту капіталу та випуск на одного працівника сталий. Тому $\frac{\dot{c}}{k}$ є константою

і темп приросту капіталу на людину дорівнює темпу приросту споживання на людину. Але це вірно лише для стаціонарного стану: в принципі, темп приросту капіталу поза стаціонарним станом може не бути сталим.

Розв'язуючи систему (37)-(39), одержуємо [2]

$$c(t) = \varphi \cdot k(t), \quad (43)$$

де

$$\varphi = (A - \delta) \frac{\theta - 1}{\theta} + \frac{\rho}{\theta} - n > 0. \quad (44)$$

Тоді

$$\frac{\dot{y}}{y} = \frac{\dot{k}}{k} = \frac{\dot{c}}{c} = \frac{1}{\theta} (A - \delta - \rho). \quad (45)$$

Таким чином, в даній моделі немає перехідної динаміки: змінні $k(t)$, $c(t)$ та $y(t)$, починаючи свій шлях від значень $k(0)$, $c(0) = \varphi \cdot k(0)$ та $y(0) = Ak(0)$ відповідно, в подальшому зростають з однаковим темпом

$$\frac{1}{\theta} (A - \delta - \rho).$$

Істотна відмінність між АК-моделлю та неокласичною моделлю пов'язана з визначенням довгострокового подушового темпу приросту в АК-моделі довгостроковий темп приросту залежить, згідно (45), від параметрів, які визначають схильність до збереження та продуктивність капіталу. Покращення в рівні технології A збільшує середній та граничний продукти капіталу, а також піднімають сам темп приросту.

На противагу ефектам довгострокового зростання в АК-моделі, з моделі Рамсея витікає, що довгостроковий подушовий темп приросту штучно підтримується на рівні значення x , яке є екзогенним темпом технологічного прогресу.

Ця відмінність в результатах відображає роботу зменшуючої віддачі капіталу в неокласичній моделі та відчутність зменшуючої віддачі у випадку АК-моделі. Кількісно масштаб відмінностей залежить від того, наскільки швидко зменшуючи віддача встановлюється, що у випадку неокласичної моделі є визначальною характеристикою того, наскільки швидко економіка збігається до стаціонарного стану. Якщо зменшуюча віддача встановлюється повільно, то період збіжності довгий. Таким чином, відмінність між неокласичною моделлю та АК-моделлю істотна, якщо збіжність відбувається повільно. Якщо збіжність екстремально повільна, то ефекти зростання, які виникають в АК-моделі, дають повністю задовільну апроксимацію довготривалим впливам на темп зростання в неокласичній моделі.

Результати. Результати моделі Рамсея оптимальні за Парето. Цей висновок випливає з того, що результати оптимізації збігаються з результатами, які були одержані гіпотетичним соціальним управляючим, у якого та ж цільова функція, що і в типового домогосподарства. Застосувавши ту ж процедуру в даному випадку, можна показати, що рівновага в АК-моделі також оптимальна за Парето. Цей результат має важливий економічний сенс, оскільки означає, що виключення зменшуючої віддачі у виробничій функції, тобто заміна неокласичної виробничої функції на АК не вносить в модель джерел яких-небудь ринкових збоїв.

Однією з інтерпретацій АК-моделі є представлення капіталу в широкому розумінні, тобто коли капітал включає в себе як фізичну, так і людську компоненти.

Модель з розповсюдженням знань та навчанням на власному досвіді. Припустимо, що індекс знань фірми A_i залежить від середньої в економіці капіталоозброєності K/L (K – агрегований фізичний капітал, L – агрегована праця). В роботі Барро [2] запропонована і досліджена модель, що ґрунтується на виробничій функції Коба-Дугласа

$$Y_i = A(K_i)^\alpha \left[\left(\frac{K}{L} \right) L_i \right]^{1-\alpha}, \quad 0 < \alpha < 1.$$

В роботі [20] розглядається та досліджується модель з неокласичною виробничою функцією

$$Y_i = F\left(K_i, \left(\frac{K}{L}\right)^\lambda L_i\right), \quad \lambda > 0.$$

Якщо об'єднати припущення про навчання на власному досвіді та поширення знань, а також що насправді індекс знань A_i залежить не від середнього капіталу на одного працюючого K/L , а є пропорційним агрегованому капіталу K , ми можемо замінити A_i на K^λ , то ми отримаємо параметричну виробничу функцію, яку запишемо у вигляді

$$Y_i = F(K_i, K^\lambda L_i), \quad 0 \leq \lambda \leq 1, \quad (46)$$

де K^λ – частина капіталу, що використовується на створення нового знання про те, як ефективніше виробляти, що для кожної фірми є екзогенно заданою.

Винесемо в правій частині (46) змінну L_i . Тоді одержимо

$$Y_i = L_i F(k_i, K^\lambda), \quad (47)$$

де $k_i = \frac{K_i}{L_i}$ – капіталоозбрененість праці фірми.

Прибуток фірми може бути записаний у вигляді

$$\pi_i = L_i \left[F(k_i, K^\lambda) - (r + \delta)k_i - \omega \right], \quad (48)$$

де $r + \delta$ – ціна оренди капіталу, ω – ставка заробітної плати.

Оптимальна поведінка фірми полягає в максимізації прибутку π_i від аргументів k_i та L_i . Необхідні умови записуються у вигляді

$$\frac{\partial \pi_i}{\partial k_i} = 0 \Rightarrow \frac{\partial}{\partial k_i} F(k_i, K^\lambda) = r + \delta, \quad (49)$$

$$\frac{\partial \pi_i}{\partial L_i} = 0 \Rightarrow F(k_i, K^\lambda) - k_i \frac{\partial}{\partial k_i} F(k_i, K^\lambda) = \omega.$$

Враховуючи, що завдяки лінійній однорідності

$$F(k_i, K^\lambda) = K^\lambda F(k_i K^{-\lambda}, 1) = K^\lambda f(k_i K^{-\lambda}), \quad (50)$$

то рівності (49) набувають вигляду

$$f'(k_i K^{-\lambda}) = r + \delta, \quad (51)$$

$$K^\lambda f(k_i K^{-\lambda}) - k_i f'(k_i K^{-\lambda}) = \omega.$$

З першого співвідношення (51) визначається норма дохідності r , а з другого співвідношення (51) знаходиться ставка зарплати ω .

У рівновазі всі фірми знаходяться в однакових умовах, так що справедливі рівності $k_i = k$ та $K = kL$. Тоді можемо записати умови (51) в агрегованому вигляді

$$f'(k \cdot K^{-\lambda}) = f'\left(\frac{k}{K^\lambda}\right) = f'\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right) = r + \delta, \quad (52)$$

$$K^\lambda f\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right) - k f'\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right) = \omega.$$

Розглянемо агреговану задачу соціального управляючого, що полягає в максимізації агрегованого прибутку

$$\pi = L \left[F(k, K^\lambda) - (r + \delta)k - \omega \right]$$

або

$$\pi = L K^\lambda f\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right) - (r + \delta)K - \omega L. \quad (53)$$

Умови максимізації прибутку (53) записуються у вигляді

$$\frac{\partial \pi}{\partial K} = 0 \Rightarrow \lambda \cdot \frac{f\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right)}{\frac{K^{1-\lambda}}{L}} + (1-\lambda)f'\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right) = r + \delta, \quad (54)$$

$$\frac{\partial \pi}{\partial L} = 0 \Rightarrow \frac{K}{L} \left[\frac{f\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right)}{\frac{K^{1-\lambda}}{L}} - f'\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right) \right] = \omega.$$

Введемо позначення $\bar{k} = \frac{K^{1-\lambda}}{L}$. Тоді у випадку $\lambda = 0$

умови (54) перетворюються до вигляду

$$\begin{aligned} f'(\bar{k}) &= r + \delta, \\ f(\bar{k}) - k f'(\bar{k}) &= \omega. \end{aligned} \quad (55)$$

що відповідає випадку неокласичної виробничої функції $F(K, L)$. У випадку ж $\lambda = 1$ маємо умови

$$\begin{aligned} f(1) &= r + \delta, \\ 0 &= \omega, \end{aligned} \quad (56)$$

що відповідає випадку АК-моделі.

Вплив коефіцієнта λ в параметричній моделі (3) чітко видно з умов оптимізації агрегованого прибутку (54). В першу чергу, аргументом в рівностях (54) є величина

$\bar{k} = \frac{K^{1-\lambda}}{L}$. Наступною відмінною рисою даної моделі є те, що основними елементами в цих співвідношеннях є

середній продукт $\frac{f\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right)}{\frac{K^{1-\lambda}}{L}}$ та граничний продукт

$f'\left(\frac{K^{1-\lambda}}{L}\right)$. Далі, при збільшенні λ від 0 до 1 вплив се-

реднього продукту на величину дохідності $R = r + \delta$ збільшується, а вплив граничного продукту на цю величину зменшується. І нарешті, при збільшенні параметра λ від нуля до одиниці ставка заробітної плати зменшується аж до нуля.

Цікавим є питання розгляду агрегованої моделі оптимального економічного зростання для параметричної виробничої функції (3) при заданому критерії максимуму повної корисності (22), бюджетному обмеженні (16) з початковою умовою $a(0)$ та умові трансверсальності (23). Але дана задача не є вже такою простою і потребує детальних математичних викладок, що планується зробити найближчим часом в наступних публікаціях.

Висновки та дискусія. Таким чином, можна зробити висновок про те, що насправді моделі неокласичного типу та АК-модель не є вже такими відмінними. Їх можна об'єднати в один клас моделей економічного зростання. Якщо в моделі вважати, що капітал та праця є постійними, то можна спостерігати зменшуючу віддачу від масштабу, як і в неокласичній моделі. Взагалі кажучи, як традиційна, так і АК-модель забезпечують зростання, використовуючи високий рівень агрегування. Як зазначив Ромер, більш глибоке розуміння процесу зростання вимагає, щоб ми досліджували теоретичну основу, яка змушує нас більш ретельно продумувати економіку технологій та знань.

Список використаних джерел

1. Ramsey, F., 1928. A Mathematical Theory of Saving / F. Ramsey // Economic Journal, 38, December, 1928. – 543-559 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2224098>
2. Barro, R.J., Sala-i-Martin, X., 2004. Economic Growth / R.J. Barro, X. Sala-i-Martin. – 2nd Edition. – Cambridge, Massachusetts. – London, England: MIT Press, 2004. – 654 p.
3. Lundberg, E., 1937. Studies in the Theory of Economic Expansion / E. Lundberg. – London: King, 1937.
4. Harrod, R.F., 1948. Towards a Dynamic Economics: Some Recent Developments of Economic Theory and Their Application to Policy / R.F. Harrod. – London: Macmillan, 1948.
5. Domar, E.D., 1946. Capital Expansion, Rate of Growth and Employment / E.D. Domar // Econometrica, 1946, April, 14, pp. 137-147. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/1905364>
6. Solow, R.M., 1956. A Contribution to the Theory of Economic Growth / R.M. Solow // Quarterly Journal of Economic, 70, February, 1956. – pp. 65-94. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/1884513>
7. Swan, T.W., 1956. Economic Growth and Capital Accumulation / T.W. Swan // Economic Record, 32, November, 1956. – pp. 334-361. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-4932.1956.tb00434.x>
8. Romer, P.M., 1986. Increasing Returns and Long-Run Growth / P.M. Romer // Journal of Political Economy, 94, October, 1986. – pp. 1002-1037. DOI: <http://dx.doi.org/10.1086/261420>
9. Lucas, R.E., 1988. On the Mechanics of Economic Development / R.E. Lucas // Journal of Monetary Economics, 22, July, 1988. – pp. 3-42. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](http://dx.doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
10. Cass, D., 1965. Optimum Growth in an Aggregative Model of Capital Accumulation / D. Cass // Review of Economic Studies, 32, July, 1965. – pp. 233-240. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2295827>
11. Koopmans, T.C., 1965. On the Concept of the Optimal Economic Growth / T.C. Koopmans // The Econometric Approach to Development Planning. – Amsterdam, North Holland, 1965.

12. Arrow, K.J., 1962. The Economic Implications of Learning by Doing / K.J. Arrow // Review of Economic Studies, 1962, V. 29, 1, Pp. 155-173. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2295952>
13. Sheshinski, E., 1967. Optimal Accumulation with Learning by Doing / E. Sheshinski // Karl Shell ed., Essays on the Theory of Optimal Economic Growth. – Cambridge, MA: MIT Press, 1967.
14. Frankel, M., 1962. The Production Function in Allocation and Growth. A Synthesis / M. Frankel // American Economic Review, 52, December, 1962. – pp. 995-1022. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/1812179>
15. Griliches, Z., 1973. Research Expenditures and Growth Accounting / Z. Griliches // Science and Technology in Economic Growth. – New York, MacMillan, 1973.
16. Romer, P.M., 1987. Growth Based on Increasing Returns Due to Specialization / P.M. Romer // American Economic Review, 1987, May, V. 77, 2, Pp. 56-62.
17. Inada, Ken-Ichi, 1963. On a Two-Sector Model of Economic Growth: Comments and a Generalization / Ken-Ichi Inada // Review of Economic Studies, 30, June, 1963. – pp. 119-127. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2295809>
18. Von Neumann, J., 1937. Über ein Ökonomisches Gleichungssystem und eine Verallgemeinerung des Brouwerschen / J. Von Neumann // Ergebnisse eines Mathematisches Kolloquiums, 8, 1937.
19. Knight, F.H., 1944. Diminishing Returns from Investment / F.H. Knight // Journal of Political Economy, 52, March, 1944. – pp. 26-41. DOI: <http://dx.doi.org/10.1086/256134>
20. Liashenko, O.I., 2015. Economic Growth under Condition of Knowledge Dissemination, Depending on the General Level of Capital-Labor. Economic and Mathematical Modelling of Socio-Economic Systems, 20, pp. 66-84.

Надійшла до редколегії 25.02.16

Е. Ляшенко, д-р екон. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ПРИ УСЛОВИИ ОБУЧЕНИЯ НА СОБСТВЕННОМ ОПЫТЕ И РАСПРОСТРАНЕНИИ ЗНАНИЙ

Рассматривается обобщенная параметрическая модель, являющаяся модификацией модели Ромера. Данная модель описывает зависимость выпуска продукции от индекса знаний, доступных данной фирме. В результате исследования получено семейство моделей между двумя крайними случаями – неоклассической моделью децентрализованного типа и нестационарной АК-моделью. В модели предполагается, что все открытия являются неожиданными побочными продуктами инвестиций и что эти открытия мгновенно становятся общим знанием.

Ключевые слова: экономический рост; распространение знаний; АК-модель; производственная функция; эндогенный рост.

O. Liashenko, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

MODELLING OF ECONOMIC GROWTH WITH LEARNING BY DOING AND KNOWLEDGE SPILLOVERS

A generalized parametric model as a modified Romer model is considered. This model describes the dependence of the output of the index of knowledge available to the firm. Result of this paper is a family of models between the two extremes – the neoclassical model of decentralized type and nonstationary AK-model. The model assumes that all discoveries are unexpected by-products of the investment and that these discoveries instantly become common knowledge.

Keywords: economic growth; knowledge spillovers; AK-model; production function; endogenous growth.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 4(181): 17-24

УДК 368.02, 368.07

Jel. G 20, 22, 28, 29

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/181-4/3>

М. Малік, д-р екон. наук, проф.,

В. Ерастов, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАХОВОГО РЕПОЗИТОРІЮ ЯК АЛЬТЕРНАТИВИ КЛАСИЧНОМУ ІНТЕРНЕТ-СТРАХУВАННЮ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В даній статті розглядається законодавче регулювання страхових репозиторіїв. Вивчаються основні умови та вимоги до створення та функціонування нового інституту страхового ринку. Наведені основні вимоги до керівних осіб страхового репозиторію та до принципів ідентифікації клієнтів. Стаття розкриває механізм взаємодії страховиків та страхувальників на ринку бездокументарного обігу страхових полісів, за рахунок створення нового інституту, на який покладені основні функції з випуску та контролю за обігом електронного страхового захисту.

Ключові слова: Страхові послуги, страхова компанія, Інтернет-страхування; Інтернет-аквізиція; страховий репозиторій; бездокументарна форма полісу; електронний поліс; "великі дані".

Вступ. Глобалізаційні процеси в сучасній економіці тісно пов'язані з розвитком інформаційних технологій та так званої електронної економіки. В сучасних умовах ведення бізнесу без використання сучасних інформа-

ційних технологій є неможливим, оскільки значно знижуються конкурентні позиції будь-якого інституту, як приватного, так і державного. Насиченість традиційних

ринків передбачає пошуки нових підходів до клієнта та нових форм взаємодії із ним.

Сучасні тенденції розвитку залучення клієнтів вимагають максимізації комфорту. Клієнт має отримати те, що він забажає у тій формі, у тому місці та у той час, що є для нього найбільш зручними. Використання інтернет для аквізиції страхового захисту стає все більш доцільним та ефективним. Переведення документообігу в електронну форму дозволяє значно знизити витрати на ведення справи та пришвидшити взаємодію з клієнтами.

Впровадження нового інституту страхового ринку, що централізовано візьме на себе усі функції з випуску, обслуговування та контролю за обігом електронних полісів, може стати альтернативою класичному Інтернет-страхуванню. Розвиток системи бездокументарного обігу страхових полісів є нагальним для задоволення потреб страхувальників та розвитку страхового ринку в цілому. Актуальність даного питання швидким технологічним прогресом та високими фінансовими витратами на підтримання відповідного рівня технічної оснащеності.

Метою даної роботи є дослідження питань створення страхових репозиторіїв та пропозиції щодо законодавчого регулювання нової інституції страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика розвитку та функціонування Інтернет-страхування майже була об'єктом дослідження вітчизняних наукових праць, оскільки чинне законодавство України має значні неоднозначності та колізії у визначенні можливості провадження страхування у бездокументарній формі. Тенденції до внесення коректив у наявне чинне законодавство стають передумовою для функціонування систем інтернет аквізиції. Одним із основних важелів до реформування наявних систем аквізиційної діяльності є регуляторна ініціатива МТСБУ щодо переходу на бездокументарну форму надання страхового захисту в рамках ОСЦПВВНТЗ.

Обрана проблематика стала об'єктом досліджень та наукових публікацій лише в останні кілька років. Значний внесок у розробку даної проблеми внесли такі вітчизняні дослідники, як В. Базилевич [2], К. Базилевич [1], О. Залетов [3], Т. Моташко [12], С. Науменкова [26], Р. Пікус [8], Н. Приказюк [11], розглядаючи існуючі в реаліях українського ринку приклади функціонування систем Інтернет-аквізиції та досліджуючи зарубіжні приклади аналогічних систем з метою їх порівняння.

Основні ідеї вітчизняних дослідників полягають у визначенні основних понять та функціональних особливостей, так Інтернет-страхування це укладання страхового поліса безпосередньо через Інтернет-сайт страхової компанії або страхового посередника, який включає в себе вибір страхового продукту, розрахунок тарифу і страхової суми, підписання поліса, оплату, організацію огляду об'єкта страхування та доставки паперової версії поліса (якщо цього вимагають умови страхування), розгалуження Інтернет-страхування на онлайн та офлайн та розподіл його за видовою ознакою.

Переважає кількість опублікованих праць з даної тематики належить зарубіжним фахівцям: Г. Каприо [27], С. Кол [30], А. Деміргус-Кант [31], І. Кірцнер [28], А. Оперкент [29]. Їх дослідження дозволяють зрозуміти основи функціонування систем Інтернет-аквізиції в зарубіжних країнах, що характеризуються унікальними історичними чинниками та рівнем загального розвитку фінансових послуг, що надаються в нематеріальній формі за допомогою різноманітних електронних та мережевих систем.

Огляд систем Інтернет-страхування зарубіжних країн, що провели вчені-резиденти, дозволяє прослідкувати закономірності функціонування систем інтернет-

аквізиції, що склалися під дією статистичних та політико-історичних чинників. Американські вчені вважають за необхідне включати системи захисту даних в уже створені системи Інтернет-взаємодії, тобто на перших етапах розвитку системи захист даних не передбачається, а його імплементація проходить уже на наступних етапах функціонування. Західноєвропейські вчені, на основі дослідження досвіду США, розробили власний підхід до моделювання системи інтернет аквізиції. Вчені східної Європи сконцентровані на дослідженні теоретичних відомостей про реалізацію систем Інтернет-страхування та виокремленні зарубіжного досвіду.

Значна частина наукових доробків агрегує дані щодо реалій окремо взятої країни, тому існує потреба та можливість поглиблення наукових результатів з обраної тематики.

Методологія дослідження. Розповсюдження страхового захисту через мережу Інтернет – одна із новітніх форм аквізиційної діяльності страхових компаній на українському ринку, що стає все більш вагомим частинною стратегією страховиків через значне перенасичення класичних каналів збуту. Створення та розробка нових механізмів взаємодії з клієнтами дозволяє значно підвищити рентабельність та зручність страхової аквізиції. Страховий репозиторій є однією із основних альтернатив класичного Інтернет-страхування. З метою комплексного дослідження новостворюваного інституту страхового ринку необхідно звернутися до вивчення існуючої нормативно-правової бази та на її основі розробити законодавче поле, що б врегулювало відносини з новим інститутом а всіх етапах його функціонування.

Основною передумовою трансформації страхового ринку на галузь, що має значну місткість високотехнологічних та прикладних розробок стало значне зростання кількості унікальних користувачів мережі Інтернет. Страхова галузь почала трансформувати бізнес процеси для підтримання відповідності сучасним ринковим викликам. Окремо слід відзначити значні зміни поведінкових патернів споживачів страхових послуг.

Страхування як фінансова послуга, що має нематеріальний характер, – об'єкт, придатний для продажу без прямого контакту між продавцем та покупцем. У першу чергу це стосується тих видів страхування, які не вимагають фізичної присутності представника страховика для оцінки майнового інтересу, що підлягає страхуванню. Отже, йдеться про види страхування з невисокими страховими преміями, фіксованими страховими тарифами та страховими виплатами [9].

Для виявлення особливостей наявної нормативної бази для існуючого інституційного забезпечення було використано методи узагальнення та аналізу. Окремі аспекти нормативно правового регулювання були розроблені в рамках використання методу ідеалізації, що дозволив охарактеризувати вимоги до функціонування нового інституту.

За допомогою методу абстрагування було використано для опису загальних схем роботи страхових репозиторіїв в рамках страхового ринку, а на основі логічного методу було розроблено вимоги до аспектів діяльності, котрі не розглядаються у чинному законодавстві.

Слід відзначити використання історичного методу для виокремлення актуальності створення страхових репозиторіїв та дослідження функціонування окремих інститутів фінансового ринку. Отримана інформація дозволила більш чітко розробити вимоги до основних позицій, пов'язаних із створенням та функціонуванням страхових репозиторіїв на страховому ринку України.

На основі проведеного дослідження було змодельовано часткову нормативну базу, що має врегулювати

діяльність страхових репозиторіїв та стати основою для подальшої розробки правового поля.

Результати. Розвиток Інтернет технологій є незаперечною віхою розвитку сучасного суспільства. Вільний доступ до широкої мережі 3G та 4G з безліччю інтелектуальних пристроїв на більш високих швидкостях означає, що споживачі мають можливість виконувати в мережі усі свої повсякденні завдання будь-де та будь-коли із все меншими втратами часу. Такі умови викликають багато дискусій щодо онлайн комерції та її зв'язку із звичайними методами розповсюдження товарів.

Повністю виключити людський фактор неможливо, проте у більшості випадків зменшення витрат часу на рутинні операції з адміністрування та обслуговування клієнтів є позитивним як для страхових компаній, так і для їх клієнтів.

Інтернет-страхування може принести значну користь як страховикам, так і страхувальникам, проте воно вимагає значних грошових витрат на організацію даного процесу. Окрім фінансових та матеріальних затрат, котрих вимагає створення та підтримання відповідної інфраструктури, страхова компанія має залучити штат висококваліфікованих спеціалістів, або провести навчання своїх [31]. В таких умовах створення окремого інституту, що б виконував усі завдання, пов'язані з випуском та обігом електронних страхових полісів, стає одним з варіантів поживлення ринку бездокументарного страхового захисту. Таким інститутом покликаний стати страховий репозиторій.

Метою створення страхового репозиторію є надання страхувальникам можливості для збереження страхових полісів у бездокументарній формі та забезпечення максимальної ефективності при аквізиційній діяльності, за рахунок швидкого і коректного внесення змін до стандартизованих умов договору, щоб задовільнити вимоги клієнтів. Використання страхового репозиторію дозволить значно знизити витрати на обслуговування договорів та зробити аквізиційний процес прозорим для клієнтів.

Кожен клієнт має свій власний кабінет, у якому зберігаються усі його електронні страхові поліси. Електронний страховий поліс – це документ, що засвідчує наявність страхової угоди у бездокументарній формі, виданий через страховий репозиторій.

Страховий репозиторій це юридична особа, створена у формі господарського товариства, що задовольняє умовам функціонування, що надає послуги з випуску, зберігання та контролю за обігом страхових полісів у бездокументарній формі.

Страховий репозиторій, як новий інститут страхової системи має бути створений у рамках чинного законодавства та акредитований Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, далі Регулятором [24]. Страховий репозиторій має діяти від імені страхувальника та зберігати усю інформацію щодо транзакцій по договору за весь термін його дії.

Страхова компанія, яка планує випускати страхові поліси у бездокументарній формі, має у встановленому порядку оформити співпрацю із страховим репозиторієм, що має відповідні дозволи від Регулятора. Всі страхові поліси, випущені страховим репозиторієм у електронній формі, мають вважатися законними та дійсними на час дії договору страхування.

Страховик має право укладати угоди із будь-якою кількістю акредитованих страхових репозиторіїв. Оскільки страховий репозиторій виступає від імені страхувальника, такий підхід може підвищити територіальну диверсифікацію страхових послуг.

Для отримання відповідних дозволів на провадження діяльності у вигляді страхового репозиторію, компанія має виконати ряд вимог та відповідати встановленим нормам. Регулятор приймає на розгляд заяву у разі якщо:

- компанія створена у формі товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю
- заявник є громадською організацією, зареєстрованою відповідно до законодавчих вимог
- юридична особа є дочірньою компанією будь-якого іншого депозитарного утворення
- компанія заснована будь-яким об'єднанням страховиків, або за їх участі
- заявник у формі акціонерного товариства, зареєстрований відповідно до законодавства України
- юридична особа у іншій організаційно-правовій формі, що отримала дозвіл від регуляторного органу.

Основним завданням такої компанії, що має бути значено у відповідних статутних документах, є діяльність у вигляді страхового репозиторію, тобто зберігання електронних полісів, випущених страховиками партнерами, та відповідно до вимог страхувальників, підтримання їх актуального стану, вносячи необхідні корективи [24].

На момент подачі заяви на реєстрацію сума чистих активів має перевищувати 350 тисяч євро за курсом НБУ на день подання. Оскільки основним видом діяльності даного інституту є робота з електронним формами різноманітних документів, основну суму активів має складати вартість обладнання та нематеріальних активів у вигляді програмного забезпечення та ноу-хау, перевищення активів над зобов'язаннями є доцільним та обґрунтованим.

Для отримання дозвілних документів заявник або його учасники мають довести власну компетентність та досвід у аналогічній або пов'язаній сферах, наявність відповідного технологічного забезпечення та можливості його використання. Окрім того заявник має довести свою фінансову та організаційну стійкість на рівні, необхідному для провадження майбутньої діяльності та виконання вимог проекту. У разі наявності конфлікту інтересів між заявником та будь-якими інститутами страхового ринку, вони мають бути врегульовані до подання реєстраційних документів.

Провадження діяльності заявника має проходити в рамках правового поля страхового ринку та не мати жодних конфліктів з регуляторними органами. Компанії, що мають прями іноземні інвестиції, не можуть бути страховими репозиторіями.

Операції з капіталом страхових репозиторіїв мають бути під пильним контролем регуляторних органів. Передача акцій, що перевищують 5% сплаченого статутного капіталу, має бути перевірена і дозволена Регулятором.

Заявник або його відповідальна особа не мають бути учасниками будь-яких судових тяжб, що пов'язані із страховою діяльністю та фінансовими махінаціями. Відповідальною особою є юридична особа, що призначена страховим репозиторієм для виконання завдань, не пов'язаних із безпосередньо зберіганням, випуском та обслуговуванням електронних полісів. Відповідальною особою може бути будь-яка юридична особа, що відповідає законодавчим нормам, а також будь-який уже зареєстрований та акредитований адміністратор НПФ [21].

У рамках регулювання конфліктних ситуацій, жодна страхова компанія не може мати істотної участі у сплаченому капіталі репозиторію. Співробітники страхових компаній, в тому числі нещодавно звільнені за будь-яких умов, не можуть займати керівних позицій заявника на отримання статусу страхового репозиторію, через наявність конфлікту інтересів.

В обов'язки регуляторного органу входить контроль за насиченням ринку страхових репозиторіїв. Якщо Регулятор вбачає перевищення максимально допустимої кількості таких інститутів, дозвільні документи не видаються. Заявник вноситься у відповідний перелік кандидатів, що отримують можливість стати страховим репозиторієм у момент, коли насиченість ринку зміниться, або Регулятор перегляне норми насиченості.

Кожен заявник вносить на рахунок Регулятора реєстраційне мито у встановленому законом розмірі. У разі відмови заявника від провадження діяльності мито не повертається.

Жодна юридична особа не має прав виступати страховим репозиторієм до отримання відповідних дозвільних документів від Регулятора та внесення у відповідний перелік акредитованих учасників страхового ринку. Право Регулятора на контроль, реєстрацію та регулювання, в рамках, що не суперечать законодавству, страхових репозиторіїв є виключним.

Дозвільні документи, видані Регулятором вимагають щорічного підтвердження. Після розгляду усіх документів Регулятор може продовжити дозвіл на провадження діяльності, призупинити дію дозволу, у разі незначних порушень, що можуть бути виправлені за встановлений строк або скасувати дозвіл на провадження репозиторної діяльності. У разі продовження дозволу, заявник сплачує щорічне мито на рахунок Регулятора.

У разі подання неповної або неправдивої інформації у заяві на отримання або продовження дозвільних документів, Регулятор не розглядає кандидатуру заявника. У разі відхилення заяви, юридична особа може отримати роз'яснення щодо причин такого рішення. Регулятор має право вимагати у заявника будь-яку додаткову інформацію, що необхідна для роз'яснення питань, що виникли при розгляді заяви. У разі необхідності, заявник має особисто прибути до регуляторного органу для вирішення суперечливих питань.

Кожна заява розглядається протягом відведеного терміну, і про будь-які рішення по ній Регулятор має сповістити заявника [24].

У разі позитивного рішення провадиться процедура перевірки відповідності заявника зазначеним вимогам. Першим етапом є "попередня згода". Після розгляду заявки та визначення прийнятності заявника для провадження репозиторної діяльності, Регулятор вимагає надання письмового підтвердження відповідності наступних вимог:

- автоматизовані системи обробки та зберігання інформації повинні бути максимально захищені від несанкціонованого втручання, зміни, знищення, розголошення та поширення записів та даних,
- мережеві інтермедіатори, що використовуються для налагодження зв'язку між страховим репозиторієм, страховиками, страхувальниками, відповідальними особами та Регулятором (за необхідності), захищені від несанкціонованого доступу,
- наявність у страхового репозиторію засобів апаратного та програмного шифрування, що дозволяють використовувати власні алгоритми захисту інформації, які не використовуються іншими учасниками ринку у будь-яких інших сферах,
- фізичний та електронний доступ до приміщень, обладнання, систем зберігання та обробки інформації, сайтів, систем резервного збереження інформації, електронних та цифрових мереж має чітко документуватися та контролюватися,
- у страхового репозиторію мають бути розроблені чіткі інструкції, котрі висвітлюють усі аспекти функціонування, взаємодії окремих підсистем, методи пе-

редачі даних та інших технологічних і бізнес-процесів, що можуть мати місце між страховим репозитарієм і страховиком, страхувальником, відповідальною особою чи Регулятором,

- страховим репозитарієм створено адекватні та достатні процедури задля забезпечення збереження цілісності та повноти збережених даних, створено умови для резервного збереження даних, що вимагає територіальної відокремленості,
- заявником розроблено процедури на випадок недбалості, помилкових дій співробітників, протиправних дій працівників, відмови у подальшому функціонування, що включають відшкодування усіх можливих збитків, нанесених страховикам та страхувальникам,
- наявні процедури підтримки постійного зв'язку між репозиторієм та страховиками, страхувальниками і Регулятором, що передбачають наявність резервних каналів зв'язку, резервного живлення та алгоритмів їх використання,
- страховий репозиторій має підтвердити можливість використання жорстких прав доступу до інформації, що обмежує кожного користувача лише тим колом даних, яке йому дозволено для перегляду або редагування,
- заявник має гарантувати, що права страхувальників, що купують електронний поліс максимально захищені [20].

Після підтвердження відповідності усім вимогам, Регулятор видає дозвільні документи, що підтверджують права заявника виступати у якості страхового репозиторію. Після повідомлення заявника про позитивне рішення, він має сплатити дозвільне мито у максимально короткі строки, відповідати усім нормам законодавства та бути готовим до провадження відповідної професійної діяльності. Регулятор має право у будь-який момент проводити фізичну перевірку відповідності страхового репозиторію та виносити рішення щодо його подальшої діяльності на основі результатів перевірки.

У разі якщо реєстраційна заява не відповідає встановленим вимогам, Регулятор має повідомити заявника про відмову у розгляді, вказавши причини. Рішення Регулятора про відмову має бути повідомлено у письмовій формі протягом 30 денного строку з моменту прийняття відповідного рішення, включаючи основні підстави для відмови [19].

Акредитований страховий репозиторій має забезпечувати адекватні та достатні внутрішні механізми моніторингу та оцінки його систем управління, процедур та захисних механізмів. Цілісність систем автоматизованого зберігання та обробки інформації має підтримуватись цілодобово та мають бути вжиті всі можливі превентивні заходи для гарантування цілісності, актуальності та захищеності від фальсифікацій даних про електронний обіг полісів. Необхідна також наявність постійного механізму резервного копіювання, що територіально та апаратно відокремлений від основних систем репозиторію.

Перевірка систем управління, процедур, технологічного забезпечення, захисних механізмів має щороку проводитись акредитованим Регулятором зовнішнім аудитором. Витрати на аудит покриває репозиторій. Результати роботи аудитора мають бути надані регуляторному органу та страховикам у 15 денний термін з моменту формування аудиторського висновку. Страховик може напряму повідомляти Регулятора про виявлені недоліки у роботі репозиторію або у висновках аудитора.

Керівник страхового репозиторію обирається та переобирається лише після узгодження його кандидатури із Регулятором. У разі якщо репозиторна діяльність провадиться дочірньою компанією, стратегічною бізнес одиницею або просто окремим підрозділом конгломе-

рату, затвердження Регулятором потребує лише безпосередній керівник репозиторію. У разі необхідності, Регулятор може самостійно назначати керівника, якщо попередні приписи не були розглянуті. Якщо Регулятор отримує від страховиків або страхувальників аргументовані претензії до будь якого із працівників репозиторію, він може їх звільнити з займаної посади.

Керівна особа має відповідати наступним вимогам:

- мати повну вищу освіту у сфері економіки, правознавства, управління або інформаційних технологій;
- пройти курси підвищення кваліфікації для відповідності професійним вимогам;
- мати не менше ніж 5-річний стаж трудової діяльності, що має включати досвід у сфері страхування або інформаційних технологій;
- не мати непогашеної або не знятої в установленому законом порядку судимості за умисні злочини, злочини у сфері господарської та службової діяльності;
- протягом останніх 5 років не бути керівником, фінансовим директором або головним бухгалтером фінансової установи, визнаної банкрутом, підданої процедурі примусової або до якої були застосовані заходи впливу з боку Регулятора;
- мати бездоганну ділову репутацію.

Ті самі вимоги висуваються до особи, що планує займати посаду керівника дочірньої компанії, стратегічної бізнес одиниці або просто окремого підрозділу конгломерату [19].

Для покращення регулювання репозиторної діяльності та дотримання законодавчих вимог до керівного складу акредитованої інституції має обов'язково входити керівник відділу корпоративного регулювання та контролю, особа що призначається репозиторієм і покликана відповідати за дотримання законодавчих норм, внутрішніх та зовнішніх інструкцій, попереджати прояви конфліктів інтересів, розглядати скарги страхувальників у вигляді найвищої внутрішньої інстанції. Така особа має негайно інформувати керівний склад репозиторію про будь-які виявлені порушення.

Страховий репозиторій у своїй діяльності має вести значний перелік документації та зберігати значні об'єми інформації, пов'язані безпосередньо з випуском, обігом та обслуговування страхових полісів у бездокументарній формі. Основними прикладами можна назвати наступні:

- список унікальних користувачів електронних полісів з відповідним унікальним ідентифікатором,
- копії електронних полісів та відомості про поліси, зконвертовані у матеріальну форму,
- інформація про час випуску електронного полісу,
- реєстр та алфавітний ієрархічний список страхувальників, їх вигодонабувачів та правонаступників,
- записи усіх інструкцій отриманих від страхувальників та надіслані їм,
- повна історія процесів урегулювання,
- будь-яка інша документація у паперовій або електронній формі, що встановлена Регулятором та може бути перевірена для підтвердження дозволу на провадження репозиторної діяльності.

Кожен страховий репозиторій має повідомити Регулятору місце, де зберігається вся документація та записи, а також де зберігаються резервні копії. Оскільки страховий репозиторій, як юридична особа, підпадає під дію інших законодавчих актів, записи та документація має зберігатися від трьох до десяти років після дати припинення діяльності або з дати випуску останнього електронного полісу.

Страховий репозиторій має вжити всіх можливих заходів для підтримання конфіденційності інформації. Дані мають зберігатися таким чином, щоб максимально

уникнути можливості маніпуляцій із записами та транзакціями. Всі ці заходи мають бути проведені та підтверджені ще до початку діяльності в якості репозиторію.

В електронній формі можуть випускатися наступні види страхових полісів:

- усі індивідуальні поліси особистого страхування, в тому числі страхування здоров'я та пенсій, що видані існуючими зареєстрованими страховими компаніями,
- усі індивідуальні поліси майнового страхування та страхування відповідальності, в тому числі групові договори страхування,
- інші види договорів страхування, визначені Регулятором у визначеному порядку.

Для використання електронного страхового полісу необхідно відкрити унікальний аккаунт у страховому репозиторії, на якому будуть зберігатися усі бездокументарні свідчення про наявність страхового захисту. Такий аккаунт має відкриватися особою, що має страхові поліси, або планує їх придбати. Аккаунт може відкриватися для неповнолітньої особи опікуном, у разі укладання на користь неповнолітньої особи договору страхування життя [17].

Відкриття аккаунту страховим репозиторієм або через його відповідальну особу передбачає прийняття ряду обов'язків та відповідальності за ідентифікацію клієнта на всіх етапах взаємодії. Страховий репозиторій має у семиденний термін проінформувати заявника про відкриття аккаунту та надати розгорнуту інформацію щодо механізмів взаємодії. Такий термін є достатнім для перевірки отриманих даних, підготовки документації, що має бути надана клієнту та для проведення усіх маніпуляцій з відкриття та верифікації страхового аккаунту. У разі якщо страховому репозиторію недостатньо інформації для реєстрації, відповідний запит на роз'яснення спірних чи недостатніх даних має бути направлений заявнику у триденний термін з моменту подання заяви.

Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" страховий репозиторій зобов'язаний на підставі поданих офіційних документів або засвідчених в установленому порядку їх копій здійснювати ідентифікацію клієнтів. Документи, що подає заявник, мають бути чинними на момент їх подання та включати всі необхідні дані для ідентифікації.

Для ідентифікації фізичної особи перевіряється прізвище, ім'я та по батькові, дату народження, номер паспорта громадянина України (або іншого документа, що посвідчує особу), дату видачі та орган, що його видав. Під час ідентифікації з'ясовують місце проживання або місце перебування фізичної особи, реєстраційний номер облікової картки платника податків або номер паспорта громадянина України, в якому проставлено відмітку органів доходів і зборів про відмову від одержання реєстраційного номера облікової картки платника податків.

При ідентифікації юридичної особи перевіряється інформація про повне найменування, місцезнаходження; з'ясовують відомості про органи управління та їх склад; дані, що ідентифікують осіб, які мають право розпоряджатися рахунками і майном; відомості про власників істотної участі в юридичній особі; відомості про кінцевих вигододержувачів юридичної особи; ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України; реквізити банку, в якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунку.

Для ідентифікації фізичної особи – підприємця перевіряється прізвище, ім'я та по батькові, дату народження, номер паспорта громадянина України (або іншого документа, що посвідчує особу), дату видачі та

орган, що його видав. Під час ідентифікації з'ясовують місце проживання або місце перебування фізичної особи – підприємця, реквізити банку, в якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунку (за наявності) [18].

Подання визначених для ідентифікації документів є мінімально необхідним для відкриття аккаунту. Страховий репозиторій має зверити копії наданих документів із оригіналами до прийняття їх як доказу ідентифікації особи. При створенні аккаунту, страховий репозиторій має керуватися принципами збереження цілісності та недоторканості даних, відмовляючи у реєстрації заявникам, підтвердження особи яких викликає сумніви

Відкриття електронного страхового аккаунту через страхову компанію може проводитись лише з дозволу та за проханням страховальника.

Страховий репозиторій відкриває аккаунт для страховальника на основі запиту страхової компанії та заяви клієнта. Усі документи, що необхідні для ідентифікації та реєстрації страховальника надаються страховою компанією, яка несе повну відповідальність за правдивість та коректність наданих відомостей. У разі недостатності даних страховий репозиторій має право звернутися до страхової компанії за уточненням необхідних відомостей:

- вибір конкретного страхового репозиторію є прерогативою страховальника, страховик має право лише давати поради щодо співпраці з певною інституцією,

- купівля електронного полісу або відкриття електронного страхового аккаунту передбачає надання клієнту повної вичерпної інформації щодо механізмів та умов взаємодії.

У разі зміни місця проживання власник електронного страхового аккаунту зобов'язаний:

- повідомити страховика або страховий репозиторій про зміну місця проживання, що має стати підставою зміни інформації у страхових полісах вказаної особи,

- страховий репозиторій може внести зміни у страхові поліси та інформацію електронного аккаунту лише після отримання відповідних підтверджуючих документів та їх перевірки,

- внесення змін у дані щодо місця проживання має бути відображено у всіх страхових полісах, що зберігаються в електронному аккаунті,

- страховий репозиторій має у триденний строк повідомити відповідні страхові компанії про внесені зміни,

- страховий репозиторій зобов'язаний повідомити страховика та страховальника про виконання запиту на внесення змін в триденний термін з моменту подачі заяви,

- у разі якщо адреса, вказана у заяві на страхування відрізняється від інформації, що вказана у електронному страховому аккаунті, страховик має ініціювати внесення відповідних змін. Страховик має самостійно зібрати та подати необхідну ідентифікаційну інформацію.

В рамках взаємодії з клієнтами страховий репозиторій має надавати наступну інформацію:

- відомості щодо даних електронного страхового аккаунту, принципів взаємодії та додаткових умов роботи зі страховим репозиторієм мають надаватися клієнту у паперовій формі,

- страховальнику має бути наданий унікальний ідентифікатор страхового аккаунту, що буде використовуватися для всіх операцій з електронними полісами,

- власнику аккаунту має надаватися повна інформація про існуючі, попередні, розірвані договори страхування,

- у разі відмови від подальшого функціонування з боку страховика чи страхового репозиторію, вся відповідальність за втрати страховальника покладаються на страхову компанію. Страховий репозиторій повинен

мати достатній запас коштів для покриття збитків клієнта, що виникли через діяльність репозиторію.

При створенні страхового аккаунту страховий репозиторій повинен призначити "уповноваженого представника":

страховий репозиторій має вимагати у особи, що відкриває електронний страховий аккаунт призначення уповноваженої особи, що матиме доступ до даних аккаунту на випадок смерті або неідездатності заявника. Страховальник має бути повідомлений про права уповноваженої особи на доступ до електронного страхового аккаунту у разі смерті або неідездатності та можливості управління страховим аккаунтом. У разі смерті уповноваженої особи, страховальник має призначити нового уповноваженого. Страховальник має бути проінформований про можливість та механізм зміни уповноваженої особи протягом терміну дії страхового аккаунту. Страховий репозиторій зобов'язаний повідомити клієнта про можливість уповноваженої особи переглядати портфель договорів, вигодонабувачів та правонаступників по договорах страхування життя, відповідно до норм законодавства. За бажанням страховальника, страховий репозиторій має повідомити особу, що була призначена уповноваженою, про вибір страховальника.

Встановлення таких нормативних вимог до нового інституту дозволить створити стабільний та функціонуючий елемент інфраструктури, що зможе замінити елементи класичного інтернет-страхування.

Висновки. Інтернет-страхування це сукупність взаємодіючих елементів, що дозволяють розповсюджувати та адмініструвати договори страхування через мережу Інтернет. Використання електронної системи взаємодії з клієнтами має ряд переваг та недоліків, які отримує компанія разом із можливістю онлайн аквізиції страхової послуги. Кожна страхова компанія має самостійно обирати для себе варіанти та механізми побудови Інтернет-страхування для підвищення конкурентних позицій та нівелювання можливих недоліків.

Створення альтернативи інтернет-страхування у класичному розумінні дозволить компаніям диверсифікувати свої ризики та обрати такий алгоритм роботи з клієнтами, при якому наявні ресурси використовуються з максимальною віддачею. Наявність альтернативи класичному Інтернет-страхуванню дозволяє значно знизити, якщо не ліквідувати бар'єри виходу на ринок електронного обігу страхових полісів.

Створення страхових репозиторіїв є значною альтернативою для ринку інтернет страхування. Функціонування нової інституції спростить для страхових компаній та клієнтів роботу з полісами у бездокументарній формі. Позитивними аспектами впровадження страхових репозиторіїв є: зниження витрат на обслуговування клієнтів; розширення територіального охоплення страховими продуктами; покращення страхової культури; створення можливості самообслуговування; зниження впливу людського фактору.

Страховий репозиторій дозволить автоматизувати обіг страхових полісів у бездокументарній формі та знизити тягар підтримки інфраструктури, що лягає на плечі страховиків при класичному Інтернет-страхуванні. Запровадження жорсткого законодавчого регулювання нової інституції дозволить створити реально діючий механізм обігу та адміністрування бездокументарних страхових полісів. Обсяги інформаційних потоків, високі вимоги до достовірності, необхідність зберігати та обробляти значні масиви електронної документації створюють передумови для функціонування окремих спеціалізованих інститутів, що матимуть власну матеріально-технічну базу та спеціалістів для ведення справи.

Дискусія. Продовження подальших досліджень у сфері Інтернет-страхування та нормативного регулювання інститутів страхового ринку, що займаються обігом, випуском та адміністрування страхових полісів в бездокументарній формі мають стосуватися обґрунтуванню доцільності створення нового інституту страхового ринку та окремих аспектів законодавчого регулювання. Слід зауважити, що Інтернет широко використовують страхові компанії для популяризації страхового бізнесу, маркетингу, укладання договорів, продажу страхових полісів. Впровадження страхових репозиторіїв дозволить зменшити витрати страхових компаній на провадження інтернет-аквізиції. Створення новітнього інституту потребує значного законодавчого регулювання та обґрунтування доцільності.

Особливої уваги вимагають питання створення статистичної бази та дослідження Інтернет-страхування та його альтернативи у вигляді функціонуючих страхових репозиторіїв, методичних рекомендацій щодо збору, обробки та застосування "великих даних" та імплементації новітніх джерел інформації страховими компаніями. Загалом ринок інтернет-продажу страхового захисту України займає досить незначну частку – менше 2%, тоді як у Великобританії – більш ніж 60%. Таке статистичне порівняння дає змогу стверджувати, що обрана галузь характеризується значною ринковою ємністю та передбачає значний подальший розвиток.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д. Страхова справа. – 3-тє вид., перероб. і доп. / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич – К.: Т-во "Знання", КОО, 2009. – 250с.
2. Базилевич В.Д. Страхування: Підручник. / В.Д. Базилевич – К.: Знання, 2008. – 1019с.
3. Залетов О.М. Страхова політика та стратегія її реформування в Україні / О.М. Залетов // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка . 2015. №3 (168). С.31-37. DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/5>
4. Ковтун І.С. Руководство пользователя ПП Форт: Полис8 / І.С. Ковтун, Д.В. Колганова, А.А. Логвіненко, В.І. Ерастов – 2013 – 130с.
5. Орлов А., Ананьев А. Во Всемирной Торговой Организации нет согласия по электронной торговле / А. Орлов, А. Ананьев // Business. – М., 2001. – № 1–2.
6. Пікус Р.В. Розвиток страхового ринку в умовах глобалізації / Р.В. Пікус // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка . 2011. №126. С.15-18. DOI [10.17721](http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2011/126-15-18)
7. Пікус Р.В. Ефективність інвестиційної стратегії страхових компаній в Україні / Р.В. Пікус, Д.С. Нестерова // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка . 2015. №3 (168). С.6-12. DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/1>
8. Пікус Р.В. Інноваційний розвиток страхової діяльності як основа підвищення її ефективності / Р.В. Пікус, В.О. Заколюдак // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка . 2015. №3 (168). С.72-80. DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/11>
9. Пікус Р.В. Страхування: практикум: навч. посіб. / Р. В. Пікус, В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, О.Ф. Філонюк, Н.В. Гудима; ред.: В.Д. Базилевич; Київ: нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2011. – 607 с
10. Пікус Р.В. Теоретико-методичні основи інтеграції банківських і страхових інститутів / Р.В. Пікус // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка / Київський національ-

ний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2008. – Вип. 104. – С. 20-25. DOI [10.17721](http://dx.doi.org/10.17721)

11. Приказюк Н.В. Роль Інтернету в реалізації страхових послуг / Н.В. Приказюк, Т.П. Моташко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка . 2014. №156. DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/156-3/9>

12. Приказюк Н.В. Нові вектори розвитку автотранспортного страхування в Україні / Н.В. Приказюк, Т.П. Моташко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка . 2015. №3 (168) DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/6>

13. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 № 2121-III: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

14. Про господарські товариства Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>

15. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 № 5178-VI: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>

16. Про електронно-цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/852-15>

17. Про електронну комерцію Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/675-19>

18. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>

19. Про затвердження Професійних вимог до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання в сфері ринків фінансових послуг від 13.07.2004 № 1590: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0955-04>

20. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр>

21. Про недержавне пенсійне забезпечення Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>

22. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004 № 1961-IV: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>

23. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>

24. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг Закон України від 12.07.2001 № 2664-III: Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

25. Расшивалов Д. Посередницькі послуги у страхуванні / Д. Расшивалов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – Київ, 2008. – Вип. 106. – С. 35-37. DOI [10.17721](http://dx.doi.org/10.17721)

26. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко та ін. – К.: Знання, 2010. – 532 с.

27. Insurance Industry Institute [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.iii.org/stat/sandbox/>

28. Kirzner I. Competition and Entrepreneurship / Kirzner I. – Chicago, 1973. – 523 p.

29. Operkent A. Global Economy & Electronic Commerce/ A. Operkent – London: Business School Press, 1999.

30. Wall Street Journal [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://online.wsj.com/sandbox/archive/admin/>

31. Wholesale distribution of internet insurance for human use // Official Journal of the European Communities EN – L113 – 30.04.1992 – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

Надійшла до редколегії 21.02.16

Н. Малик, д-р экон. наук, проф.,
В. Эрастов, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ВНЕДРЕНИЕ СТРАХОВОГО РЕПОЗИТОРИЯ КАК АЛЬТЕРНАТИВА КЛАССИЧЕСКОМУ ИНТЕРНЕТ-СТРАХОВАНИЮ: ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

В данной статье рассматривается законодательное регулирование страховых репозиторий. Изучаются основные условия и требования к созданию и функционированию нового института страхового рынка. Приведены основные требования к руководящим лицам страхового репозитория и принципы идентификации клиентов. Статья раскрывает механизм взаимодействия страховщиков и страхователей на рынке бездокументарного оборота страховых полисов за счет создания нового института, на который положены основные функции по выпуску и контролю за оборотом электронной страховой защиты.

Ключевые слова: страховые услуги; страховая компания; Интернет-страхование; Интернет-аквизиция; страховой репозиторий; бездокументарная форма полиса; электронный полис; "большие данные".

M. Malik, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
V. Erastov, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INTRODUCTION OF INSURANCE REPOSITORY AS AN ALTERNATIVE OF INTERNET INSURANCE IN CLASSICAL MEANING: LEGISLATION ASPECTS

This paper examines the legislation and regulation of insurance repositories. The basic conditions and requirements of creating and functioning of the new insurance market institute were studied. The basic requirements for managing personal of insurance repository were noticed. The study reveals the interaction mechanism of insurers and insured at the book-entry insurance policies turnover market via creation of the new institute, which is set to issue and control electronic insurance coverage.

Keywords: Insurance services; Insurance Company; Internet insurance; insurance repository; non-documentary form of the policy; email policy; "Big data".

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 4(181): 24-29

УДК 336.332

JEL classification H72

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/181-4/4>

О. Чеберяко, д-р іст. наук, канд. екон. наук, доц.,
О. Рябоконт, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: УКРАЇНА І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Статтю присвячено визначенню основних тенденцій та проблем розвитку системи місцевих бюджетів в Україні. Проведено дослідження сутності фінансово-бюджетної децентралізації як однієї із складових процесу управління, спрямованого на зменшення залежності органів місцевого самоврядування від центрального уряду з врахуванням зарубіжного досвіду. Особливу увагу приділено розгляду місцевих бюджетів в умовах децентралізації власних та делегованих фінансових повноважень.

Ключові слова: місцеві бюджети; децентралізація; територіальна громада; місцеве самоврядування.

Вступ. В умовах глибоких ринкових трансформацій національної економіки, збройної агресії Російської Федерації ще більше актуалізується проблема розвитку адміністративно-територіальних одиниць, оскільки їх розвиток залежить від їх бюджетного потенціалу. Через систему місцевих бюджетів відбувається не лише формування і розподіл (перерозподіл) обмежених фінансових ресурсів місцевих органів влади, але і здійснюється проведення ефективної і раціональної бюджетної політики на рівні територіальних громад, регулювання темпів і пропорцій соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. У зв'язку з цим особливо актуальним є завдання підвищення ефективності управління соціально-економічними процесами на рівні територіальних громад та їх фінансове забезпечення на даному етапі розвитку України.

За період набуття незалежності в Україні не відбувалося модернізації системи управління державними та місцевими фінансами, незважаючи на те, що практична частина реформи з децентралізації України стартувала ще в 2008 році. Тоді було багато хороших концепцій і пройшло безліч дискусій про те, як її проводити, причому обговорення поступово перемістилося з центру в області.

Разом з тим виклики, які стоять перед Україною для забезпечення ефективного формування, розподілу та використання місцевих фінансових ресурсів, потребують нових адекватних управлінських рішень. З цього приводу у 2014 році за дуже короткий час уряд України підготував політичну законодавчу частину цього процесу і вже розробив пакет законопроектів щодо **реформування системи управління державними та місцевими фінансами на нових засадах й принципах.** Тому актуальним є вивчення досвіду стабілізації й оздоровлення місцевих фінансів країн – учасниць ЄС та формування пропозицій щодо проведення адміністративної реформи в Україні.

Огляд літератури. Розвинені країни світу вже давно підтримують тренди децентралізації владних та

фінансових повноважень, що дозволяє укріпити роль органів місцевого самоврядування в управлінні місцевими бюджетами з метою їх нарощування та відновлення. До цього питання прикута увага усіх міжнародних фінансових організацій, органів державного та регіонального управління.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування місцевих бюджетів, удосконалення фінансових відносин органів місцевого самоврядування, проведення фінансової децентралізації були і є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Бюджетну систему як найголовніший важіль співвідношення централізації та децентралізації розглянуто в положеннях, висунутих Дж. Уолісом та У. Оутсом. Питанням фіскальної децентралізації міжбюджетних відносин займалися також Ч. Тібу та Р. Масгрейв. Вагомий внесок у дослідження особливостей та проблем формування дохідної частини місцевих бюджетів в сучасних умовах зробили такі вчені як Т. Б. Войтович та І. О. Луніна, при цьому не приділяється належна увага комплексному і системному розвитку системи місцевих фінансів в умовах трансформації економіки України. Проблемам формування місцевих бюджетів присвячено також праці О. О. Якубовської та М. С. Вітренко. Визначенню ролі місцевих бюджетів та їх взаємодії з Державним бюджетом, ефективності реалізації реформи бюджетної системи на центральному та місцевому рівнях присвячено багато досліджень відомих учених, таких як О. Д. Василюк, І. О. Лютого, К. В. Павлюк, О. П. Кириленко, хоча досить мало уваги приділено розробці комплексних і взаємопов'язаних заходів щодо підвищення фінансової самостійності місцевих органів влади. Розвиток теоретичних підходів до фіскальної децентралізації в сучасних умовах відображені в працях В. І. Кравченка, Н. В. Кузьмінчук та інших. Разом з тим, у науковій фінансовій літературі недостатньо висвітлені питання щодо методичних підходів оцінювання ролі місцевих бюджетів у забезпеченні економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Більшої уваги потребу-

ють дослідження проблем формування місцевих бюджетів та їх вирішення в умовах реформування бюджетної системи та становлення фінансово самостійних місцевих органів влади. **Автори, як правило, висвітлюють особливості застосування окремих інструментів децентралізації та її впливу на соціально-економічний розвиток країни. Крім того, питання комплексного вивчення механізму фіскальної децентралізації та реформування міжбюджетних відносин в Україні потребують вивчення міжнародного досвіду.**

Методологія дослідження. У ході дослідження був використаний методичний апарат, що складається з:

- аналізу, синтезу та узагальнення – при визначенні основних понять, класифікації місцевих бюджетів, а також основ децентралізації;
- опису, історичного та логічного – для аналізу місцевих бюджетів в Україні, розкриття проблем, пов'язаних з їх формуванням та виконанням і розробки основних стратегічних перспектив для покращення ситуації в даній сфері;
- використовувалися інструменти економіко-математичного моделювання та метод порівнянь результатів дослідження.

Метою дослідження є аналіз досвіду реформування місцевого самоврядування в зарубіжних країнах та можливість його використання у реформуванні місцевих бюджетів в Україні в сучасних умовах державотворення.

Основні результати. Важливою складовою становлення національної фінансової системи є зміцнення інституту місцевого самоврядування та його фінансової основи – місцевих бюджетів. Свідченням цьому є сучасна адміністративно-територіальна реформа місцевого самоврядування і адміністративно-територіального поділу, яка, починаючи з 2015 року, проводиться в Україні і базується на двох важливих складових – визначення нової територіальної основи місцевого самоврядування (зміна адміністративно-територіального устрою), передача повноважень та ресурсів на місцевий рівень, щоб більше повноважень мали ті органи, які ближче до людей (децентралізація).

Децентралізація в широкому розумінні є процесом розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організації при одночасному звуженні прав та повноважень відповідного центру. Виділяють два види децентралізації: адміністративна – розширення компетенції місцевих адміністративних органів, і демократична – створення розгалуженої системи місцевого самоврядування, коли місцеві справи вирішуються не представниками центрального уряду, а особами, обраними населенням [1, с. 168-169]. Таким чином, право самостійного вирішення органами місцевого самоврядування питань місцевого значення повною мірою залежить від законодавчо закріплених на постійній основі за відповідними місцевими бюджетами податків та зборів, обсяги надходжень яких створили б реальні умови для виконання їх повноважень, тобто рівня фіскальної децентралізації бюджетних ресурсів.

Наразі в Україні відбувається лише перший етап впровадження фінансової децентралізації, який зачепив міста обласного значення, обласні та районні бюджети.

На сьогодні в Україні створюють стимули до об'єднання територіальних громад, оскільки існує біля 12 тисяч місцевих бюджетів, а прямі міжбюджетні трансферти мають лише 669 з них. Система діє так: центральний бюджет виділяє кошти на область, вона – на район, а райони – на міста районного значення, селища й

села. Ідея в тому, щоб скасувати посередників, щоб кожна громада мала прямий вихід на центральний бюджет.

Бюджетний кодекс України прирівнює місто обласного значення і об'єднану громаду, і коли громади об'єднуються, вони отримують ті ресурси і повноваження, які зараз вже мають міста обласного значення.

Після об'єднання населені пункти вийдуть з підпорядкування району і отримують прямі відносини з державним бюджетом.

Замість понад 11 тисяч місцевих рад буде створено 1500-2000 спроможних територіальних громад, тобто відбувається укрупнення територіальних громад за спроможністю адміністративно-територіальної одиниці саму себе забезпечувати за принципом самодостатності: одна місцева рада на кілька населених пунктів, здатних утримати одну школу, лікарню і т.д. Для цього Верховна Рада України прийняла Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад", [2] а Кабінет Міністрів України затвердив Методику формування спроможних територіальних громад [3].

В Україні мають бути створені повіти, волості і регіони, як і у 1922-му році за часів НЕПу [4, с. 215], де повіт – проміжна (субрегіональна) адміністративно-територіальна одиниця, яка складатиметься з волостей; волость – це адміністративно-територіальна одиниця з одним, або декількома поселеннями міського або сільського типу; регіонами України називатимуться Автономна Республіка Крим (тимчасово окупована територія РФ), області, Київ, Севастополь. Крім того, поки перелік областей, чи то регіонів відсутній, що не виключає укрупнення нинішніх областей за рахунок сусідніх.

У федеративних державах (Німеччина, США, Швейцарія та ін.) децентралізація полягає у поєднанні зовнішньої цілісності з внутрішньою різноманітністю на рівні місцевого самоврядування (штати, землі, кантони та ін. з внутрішньою диференціацією форм і розміттям у системах управління), а розподіл функцій і компетенцій між федеральним урядом і місцевими структурами є суттєвим елементом у системі поділу та балансу влади. В унітарних державах (Франція, Швеція, Японія та ін.) децентралізація втілюється шляхом встановлення кількох адміністративних рівнів: у Швеції таких рівнів три – держава, ленди, комуни; у Франції – чотири – держава, регіони, департаменти, комуни [11]. Децентралізація в унітарній державі відображає спосіб розподілу функцій та повноважень між центральними та місцевими органами державної влади переважно по лінії виконавчої влади, хоча не виключається децентралізація окремих повноважень по здійсненню законодавчої функції. Децентралізація у федеративних державах відображає спосіб розподілу функцій і повноважень щодо здійснення державної влади спочатку між відповідними федеральними органами та органами суб'єктів федерації по лінії законодавчої, виконавчої та судової влади, а потім між органами суб'єктів федерації і місцевими органами публічної влади. При цьому як федеральні органи, так і органи суб'єктів федерації здійснюють єдину владу. Ефективне задоволення потреб населення залежить від фінансової самодостатності території. Основою фінансової автономії органів місцевого влади є місцеві бюджети, які використовуються для регулювання господарських процесів, розвитку культури і освіти, вирішення соціальних проблем тощо. Місцеві бюджети виступають важливим елементом системи фінансового регулювання не тільки регіону, але й економіки загалом; їх збалансованість та оптимальність являє собою одну з основних умов економічного зростання, бюджетне регулювання дає змогу цілеспрямовано впливати на темпи розвитку суспільного виробництва [16].

Перевага децентралізації полягає в тому, що дозволяє кожній місцевій громаді вибрати свій, найбільш оптимальний, варіант управління місцевим господарством і фінансами. Кожна громада отримує ресурси – податки і збори, які залишаються у місцевих бюджетах, а не перераховуються в центр, – які вона зможе витратити на свій розсуд. Громадяни самі обирають, що для них в пріоритеті, проте і відповідальності більше, оскільки виникає запитання чи зможе місцева влада правильно розпоряджатися фінансовими ресурсами.

Аналітики інформаційної кампанії Stronger Together відзначають, що фінансування місцевого самоврядування стало важливим каменем спотикання при реформуванні цієї сфери у європейських країнах.

Наприклад, в Угорщині держава забезпечує близько 50% дохідної частини місцевих бюджетів, а їхні власні доходи не перевищують однієї третини. Місцева влада стверджує, що обсяг власних доходів для них недостатній.

Місцевих податків в угорців чотири. Головний – податок з обороту, який сплачують розміщені на території громади підприємства. В середньому він дає 16% сукупного доходу громад, але там, де працюють великі підприємства, цей податок може забезпечувати 30-40% потреб місцевого бюджету. Комунальний податок є популярним, стягують його 60% угорських громад, сплачують його всі місцеві жителі, проте він залишається малозначним, оскільки забезпечує лише 2% сукупного доходу місцевих бюджетів. Податок на нерухомість – один з класичних джерел доходів місцевих громад не лише в Угорщині, але й в інших країнах. Базою оподаткування, як правило, є розмір нерухомості та її географічне розташування. Нарешті, туристичний збір працює там, де є сенс його збирати [6, с. 87].

Таким чином в Угорщині склалася ситуація, при якій багаті громади не відчувають проблем з доходами, збираючи достатньо місцевих податків або залучаючи бізнес за програмами державно-приватного партнерства. Вони в необхідному обсязі фінансують роботи, зокрема пов'язані з підтриманням каналізації і водопроводу в робочому стані. Громади, яким не так пощастило, змушені чекати грошей з центру, яких завжди занадто мало [6].

Покрити розрив намагаються за допомогою залучення позикових коштів. Однак державні дотації не можна витратити на виплату боргів, поточні витрати можна фінансувати за рахунок інвестиційних доходів. Але місцеві чиновники вмילו обходити ці правила: при належній кмітливості угорська міськрада може довести кредиторам, що знаходиться в прекрасній фінансовій формі і цілком

може взяти нову позику, і одночасно довести центральному уряду, що йому вкрай потрібна надзвичайна (форсмажорна) фінансова допомога від держави.

Українська концепція реформи децентралізації за формою дуже схожа з польською. Базовою одиницею там є громада – місто, містечко чи кілька сіл, аналогом нашого району є повіт. Великі міста такі як Варшава прирівнюються у правах з повітом і окремі райони в таких містах є окремими громадами. Повіти об'єднані в воєводства.

Більшість коштів, зібраних на території громади у вигляді місцевих податків (податок на нерухомість, земельний та екологічний збори), там і залишаються. Держава мало бере, але і дає зовсім небагато: принцип "не віддавати, а отримувати" тут не працює. Самостійність громади виходить дуже значна: 20% бюджету – це власні доходи, 30% – надходження від податку на доходи фізичних осіб, 35% – дотації (без зазначення цільового призначення) і 15% – субвенції (на конкретне завдання, за яке потрібно відзвітувати) [7].

Але це не означає, що громади цілком утримують себе самі, оскільки дуже важливим фактором залишається субвенції з бюджету ЄС. Наприклад, в 2014 р. в бюджеті Варшави було заплановано 13 млрд. злотих доходу, з цієї суми 2 млрд. злотих – субвенції від ЄС. За гроші від єврофондів всі адміністративні одиниці створюють транспортну та соціальну інфраструктуру в країні [5, с. 164].

На сьогоднішній день Україна також може сподіватися на допомогу від ЄС на реалізацію проектів з децентралізації. За словами комісара ЄС з питань розширення та політики добросусідства Йоханнеса Хана, "Європейський союз готовий надати Україні 90 млн. євро, які потрібно спрямувати на проекти децентралізації".

В Україні про бюджетну децентралізацію говорять активно, і деякі зміни в цій сфері вже навіть вступили в силу.

Саме місцевим бюджетам, як основній фінансовій базі органів місцевого самоврядування, належить особливе місце в бюджетній системі нашої держави. У них зосереджено понад 80% усіх фінансових ресурсів, якими розпоряджаються органи місцевого самоврядування [8, 170]. Для аналізу ролі місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць та їх місця у бюджетній системі України потрібні їх кількісна та якісна характеристика. Про співвідношення місцевих бюджетів з макроекономічними показниками, насамперед з валовим внутрішнім продуктом (ВВП), свідчать дані таблиці 1.

Таблиця 1. Співвідношення обсягу місцевих бюджетів та ВВП

Показники / Роки	2010	2011	2012	2013	2014
ВВП, млрд. грн.	1083,0	1317,0	1409,0	1455,0	1567,0
Видатки місцевих бюджетів, млрд. грн	152,0	178,0	221,0	218,0	223,5
Питома вага витрат місцевих бюджетів у ВВП, %	14,04	15,68	15,68	14,98	14,26

Джерело: складено авторами за даними [9].

Якщо проаналізувати динаміку питомої ваги місцевих бюджетів у ВВП, то тут спостерігається тенденція до зменшення частки місцевих бюджетів. Наприклад, у 2012 році питома вага витрат місцевих бюджетів у ВВП становила 15,68% і в останні роки спостерігається поступове зменшення частки до 14,26% у 2014 році. Це пов'язано із змінами в державному регулюванні розподілу доходів між різними ланками бюджетної системи та свідчить про посилення державного впливу на процес мобілізації коштів та розподіл між різними рівнями влади.[8] Тому питання щодо пошуку оптимального варіан-

та співвідношення між державними та місцевими бюджетами залишається актуальним.

Система місцевих бюджетів в Україні характеризується слабкістю та хронічним дефіцитом, що зумовлено тим, що передані до місцевих органів влади функції неможливо самостійно реалізувати через обмеженість їхньої фінансової бази. З кожним роком скорочується частка доходів місцевих бюджетів у структурі доходів державного бюджету України, відповідно частка доходів державного бюджету постійно збільшується. Це свідчить, що місцеві бюджети не є фінансово самодостатніми.

Слід зазначити, що сьогодні фінансова база місцевих бюджетів є недостатньою не тільки внаслідок того, що питома вага власних доходів бюджетів складає досить малу частку, а й тому, що у видатках місцевих бюджетів найбільшу частку мають видатки на захищені статті. Відповідно коштів на розвиток житлово-комунального господарства, місцевої інфраструктури майже не залишається [10, с. 23].

Останнім часом у літературі більше уваги приділяється питанням фіскальної децентралізації, що пов'язана з передачею окремих доходів або їх частини до структури доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, а також встановлення податків та місцевих зборів і навіть визначення власної податкової політики. М.Деркач, аналізуючи сучасні моделі фіскальної децентралізації, зазначає, що фіскальна децентралізація державного регулювання є однією із сучасних тенденцій розвитку національних фінансових систем і що країни, які стали на цей шлях, у тому числі Україна, можуть ефективніше проводити цей процес і будувати оптимальні моделі децентралізації влади на своїх територіях [12, с. 60].

В Україні проблема фіскальної децентралізації зводилася в основному до передачі місцевим бюджетам окремих видів доходів, які за своєю значимістю в питомій вазі їх надходжень не могли змінити реальний стан забезпеченості місцевого самоврядування.

Прийняті зміни до Податкового та Бюджетного кодексів значно розширили фінансові можливості місцевого самоврядування. Реформа міжбюджетних відносин – це стимул для місцевих громад ефективніше наповнювати свої бюджети, переходити на самозабезпечення та ощадно планувати свої видатки.

Починаючи з 2015 року, джерела наповнення місцевих бюджетів було розширено за рахунок передачі з державного бюджету на місця цілої низки податків, а також запровадження нових зборів. Зокрема, тепер місцева влада буде збирати 100% плати за надання адміністративних послуг, 100% державного мита, 10% податку на прибуток підприємств.

Разом з тим, у місцеві бюджети надходять збори з роздрібного продажу підакцизних товарів (пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, нафтопродуктів) за ставкою 5% вартості реалізованого товару. Крім того, їхні доходи поповняться податком на нерухомість, яким відтепер оподатковується і комерційне (нежитлове) майно, податком на автомобілі з великим об'ємом двигуна, 80% екологічного податку (замість 35%) та 25% плати за надра [13].

Високий рівень концентрації зібраних податків у державному бюджеті зумовлює проблему регіональних відмінностей у бюджетному забезпеченні і не відповідає тим змінам, які відбулися у функціональній структурі державного та місцевих бюджетів в умовах децентралізації державної влади і передачі значної кількості повноважень на місцевий рівень. Централізація бюджетних ресурсів суперечить практиці децентралізації повноважень на користь органів місцевого самоврядування, яка відбувається в Україні, а також уповільнює процес фіскальної децентралізації.

Висновки. Таким чином, можна сказати, що в Україні і досі існує централізована модель формування місцевих бюджетів, та попри численні нововведення і законодавчі зміни процес бюджетної децентралізації просувається надто повільно.

Комплексне реформування місцевого самоврядування та удосконалення регіональної бюджетної політики неможливе без усвідомлення досвіду європейських країн, без вивчення їх рекомендацій та фінансової підтримки як окремих заходів, так і конкретних проектів.

Також це питання актуальне для формування регіональної інфраструктури, фінансування житлово-комунального господарства, залучення іноземних інвестицій; підтримки розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва [12, с. 45].

Політика сучасних держав в сфері регіонального розвитку базується на новій парадигмі, що зараз формується, – регіональний саморозвиток на основі врахування інтересів регіонів і покладення відповідальності за їх розвиток на місцеву владу. Регіональний розвиток повинен базуватися, насамперед, на внутрішньому потенціалі регіону – регіональній економіці та перевагах міжсекторного співробітництва з передачею деякої частини владних повноважень від державних до регіональних органів.

Необхідним є досягнення збалансованості соціальної та економічної складових регіонального розвитку. Соціальна спрямованість регіонального розвитку має на увазі функціонування всіх підсистем, що спрямовані на зростання рівня і якості життя населення регіону. Індикаторами регіонального розвитку, що є соціально орієнтованим, вважається динаміка реального рівня споживання соціальних благ.

В процесі управління розвитком регіону наявні правові нормативні акти не повною мірою забезпечують умови для оптимальної децентралізації. Не створені ефективні інститути управління на рівні місцевої влади. Зберігаються пропуски в законодавстві, пов'язані з розвитком системи муніципальної служби, стимулюванням різних форм соціальної мобілізації. Нечітко розмежовані повноваження, а також відповідальність між органами державної влади і місцевого самоврядування. Фінанси і місцевий бюджет як і раніше централізовані і обмежені. Не розвинені є партнерство і взаємодія органів державної влади і місцевого самоврядування, приватного сектора в спільному вирішенні проблем регіональних співтовариств. Ці та інші проблеми вимагають проведення розумної реформи через децентралізацію влади. Формування ефективних інститутів і механізмів управління на рівні регіональних співтовариств, повинно створити умови для самостійного вирішення локальних проблем, забезпечити поступовий перехід до економічної самодостатності і сприяти скороченню бідності. Конкретні дії по реалізації передбачених заходів політики повинні бути відбиті в Національній стратегії подальшої децентралізації і розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Завдяки децентралізації громадські послуги можна організувати і надавати таким чином, щоб вони якнайкраще відповідали вподобанням місцевих жителів, тобто підвищували ефективність та якість розподілу наявних ресурсів. Поряд із цим, децентралізація супроводжується і підвищенням продуктивності та функціонування бюджетної системи, забезпечуючи підзвітність місцевої влади своєму населенню і скорочуючи число інстанцій. Таким чином, більше повноважень надається місцевим органам влади, які краще знають місцеву специфіку і місцеві потреби [15, с. 61].

Політика децентралізації і розвитку регіону повинна орієнтуватися на:

- розвиток і формування гармонійного законодавства;
- продовження політико-адміністративних реформ;
- активізацію фінансово-бюджетної децентралізації;
- підвищення ефективності управління комунальною власністю;
- розвиток муніципальної служби;
- посилення кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування;

- підвищення відвертості і підзвітності органів місцевого самоврядування;
- розвиток партнерства органів місцевого самоврядування із структурами цивільного суспільства;
- посилення соціальної мобілізації в регіональних співтовариствах.

Щоб приєднатися до Європейського Союзу, Україна повинна провести велику кількість різноманітних реформ, включаючи і фінансову децентралізацію, оскільки без фінансового забезпечення неможливо досягти значних і вагомих результатів в інших сферах реформування.

Місцеві бюджети відіграють значну роль в соціально-економічному розвитку територій і на даному етапі потребують використання бюджетної системи як дієвого інструмента впливу на економічне зростання регіону, вирішення низки соціальних проблем. Для дієвого виконання місцевими органами влади покладених на них задач, необхідно провести ряд удосконалень формування і використання коштів місцевих бюджетів, посилити збалансованість управління та контролю за регіональними фінансовими ресурсами в Україні.

Ефективність управління фінансами в умовах фіскальної децентралізації потребує пошуку оптимального співвідношення між наданою місцевим органам влади податковою і бюджетною автономією та встановленням контролю над прийняттям на цих рівнях бюджетних рішень. Межі бюджетної політики повинні зводитись до створення таких інституційних умов, які б попереджали негативні наслідки нераціональної фіскальної поведінки не тільки для жителів конкретного регіону, але і для всієї системи стимулів в цілому.

Однією з умов успішної реалізації реформ є закінчення антитерористичної операції, на проведення якої необхідні чималі видатки і відповідна централізація бюджетних коштів. З врахуванням важкого процесу децентралізації функціональних повноважень здійснення такої реформи повинно носити покроковий, але цільовий характер, супроводжуватись детальним моніторингом результатів та виправленням можливих помилок.

Запровадження політики децентралізації в Україні має стати важливим кроком до стабілізації соціально-економічної ситуації, сприяти виходу із фінансової кризи, забезпечити подолання суперечностей між рівнями влади та організувати взаємовідносин на всіх рівнях управління.

Дискусія. Подальшого, більш глибокого дослідження потребує досвід запровадження служби контролю та аудиту формування і виконання місцевих бюджетів в

умовах подальшого реформування системи місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Шемшученко Ю.С. (голова редколегії) Юридична енциклопедія / Ю.С.Шемшученко. – К.: В-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана. Т.2 – 1999. – 741 с.
2. Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" № 676-VIII від 04.09.2015.
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад" № 214 від 8 квітня 2015 року.
4. Чеберяко О.В. Бюджетна система в УРСР 1920-х рр.: організаційно-правові та соціально-економічні основи функціонування. – К.: Нілан-ЛТД.- 2012.-438 с.
5. Бойко Є.О. Можливості застосування зарубіжного досвіду формування місцевих бюджетів в Україні / Є.О. Бойко, Є.В. Сапонько // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – №2. – С. 163-167.
6. Бобровська О.Ю. Фінансово-економічне забезпечення територій в умовах децентралізації / О.Ю.Бобровська, А.Ю.Мунько // Аспекти публічного управління / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. управління Нац. акад. держ. управління при Президенті України. – Дніпропетровськ, 2015. – № 4 (18). – С. 84-91.
7. Прокопенко Л.Л. Досвід реформування місцевого управління в країнах Європейського Союзу // Аспекти публічного управління / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. управління Нац. акад. держ. управління при Президенті України. – Дніпропетровськ, 2015. – № 4 (18). – С. 93-101.
8. Бондарук Т. Концептуальні засади реформування місцевих бюджетів України / Т. Бондарук // Світ фінансів. – 2011. – №2. – С. 168-171.
9. Сайт Інституту бюджету та соціально – економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>.
10. Казюк Я.М. Питання бюджетної децентралізації управління системою місцевих бюджетів // Статистика України : щоквартальний науково-інформаційний журнал / Держ. служба статистики України; НТК статистичних досліджень; НАСОА; НАДУ при Президенті України. – Київ, 2014. – № 2 (65). – С. 20-25.
11. Деркач М.І. Моделі фіскальної децентралізації країн світу / М.І. Деркач // Вісник Дніпропетровського університету. Серія "Економіка". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201263/3-10.html>
12. Деркач М.І. Теоретичні аспекти формування сучасної моделі фіскальної децентралізації / М.І.Деркач // Вісник Дніпропетровського університету. Серія "Економіка". Вип.4(2).2010. – С.60-66. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201042/60-66>.
13. Сайт Національної ради реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua>.
14. Субботович Ю. Бюджетна децентралізація та зміцнення фінансів органів місцевого самоврядування // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – С. 44-46.
15. Сумська Т. Децентралізація бюджетної системи як організаційна основа системи місцевого самоврядування // Журнал європейської економіки: науковий журнал / Тернопіль. нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2015. – Т. 14, (№ 1). – С. 59-71.
16. Хімка О.С. Роль місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/himka-os-rol-mistsevih-byudzhetiv-u-sotsialno-ekonomichnomu-rozvitku-regioniv-ukrayini/>
17. Чеберяко О., Рябоконт О. Актуальні проблеми в сфері формування та виконання місцевих бюджетів // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2013, №149 (8) – С. 58-61. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/149-8/16>

Надійшла до редколегії 21.02.16

О. Чеберяко, д-р ист. наук, канд. экон. наук, доц.,
О. Рябоконт, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МЕСТНЫЕ БЮДЖЕТЫ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ: УКРАИНА И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Статья посвящена определению основных тенденций и проблем развития системы местных бюджетов в Украине. Проведено исследование сущности финансово-бюджетной децентрализации как одной из составляющих процесса управления, направленного на уменьшение зависимости органов местного самоуправления от центрального правительства. Особое внимание уделено рассмотрению местных бюджетов в условиях децентрализации властных и финансовых полномочий.

Ключевые слова: местные бюджеты; децентрализация; территориальная община; местное самоуправление.

O. Cheberyako, Doctor of Sciences (Historical), PhD in Economics, Associate Professor,
O. Ryabokon, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LOCAL BUDGETS UNDER CURRENT DECENTRALIZATION: UKRAINE AND FOREIGN EXPERIENCE

The article is devoted to the major trends and issues of development of local budgets in Ukraine. A study of the essence of fiscal decentralization as one of the components of the management, aimed at reducing the dependence of local governments from the central government with regard to foreign experience. Particular attention is paid to local budgets under decentralization of own and delegated financial powers. The theoretical principles of fiscal decentralization and its proven impact on the socio-economic development. Studied the European

countries model of local budgets. The features of formation of revenues of local budgets under decentralization. The role in shaping tax revenues of local budgets in foreign countries and Ukraine. The analysis of state policy of financial support for regional development in Ukraine. The structure of tax revenue in the context of changes in the budget and tax legislation in a decentralized tax powers. Systematized features of fiscal decentralization in Ukraine. Problems and grounded main ways of optimizing the formation of local budgets in a decentralized tax powers. Formed selection of areas targeted as ways to increase economic and financial independence of regions of Ukraine.

Keywords: local budgets; decentralization; local community; local government.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 4(181): 29-32

УДК 330.341.42

JEL J24; J28; C15; D81

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/181-4/5>

О. Брінцева, канд. екон. наук, доц.

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, Київ

ФІКТИВНИЙ ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ

В статті досліджено основні методи та здійснено вартісну оцінку національного людського капіталу. З огляду на фіктивізаційні процеси, їх суттєві негативні наслідки для національної економіки та соціально-трудова сфера, було проведено оцінювання фіктивного людського капіталу. Визначено напрями підвищення ефективності інвестицій в людський капітал, спрямовані на подолання негативного впливу фіктивізаційних тенденцій.

Ключові слова: фіктивний людський капітал, фіктивізаційні процеси, соціально-трудова сфера, кризові явища, вартісне оцінювання.

Постановка проблеми. Процеси фіктивізації людського капіталу в сучасних умовах набувають все більшого поширення, поступово обумовлюючи знецінення національного людського капіталу, збільшення його фіктивної складової, яка не набуває корисного використання, незважаючи на значні ресурси, витрачені на її формування. Під впливом кризових явищ процеси фіктивізації людського капіталу поглиблюються, набуваючи системного характеру, створюючи нові виклики для соціально-трудова сфера і національного ринку праці. Праця має забезпечувати розширення можливостей людського розвитку, і ключовим чинником її продуктивності є сформований людський капітал, адекватна оцінка якого необхідна для ефективного управління процесами формування, розвитку, використання та збереження цього цінного активу.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з процесами фіктивізації людського капіталу на різних рівнях досліджено в роботах Грішнової О.А. [1; 3], Колядіна О.П. [7], Корчагіна Ю.О. [8], Петренко В.П. [11], Полякова О.А. [12], Ревтюка Є.А. [13] та інших зарубіжних та вітчизняних вчених. Однак, попри значне поширення фіктивізаційних процесів та їх суттєві негативні наслідки для національної економіки, оцінювання фіктивного людського капіталу проведено не було.

Тому метою цієї роботи є обґрунтування концептуальних підходів та особливостей оцінювання фіктивного людського капіталу, проведення його вартісної оцінки.

Методологія. Фіктивний людський капітал ми визначаємо як сформований і накопичений людиною в результаті непродуктивних та протиправних інвестицій

(або деформований в результаті тривалого невикористання) певний запас фіктивних характеристик здоров'я, знань, навичок, здібностей, який цілеспрямовано використовується цією людиною в соціально-трудова відносинах, не сприяє зростанню продуктивності праці, але при цьому впливає на зростання доходів свого власника, зменшуючи можливий прибуток підприємства та національний дохід.

Залежно від сфер формування можна виокремити такі поширені види фіктивного людського капіталу [3, с. 96-97]: 1) фіктивний капітал освіти використовує людина, яка отримала фіктивні документи про середню освіту / вищу освіту / науковий ступінь / вчене звання; 2) фіктивний капітал професійних навичок використовує людина, яка має фіктивні документи про професійну кваліфікацію (сертифікати про успішне закінчення мовних курсів, посвідчення водія та ін., про атестацію, професійне навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовку тощо); 3) фіктивний капітал здоров'я використовує людина, яка пройшла формальний профілактичний медичний огляд, має фіктивні документи про задовільний стан здоров'я, що дозволяє їй працювати, навчатись, носити зброю, керувати транспортними засобами, відвідувати оздоровчі заклади та ін.

Необхідною передумовою дослідження фіктивної складової людського капіталу є визначення цінності людського капіталу на макроекономічному рівні. Для розробки методики оцінки людського капіталу, необхідно проаналізувати існуючі в науковій літературі [2; 5; 6; 16-18] методи (табл. 1).

Таблиця 1. Основні методи оцінки людського капіталу

Найменування методу	Особливості / сутність методу
Метод представницьких оцінок	Для представницьких оцінок частіше використовуються характеристики, пов'язані з освітою, насамперед середнє число років навчання. Для комплексного врахування всіх основних аспектів, оцінку людського капіталу можна проводити за такими групами показників як "Освіта та професійна підготовка", "Охорона здоров'я", "Підвищення ефективності зайнятості та зростання доходів населення", "Інноваційний розвиток економіки і суспільства", "Розвиток суспільних цінностей, духовності та моральності". В якості непрямих інтегральних показників оцінки можна використовувати Індекс людського капіталу та Індекс людського розвитку.
Метод оцінки на основі попередніх витрат	Метод базується на вимірюванні потоку минулих інвестицій, здійснених окремими особами, домогосподарствами, роботодавцями та урядом. При застосуванні даного методу найважливішим аспектом є чітке визначення, які саме витрати розглядаються як інвестиції в людський капітал. Основними напрямками інвестування у людський капітал є освіта, охорона здоров'я, професійний розвиток та перепідготовка, інноваційна та творча діяльність, мобільність.

Закінчення табл. 1

Найменування методу	Особливості / сутність методу
Метод оцінки на основі віддачі від використання людського капіталу	Віддача від використання людського капіталу виступає у вигляді грошових або негрошових вигод. Проте найчастіше проводяться оцінки грошових вигід, оскільки негрошові вигоди об'єктивно визначити складно. Тому такі оцінки є певною мірою заниженими.
Ринковий метод	Сутність методу полягає в пошуку фахівця, який має аналогічні характеристики: рівень підготовки, професійний досвід, стан здоров'я тощо. При цьому "вартість" співробітника підприємства визначається ціною, за яку можна найняти подібного працівника на ринку.

Джерело: Складено автором за [2; 5; 6; 16-18].

Представлені в табл. 1 методи потребують адаптації до конкретних потреб оцінювання, зокрема необхідна деталізація показників, які характеризують людський капітал та окремі його складові. Вартісну оцінку людського капіталу на макрорівні доцільно проводити за методом оцінки на основі попередніх витрат та методом оцінки на основі віддачі від використання людського капіталу. Метод представницьких оцінок може використовуватись для проведення оцінки на макрорівні за якісними показниками, а ринковий метод доцільно застосовувати для оцінки людського капіталу на мікрорівні.

Базуючись на дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених [6; 16] ми пропонуємо проводити визначення цінності людського капіталу за витратним підходом:

$$HC_{value} = I_{HC} \times E_{HC} \quad (1)$$

де HC_{value} – цінність людського капіталу, млн. грн.; I_{HC} – інвестиції в людський капітал, млн. грн.; E_{HC} – коефіцієнт ефективності використання людського капіталу.

Базуючись на припущеннях, що: 1) загальні витрати на освіту об'єднують державні витрати на освіту, витрати приватних компаній та витрати домогосподарств; 2) до загального обсягу інвестицій враховуються також видатки підприємств на підвищення кваліфікації; 3) загальні витрати на охорону здоров'я об'єднують державні витрати на охорону здоров'я, витрати приватних фірм і корпорацій, витрати домогосподарств та допомогу донорських організацій, інвестиції в людський капітал (I_{HC}) можна формалізовано описати таким чином:

$$I_{HC} = I_E + I_Q + I_H \quad (2)$$

де I_E – загальні витрати на освіту, млн. грн.; I_Q – видатки підприємств на підвищення кваліфікації, млн. грн.; I_H – загальні витрати на охорону здоров'я, млн. грн.

Ефективність використання людського капіталу (E_{HC}) визначається індексним методом за такою формулою:

$$E_{HC} = \frac{I_{QPL}}{I_{HC}} \quad (3)$$

де I_{QPL} – індекс росту обсягів виробництва в країні за рахунок зростання продуктивності праці; I_{HC} – індекс росту інвестицій в людський капітал.

Відповідно, фіктивний людський капітал (F_{HC}), що не приносить дохід, однак на формування якого були витрачені ресурси, визначається за формулою:

$$F_{HC} = I_{HC} - HC_{value} \quad (4)$$

Запропонована методика визначення цінності людського капіталу та фіктивного людського капіталу може використовуватись для міждержавних порівнянь, якщо вартісні показники привести до єдиної грошової одиниці (наприклад, доларів США).

Результати. Проведемо визначення обсягів інвестицій в людський капітал в Україні у 2008-2014 рр. за розробленою методикою, базуючись на офіційних даних Державної служби статистики (табл. 2).

Для врахування інфляційного чинника, розрахунок показників був проведений в порівнянних цінах 2014 р. Загальна сума видатків підприємств на підвищення кваліфікації, за результатами досліджень Державної служби статистики становить 0,2 % від фонду оплати праці найманих працівників [14].

Таким чином, найбільшу частку інвестицій в людський капітал у 2014 р. становили витрати на освіту – 47,8 % та витрати на охорону здоров'я – 44,8 %. Інвестиції підприємств в людський капітал, на жаль, були традиційно низькими: у 2008-2014 рр. вони коливались в межах 5,4-7,4 %. Це передусім обумовлено низьким рівнем технологічного розвитку підприємств, що не потребує високої кваліфікації працівників, а також низьким рівнем соціальної відповідальності вітчизняних підприємств, нестачею фінансових ресурсів, яка обумовлена негативним впливом кризових явищ.

Таблиця 2. Інвестиції в людський капітал в Україні у 2008-2014 рр.

№ з/п	Найменування показника	Рік						
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Загальні витрати на освіту (в порівнянних цінах 2014 р.), млн грн	118906,8	106930,5	111226,9	109455,3	118639,1	119673,7	108753,9
1.1	Загальні витрати на освіту (в фактичних цінах), млн грн	70386,1	77412,0	91070,8	97596,4	111180,2	115962,9	108753,9
1.2	Індекс споживчих цін за галуззю "Освіта"	1,221	1,223	1,131	1,089	1,051	1,034	1,032
1.3	Коефіцієнт для переведення в порівнянні ціни 2014 р. (для галузі "Освіта")	1,689	1,381	1,221	1,122	1,067	1,032	1,000
2	Видатки підприємств на підвищення кваліфікації (в порівнянних цінах 2014 р.), млн грн	1448,7	1199,2	1313,0	1431,8	1646,3	1711,1	1682,6
2.1	Видатки підприємств на підвищення кваліфікації (в фактичних цінах), млн грн	940,9	902,7	1081,3	1273,4	1473,0	1526,4	1682,6
2.2	Індекс споживчих цін	1,252	1,159	1,094	1,080	1,006	0,997	1,121
2.3	Коефіцієнт для переведення в порівнянні ціни 2014 р.	1,540	1,328	1,214	1,124	1,118	1,121	1,000

Закінчення табл. 2

№ з/п	Найменування показника	Рік						
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	
3	Загальні витрати на охорону здоров'я (в порівнянних цінах 2014 р.), млн грн	118014,0	101608,5	111752,6	118291,7	129842,6	134856,9	102053,7
3.1	Загальні витрати на охорону здоров'я (в фактичних цінах), млн грн	63072,7	71410,8	84744,8	95713,7	108947,1	115757,0	102053,7
3.2	Індекс споживчих цін за галуззю "Охорона здоров'я"	1,190	1,315	1,079	1,067	1,037	1,023	1,165
3.3	Коефіцієнт для переведення в порівнянні ціни 2014 р. (для галузі "Охорона здоров'я")	1,871	1,423	1,319	1,236	1,192	1,165	1,000
4	Інвестиції в людський капітал (в порівнянних цінах 2014 р.), млн грн	238369,5	209738,2	224292,5	229178,8	250128,0	256241,7	212490,2

Джерело: Розраховано автором за даними [9; 10; 15].

Відповідно до розробленої методики, визначимо ефективність використання людського капіталу в Україні у 2009-2014 рр. (табл. 3).

Таблиця 3. Ефективність використання людського капіталу в Україні у 2008-2014 рр.

№ з/п	Найменування показника	Рік					
		2009/2008	2010/2009	2011/2010	2012/2011	2013/2012	2014/2013
1	Індекс росту обсягів виробництва в країні за рахунок зростання продуктивності праці	0,852	1,041	1,054	1,002	1,000	0,981
2	Індекс росту інвестицій в людський капітал	0,880	1,069	1,022	1,091	1,024	0,829
3	Ефективність використання людського капіталу	0,968	0,973	1,032	0,918	0,976	1,182

Джерело: Розраховано автором за даними [15].

Варто відзначити, що в роки найбільшого загострення кризових явищ в Україні, спостерігається суттєве зниження ефективності використання людського капіталу, яке водночас пов'язане як зі зниженням обсягів виробництва в країні, так і з негативною динамікою обсягів інвестицій в людський капітал.

Для підвищення ефективності інвестицій в людський капітал та подолання негативного впливу фіктивізаційних тенденцій на етапах формування, розвитку, використання та збереження людського капіталу визначено такі напрями: забезпечення цільового спрямування державних інвестицій, їх відповідального використання; державна підтримка освіти та охорони здоров'я як пріоритетних

сфер формування людського капіталу; створення ефективно-системи моніторингу ключових індикаторів соціально-економічного розвитку та їх використання для прийняття управлінських рішень; підвищення соціальної відповідальності на всіх рівнях; створення умов для продуктивної зайнятості; вжиття заходів, спрямованих подолання міграційних тенденцій, утвердження культури згуртованості та відповідальності в суспільстві.

За розробленою методикою (формули (1) – (4)) проведемо визначення цінності сформованого в поточному році людського капіталу та вартісної величини новоствореного фіктивного людського капіталу в Україні у 2009-2014 рр. (табл. 4).

Таблиця 4. Цінність людського капіталу в Україні у 2009-2014 рр. (в порівнянних цінах 2014 р.), млн грн

№ з/п	Найменування показника	Рік					
		2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Інвестиції в людський капітал	238369,5	209738,2	224292,5	229178,8	250128,0	256241,7
2	Цінність людського капіталу, сформованого в поточному році	230814,7	204169,5	231364,0	210404,2	244160,1	302976,0
3	Фіктивний людський капітал, сформований в поточному році	7554,8	5568,7	-	18774,6	5967,8	-

Джерело: Розраховано автором.

Формування фіктивного людського капіталу відбувається найбільш інтенсивно при $E_{НС} < 1$. У 2011 р. та 2014 р. ефективність використання людського капіталу була більше 1, і відповідно цінність людського капіталу більшою, ніж обсяг інвестицій в людський капітал.

Висновки та дискусія. Процеси фіктивізації людського капіталу, які відбуваються в Україні, обумовлені зниженням ефективності інвестицій в людський капітал: як свідчать результати проведеного дослідження, від 2,4 % до 8,2 % інвестицій в людський капітал спрямовуються на формування фіктивного людського капіталу в сфері освіти, охорони здоров'я та соціально-трудої сфері. Варто відзначити, що чіткої залежності між динамікою фіктивізаційних процесів та динамікою загострення кризових явищ не простежується, що свідчить про значну кількість інших чинників, які впливають на

процеси формування фіктивного людського капіталу. Тому фіктивізаційні чинники та їх вплив на процеси формування, розвитку, використання та збереження національного людського капіталу потребують подальшого дослідження.

Список використаних джерел

- Гришнова О.А. "Людський капітал" в системі економічних категорій / О.А. Гришнова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – № 49. – 2001. – С.35-40.
- Гришнова О.А. Формування людського капіталу в системі освіти і професійної підготовки : автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.09.01 / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2002. – 36 с.
- Гришнова О.А., Брінцева О.Г. Фіктивний людський капітал: сутність, характерні особливості, чинники формування / О.А. Гришнова, О.Г. Брінцева // Демографія та соціальна економіка, 2015. – № 1 (23). – С. 90-101. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5k8zlm5bc3ns-en>
- Гришнова О.А., Дмитрук С.М. Людський капітал в умовах кризи: оцінка та пошук можливостей збереження // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – № 49. – 2001. – С.35-40.

льного університету імені Тараса Шевченка. – № 5 (170) – 2015. – С. 11-16. DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/170-5/2

5. Давидюк Т.В. Людський капітал як об'єкт вартісного вимірювання в бухгалтерському обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/36447/38637>

6. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці: монографія / [О. А. Грішнова, О. В. Дорош, С. Я. Шурпа]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. О. А. Грішнкової. – К.: КНЕУ, 2015. – 222, [2] с.

7. Колядин А.П. Фиктивный компонент человеческого капитала как системный феномен экономики знаний: автореф. дис... докт. экон. наук: 08.00.01 / ФГБОУ ВПО "Саратовский государственный социально-экономический университет". – Саратов, 2012. – 37 с.

8. Корчагин Ю.А. Российский человеческий капитал: фактор развития или деградации? : Монография. – Воронеж: ЦИРЭ, 2005. – 252 с.

9. Національні рахунки освіти України у 2013 році: Статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики України. – 2015. – 81 с.

10. Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України у 2013 році: Статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики України. – 2015. – 213 с.

11. Петренко В.П., Мацькевич О.Ю. Класифікація людського капіталу підприємства як передумова його продуктивного використання [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_05/135.pdf

12. Поляков А.А. Проблемы инвестирования в человеческий капитал в современной экономике России: автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00.05 / Государственный университет управления. – М., 2010. – 16 с.

13. Ревтюк Є.А. Щодо уточнення форм використання людського капіталу в діяльності суспільногосподарських систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecrimea.crimea.edu/arhiv/2013/econ_1_2013/revtyuk.pdf

14. Спостереження Державної служби статистики України "Витрати підприємств на утримання робочої сили". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dst.dk/ext/107806513/0/ukraine/UKR_Survey-on-Enterprise-Labour-Costs-in-Ukraine--pdf

15. Статистичний щорічник України за 2014 рік / За редакцією Жук І.М. – Київ, 2015. – 586 с.

16. Boarini, R., M. Mira d'Ercole and G. Liu (2012), "Approaches to Measuring the Stock of Human Capital: A Review of Country Practices", OECD Statistics Working Papers, 2012/04, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k8zlm5bc3ns-en>

17. Fender V. Measuring the UK's Human Capital Stock. Methodology Guidance. London, Office for National Statistics. – 2013. – 22 p.

18. Where is the wealth of nations? Measuring Capital for the 21st Century. Washington, D.C., THE WORLD BANK. – 2006. – 208 p.

Надійшла до редколегії 15.02.16

Е. Бринцева, канд. экон. наук, доц.

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, Київ, Україна

ФИКТИВНЫЙ ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ И ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ

В статье исследованы основные методы и осуществлена стоимостная оценка национального человеческого капитала. Учитывая фиктивизационные процессы, их существенные негативные последствия для национальной экономики и социально-трудовой сферы, было проведено оценивание фиктивного человеческого капитала. Определены пути повышения эффективности инвестиций в человеческий капитал, направленные на преодоление негативного влияния фиктивизационных тенденций.

Ключевые слова: фиктивный человеческий капитал, фиктивизационные процессы, социально-трудовая сфера, кризисные явления, стоимостное оценивание.

O. Brintseva, PhD in Economics, Associate Professor

Vadim Getman Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine

FICTITIOUS HUMAN CAPITAL: CONCEPTUAL APPROACHES AND FEATURES OF EVALUATION

The basic methods of human capital valuation are studied in the article (method of representative estimates; valuation based on previous spending; valuation based on the impact of the use of human capital; market method). The valuation of national human capital is carried out. Considering to the fiktivization processes, the significant adverse effects of it to the national economy and social and labor sphere, evaluation of fictitious human capital are conducted. Results of the conducted research demonstrate that from 2,4% to 8,2% of investments in human capital are directed to formation of the fictitious human capital in education, health care and the social and labor sphere. The ways of improving the efficiency of investment in human capital, to overcome the negative impact of fiktivization trends are determined.

Keywords: fictitious human capital, fiktivization processes, social and labor sphere, crisis, value assessment.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 4(181): 32-35

УДК 658.148

JEL D92

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/181-4/6>

О. Наумова, канд. экон. наук, доц.

Університет економіки та права "КРОК", Київ

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Розглянуто роль інвестицій в діяльності підприємства в умовах кризових явищ. Визначено фактори, які чинять на них вплив. Виявлено сучасні тенденції здійснення інвестиційної діяльності вітчизняними підприємствами, зокрема, викладено проблеми захисту прав власності інвесторів, стан корпоративного управління та технологічної модернізації виробництва.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність підприємства.

Постановка проблеми. Інвестиційна діяльність підприємства є тим напрямом господарської діяльності, що забезпечує стійке підґрунтя для економічного зростання та розвитку конкурентоспроможності підприємства.

Сучасний стан економіки відзначається етапом спаду, складною геополітичною ситуацією, відсутністю платоспроможного попиту населення, руйнуванням банківського сектору економіки, посиленням корупції в державному управлінні, зокрема в дозвільній системі, відсутністю реальних гарантій захисту прав власності та інтересів інвесторів. Всі ці передумови демотивують інвесторів розвивати вітчизняні підприємства, інвестиційні ризики бізнес-середовища для них є невиправданими. В свою чергу, формування сприятливого інвестиційного клімату

вимагає не лише досить тривалого часу, серйозних структурних зрушень в економіці, політичної стабільності, а й побудови міцної фінансової системи для трансформації заощаджень економічних агентів в інвестиції, що сприятиме зміцненню національної валюти, розвитку міжнародної торгівлі, збільшенню обсягів прямих іноземних інвестицій та їх ефективному освоєнню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку методологічних підходів до дослідження інвестиційної діяльності підприємства внесли праці українських учених В.М. Гейця [9], В.І. Кириленка [4], В.Л. Осецького [14], Г.О. Харламової [3], Д.М. Черванова [1], Г.М. Філюк [12] та інших. Серед досліджень,

присвячених аналізу інвестиційного середовища підприємства під час економічних криз, можна виділити праці іноземних вчених С.М. Гурієва [13], Н.О. Старкової [2].

Теоретичний аналіз наукових праць показав, що незважаючи на вивченість вітчизняними дослідниками проблем здійснення інвестиційної діяльності підприємствами, поки що недостатньо досліджені фактори впливу стадій кризового розвитку економіки на інвестиційну активність підприємств, зокрема, питання корпоративного управління підприємством і захисту прав інвесторів, що визначає актуальність даної роботи.

Методологія дослідження. З метою узагальнення та систематизації сучасних теоретико-методичних підходів до дослідження інвестиційної діяльності підприємства застосовано методи порівняння, синтезу та аналізу, індукції та дедукції. Дослідження побудовано на аналізі наукових праць провідних вітчизняних та іноземних вчених з питань реалізації інвестиційної політики підприємства під час кризових явищ у національній економіці.

Метою статті є теоретичне обґрунтування чинників, що впливають на інвестиційну діяльність підприємства в умовах кризових явищ.

Результати дослідження. Д.М. Черваньов запропонував комплексне визначення, відповідно до якого інвестиції як економічна категорія відображають відносини, пов'язані з довгостроковим авансуванням грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, в їхні основні та оборотні фонди, а також у науково-технічний розвиток, якісне вдосконалення виробничої бази та освоєння випуску нових видів продукції від моменту авансування до реального відшкодування й одержання прибутку або соціального ефекту [1, с. 10].

Залучення інвестицій є стратегічним напрямом розвитку підприємства. Підприємства зосереджують свою увагу на пошуку іноземних інвесторів для підвищення конкурентоспроможності в умовах скорочення фінансових ресурсів на внутрішньому ринку. Зростає попит на прямі іноземні інвестиції, які необхідні для реалізації складних бізнес-проектів, оскільки сприяють виробництву інноваційних товарів та послуг завдяки застосуванню ефективних корпоративних методів управління, трансферу новітніх технологій.

Іноземних інвесторів за інвестиційними інтересами можна умовно поділити на категорії, які:

орієнтовані на доступ до різноманітних природних ресурсів (нафта, газ, вугілля, кольорові метали, ліс тощо) зі стратегічних міркувань довгострокового розвитку контролю над джерелами сировини. Головним у цьому інтересі є прагнення інвестора досягти диверсифікації джерел постачання, а рентабельність для нього відіграє другорядну роль;

орієнтовані на освоєння нових ринків. В першу чергу, це відповідає стратегічним інтересам великих компаній, які є виробниками споживчих товарів. Таких інве-

сторів пропозиції вітчизняних виробників зацікавлюють у випадку, якщо вони мають міцні позиції на відповідному ринку та здатні до просування та збуту на ньому зростаючих обсягів вироблених товарів;

"звичайні" інвестори, які керуються мотивом отримати більший дохід від інвестицій за кордоном, ніж вони здатні отримати від інвестицій у вітчизняні об'єкти [2, с. 210].

Для здійснення ефективної інвестиційної політики підприємства в умовах кризових явищ в економіці, власникам і менеджерам необхідно враховувати зміни вартості інвестиційних ресурсів та відповідної окупності інвестиційного проекту внаслідок зростання інфляції, знецінення національної валюти, зростання облікової ставки та посилення податкового тягаря.

Перед реалізацією інвестиційної діяльності підприємства доцільним є розрахунок рівня інвестиційної безпеки зовнішнього середовища. Г. Харламова пропонує визначати інвестиційну безпеку як інвестиційний потенціал держави, зокрема у широкому сенсі – це рівень можливостей для залучення інвестицій і в той же час рівень соціально-економічного розвитку держави під впливом притоку інвестицій [3, с. 58].

Застосування механізму інвестиційного партнерства надасть змогу підприємствам ефективно використовувати наявні економічні ресурси в результаті погодженої інвестиційної політики. Партнерами в інвестиційній сфері стають: держава, суб'єкти реального та фінансового секторів, а також домогосподарства. У цьому партнерстві кожен з його учасників відіграє відповідну роль. Держава розробляє організаційні, економічні і правові засади цього інституту та підтримує сприятливий інвестиційний клімат з обов'язковим посиленням стимулюючих функцій податків, захисту майнових прав як стратегічних інвесторів, так і дрібних, що створює надійні передумови для активізації акумулювання коштів домогосподарств на інвестиційні цілі. Реальний сектор має забезпечувати активізацію інвестиційної діяльності в узгоджених напрямках структурної перебудови, фінансовий – підтримувати стабільність національної валюти та забезпечувати прийнятне кредитування пріоритетних напрямів розвитку економіки, а домогосподарства – активізувати нагромадження коштів для інвестування [4, с. 53].

Збільшення обсягу інвестицій вітчизняними підприємствами обтяжене вкрай гострими проблемами, обумовленими системною кризою в економіці України. Несприятливе інвестиційне становище в державі відобразилося на зниженні показників індексів міжнародних рейтингів України, що систематизовані автором в таблиці 1.

Таблиця 1. Міжнародні рейтинги інвестиційного клімату України за 2015 р.

Показник	Рік	Індекс або місце
Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions index)	2015	130 з 168
Індекс легкості ведення бізнесу (World Bank's Doing Business Report "Ease of Doing Business")	2015	83 з 189
Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index)	2015	64 of 141
Валовий національний дохід на душу населення (World Bank GNI per capita)	2015	\$3,560 118 з 187

Джерело: складено автором за даними: [5; 6; 7; 8]

Проведений нами аналіз показав, що враховуючи складну ситуацію в Україні, інвестиційно привабливими на сьогодні залишаються підприємства аграрної галузі промисловості, підприємства легкої промисловості, орієнтовані на виконання великих замовлень іноземних торговельних мереж, а також підприємства, що займаються реалізацією ІТ-проектів. Але з огляду на несприятливе законодавче регулювання ринку земель, великі іноземні інвестори не поспішають активно розвивати агробізнес доти, доки не матимуть можливості приватизувати земельні угіддя, права на які наразі оформлені орендними відносинами власності.

Академік Геєць В.М. так відзначає несприятливу інвестиційну ситуацію для вітчизняних підприємств: "Поліризація політичних сил, радикалізм з ключових питань, корупція, що просочується у всі рівні суспільства, злиття політики і бізнесу, концентрація влади-власності, зростаюче невдоволення всім цим широким верства населення, включаючи представників малого, середнього і великого опозиційного бізнесу, формують на майбутнє вибухонебезпечну суміш. Було б вкрай безвідповідально не звертати на це уваги [9, с. 9].

Гостра криза вітчизняної банківської системи спричинила банкрутство підприємств, які були залежні від банківських кредитних коштів, залучених на виконання інвестиційних проектів. Більшість підприємств втратили великі обсяги власних обігових коштів у зв'язку з блокуванням поточних банківських рахунків під час введення тимчасової адміністрації банку, що відобразилося на невиконанні ними господарських зобов'язань.

Історія розвитку банківського сектору економіки свідчить, що 97 банків збанкрутіли за роки Незалежності України. З них 34 установи було виведені з ринку в період з 1998 по 2013 рік. За ці роки вкладники отримали компенсацію у розмірі майже 6 мільярдів гривень. За 2014-2015 роки ліквідація фінансових установ різко зросла. Важкої долі не витримали 63 банки. А протягом 2015 року вкладники фізичні особи неплатоспроможних банків отримали суму відшкодування – 54 мільярди гривень [10].

Високий рівень інфляції в 2014 р. (124,9%) [11] та в 2015 р. (143,3%) [11] негативно вплинув на розробку та виконання довгострокових інвестиційних проектів. В умовах відсутності інвестиційних ресурсів для виходу зі скрутного становища та оптимізації бізнес-процесів, підприємства приймають рішення щодо злиття та поглинання суб'єктів господарювання.

Важливим є усвідомлення різниці в негативних ефектах від скорочення грошових потоків для підприємств матеріальних галузей виробництва і нематеріальних. Так В. М. Геєць критикує політику раціоналізації діяльності підприємств шляхом економії витрат і стверджує, що підвищення технічного рівня і скорочення зайвих робочих місць потрібно проводити в галузях, пов'язаних з виробництвом матеріальних благ і послуг. А галузі, які займаються "виробництвом людини" (освіта, наука, охорона здоров'я, культура), повинні зростати як за обсягами виробництва, так і по зайнятості [9, с. 10].

Вимагає, в контексті інвестиційної діяльності, подолання проблеми неефективного управління підприємством технологічною модернізацією виробництва. Низький рівень конкурентоспроможності продукції є, передусім, наслідком використання фізично та морально застарілого обладнання та технологій у виробничих процесах. Філюк Г.М. наголошує, що тривожною є динаміка темпів оновлення основних засобів на вітчизняних підприємствах, які не лише вкрай низькі, але й не забезпе-

чують навіть простого відтворення. Якщо у 2007 р. оновлено було 6,23% основних засобів, то в 2014 р. цей показник скоротився до 0,92% [12, с. 5].

На інвестиційну активність чинить вплив рівень розвитку і структура корпоративного управління підприємством, зокрема зацікавленість власників в залученні позичкових коштів.

Так, наприклад, власники, які мають повний контроль над підприємством, більш зацікавлені у виведенні активів з країни під час кризових явищ, аніж у залученні інвестиційних коштів для розвитку підприємства. Мотивом такої поведінки є незаконні дії власників під час приватизації майнових комплексів підприємств. Оскільки для багатьох таких власників підприємств строки давності, які звільняють їх від кримінальної відповідальності з дня вчинення злочинних дій під час управління підприємством, не минули, і у них існують серйозні побоювання щодо перегляду результатів приватизації органами державної влади та притягнення їх до відповідальності.

Під час кризових явищ найбільш вразливим стає інвестор, права власності якого порушує недобросовісний принципал і неспроможна належним чином захистити влада. У власників підприємств є економічний інтерес максимізувати свій прибуток, який втілений у схильності до виведення якомога більше активів з країни, провокування корпоративних судових спорів і початку процедури банкрутства підприємства, ініційованої афілійованою особою. В умовах, коли вітчизняна судова влада дискредитувала себе як гілка влади, яка гарантує захист прав та інтересів інвесторів і має низький рівень довіри з їх боку, на зростання обсягів інвестицій в довгостроковій перспективі не можна сподіватися. Тому інвестори для зменшення ризиків при укладанні зовнішньоекономічних інвестиційних контрактів передбачають в них арбітражні застереження, що означає розгляд спору між сторонами контракту в міжнародних арбітражних судах за правилами іноземної юрисдикції. Така обачливість гарантує якісний захист майнових прав інвестора у випадку невиконання принципалом умов інвестиційних контрактів шляхом накладання арештів на його іноземні активи та їх подальше ефективне стягнення на користь інвестора.

Багато портфельних інвесторів вже розуміють: захист їх прав власності на інвестовані кошти можливий за умови зацікавленості в цьому акціонерів, які мають контрольний пакет акцій. Тому марним є намагання захистити корпоративні права дрібних акціонерів підприємства доки в свої права не повірять великі акціонери. Якщо права власності не захищені від свавілля влади, зокрема, можливої політичної експропріації бізнесу, то немає сенсу обговорювати інші проблеми корпоративного управління, які впливають на темпи інвестиційної діяльності підприємства [13, с. 45].

Міноритарним акціонерам перед остаточною прийняттям рішення про інвестування обов'язково потрібно підрахувати витрати на збір та аналіз повної інформації про підприємство та визначити розмір потенційних втрат від інвестицій. Своєчасним має бути і аналіз інвестором стандартів корпоративного управління, оцінка легкості отримання адекватної інформації про стан підприємства та увага до використання міжнародних стандартів при складанні фінансової звітності підприємства.

З огляду на обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів в умовах погіршення доступу до зовнішніх кредитів, підприємства мають зробити складний вибір: або зупинити виробництво і втратити ринки, тримаючи високі ціни в розрахунку на тимчасові труднощі, або

знизили ціни, тим самим відновивши попит на свою продукцію і зберігши споживача. Осецький В.Л. переконує, що перший шлях – це шлях спекулянтів, що отримують у короткостроковому періоді надприбутки, виходять з виробництва і припиняють діяльність, а другий – це шлях тих виробників, які дбають про майбутнє, розширюючи та інвестуючи у виробництво й заробляючи на "обороті" [14, с. 13].

На динаміку інвестиційної діяльності підприємства чинить визначальний вплив стадія кризи, в якій опинилося підприємство. Діяльність принципала під час кризових явищ характеризується падінням обсягів виробництва, стійкою збитковістю виробництва, гострою потребою в обігових коштах і накопиченням простроченої заборгованості. Навіть за умови високого рівня доходності, інвестор приймає рішення, співставляючи його з високим ступенем ризику. На стадії неплатоспроможності підприємства-принципала інвестиційні ресурси спрямовуються, передусім, на реструктуризацію збиткових бізнес-проектів, технологічне та технічне переоснащення виробництва. Для захисту своїх майнових прав інвестор висуває вимогу до принципала при реалізації інвестиційного проекту щодо здійснення ним суворого контролю за діяльністю виконавчих органів управління підприємством.

Висновки та дискусія. Здійснення ефективної інвестиційної діяльності ставить перед власниками і керівництвом підприємств та потенційними інвесторами завдання з проведення прогнозування кризових явищ в економіці у коротко- та довгостроковому періоді, прийняття виважених рішень при виборі джерел та об'єктів фінансування, розрахунку строків окупності проектів, зважаючи на тривожні процеси руйнування національної банківської системи.

Підприємствам слід своєчасно проводити реструктуризацію низькорентабельних інвестиційних проектів. Під час зміни стадій кризових явищ, що позначається на погіршенні інвестиційної привабливості господарської діяльності, топ-менеджери мають невідкладно реагувати на такі виклики та переглядати свою інвестиційну політику, враховуючи ступінь ризику та рівень прибутковості. Для підтримання довіри до принципала з боку інвесторів рекомендуємо керівникам підприємств не нехтувати відкриттям доступу інвесторам до прозорості,

достовірної інформації не лише щодо реалізації інвестиційного бізнес-проекту, а й стану всієї господарської діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Черваньов, Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України: монографія / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова. – К.: Т-во "Знання", КОО, 1999. – 514 с.
2. Старкова Н.О. Основные направления и проблемы привлечения иностранных инвестиций в РФ / Н.О. Старкова, И.Г. Рзун, А.С. Саватеева // Современные тенденции в экономике и управлении: новый взгляд. – 2014. – №30. – С. 209-214.
3. Харламова А. Инвестиционная безопасность как компонента экономической безопасности Украины / А. Харламова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: економіка. – 2013. – №144. – С. 57-60. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/144-3/18>
4. Кириленко В.І. Механізм інвестиційного партнерства в системі гарантування економічної безпеки / В.І. Кириленко // Стратегія економічного розвитку України. – 2007. – 20-21. – С. 51-56.
5. Corruption perceptions index [Електронний ресурс] / Transparency International. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/cpi2015>
6. World Bank's Doing Business Report "Ease of Doing Business" [Електронний ресурс] / The World Bank Group. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/rankings>
7. The Global Innovation Index [Електронний ресурс] / The Global Innovation Index. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf>
8. World Bank GNI per capita [Електронний ресурс] / The World Bank. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>
9. Геец В.М. Выход из кризиса / В.М. Геец, А.А. Гриценко // Журнал экономической теории. – 2013. – №3. – с. 7-18
10. Ліквідація українських банків [Електронний ресурс] // Телеканал 24: [сайт]. – Режим доступу: http://24tv.ua/v_ukrayini_nazvali_strashnu_kilkist_likvidovanih_bankiv_n629112
11. Індекс інфляції в Україні [Електронний ресурс] / Фінансовий портал Мінфін. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/inf/2015>
12. Філюк Г.М. Технологічна модернізація підприємств промисловості в Україні як основа їх економічної безпеки / Г.М. Філюк // Теоретичні та прикладні питання економіки. – Київ: ВПЦ "Київський університет". – 2015. – № 2(31). – С.4-10.
13. Гуриев С. Мифы экономики: Заблуждения и стереотипы, которые распространяют СМИ и политики: монография / С. Гуриев. – Москва: Издательство "Альпина Бизнес Букс", 2009. – 294 с.
14. Осецький В.Л. Інвестиційна політика України в умовах сучасної фінансової кризи / В.Л. Осецький // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2009. – №111. – С. 11-13.

Надійшла до редколегії 01.02.16

Е. Наумова, канд. екон. наук, доц.
Університет економіки і права "КРОК", Київ, Україна

УПРАВЛЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ

Рассмотрена роль инвестиций в деятельности предприятия в условиях кризисных явлений. Выявлены современные тенденции осуществления инвестиционной деятельности отечественными предприятиями, в частности, раскрыты проблемы защиты прав собственности инвесторов, положения корпоративного управления и технологической модернизация производства.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность предприятия.

O. Naumova, PhD in Economics, Assistant Professor
"KROK" University, Kyiv, Ukraine

MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY OF THE ENTERPRISE UNDER CRISIS CONDITIONS

The method of comparison, analysis and synthesis, induction and deduction in devoted paper for the purpose of summarized modern theoretical approaches to the investment activity of the enterprise are used. The research is based on the analysis of scientific papers of leading scientists about investment activity of the enterprise under crisis economic conditions. The relationship between corporate management, technological modification of the production process, the government protection of the property rights of investors under crisis conditions and investment activity of Ukrainian enterprises are analyzed. The paper is shown that lack of the investment activity in Ukraine is a negative consequence of the presence a high degree of risk as a result of banking crisis and serious legal violations in the activity of enterprises.

Key words: investment, investment activity of the enterprise.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 4(181): 36-42

УДК 338.516

JEL: M21

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/181-4/7>

Н. Тюхтенко, канд. екон. наук, доц.,
С. Макаренко, канд. екон. наук, доц.
Херсонський державний університет, Херсон,
Н. Олійник, канд. техн. наук, доц.
Херсонський національний технічний університет, Херсон

ОБЪЕКТИВИЗАЦИЯ ВЪЗНАЧЕНИЯ КУПИТЕЛЬНОЙ СПРОМОЖНОСТИ СПОЖИВАЧЕВ В УМОВАХ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проаналізовано рівень достовірності інформації щодо фактичного обсягу доходів працівників тіньового сектору. Досліджено динаміку продажів нових легкових автомобілів в Україні. Запропоновано методіку розрахунку коригуючого коефіцієнту з метою об'єктивізації визначення рівня купівельної спроможності споживачів в умовах тіньової економіки та потенційної ємності ринку збуту нових автомобілів в Херсонській області.

Ключові слова: детінізація економіки, рівень достовірності інформації, динаміка продажів нових легкових автомобілів, коригуючий коефіцієнт, купівельна спроможність, потенційна ємність ринку.

Постановка проблеми. Поширення тіньової економіки веде до різкого зниження ефективності державної політики, утруднення, а подекуди – й неможливості регулювання економіки ринковими методами, із застосуванням інструментів грошово-кредитної та податкової політики. Це зумовлює необхідність звернення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування до адміністративних інструментів регулювання, що, у свою чергу, складає підґрунтя для поширення корупції, а також гальмує формування в Україні сучасної ринкової економіки, перешкоджає просуванню до членства у міжнародних організаціях.

Також наявність тіньової економіки призводить до погіршення достовірності інформації щодо купівельної спроможності місцевого населення і, як наслідок, прийняття керівниками суб'єктів господарювання усіх форм власності необґрунтованих рішень щодо обсягів виробництва та визначення логістичних маршрутів реалізації продукції на вітчизняному ринку. Особливо це стосується продукції, що не відноситься до товарів першої необхідності. Зазначене призводить до неповноцінного завантаження виробничого процесу та наявних виробничих потужностей лише тим обсягом продукції, який за будь-якими негативними прогнозами буде стовідсотково реалізований. Вказаний підхід призводить до неповноцінного задоволення потреб потенційних споживачів, що, в свою чергу, спонукає до цінових маніпуляцій на ринку збуту з боку представників роздрібної мережі. Також можлива поява на ринку додаткової аналогічної за своїми характеристиками продукції із-за кордону. Тому великий інтерес представляє необхідність розробки та впровадження дієвих математичних моделей щодо визначення рівня тіньових доходів та купівельної спроможності споживачів як основи розробки оптимальних логістичних маршрутів та обґрунтованих програм збуту із забезпеченням стовідсоткової реалізації виготовленої продукції та використання "ефекту масштабу" на підприємствах усіх форм власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних періодичних виданнях вітчизняних та зарубіжних вчених робиться значний наголос на особливостях економіко-математичного моделювання економічних процесів та сучасної специфіки диференціації доходів. В наукових працях Жаліло Я. А., Кобця В. М., Мельник Т. Г., Письменного О. А., Соловйова В. М., Фаріон М. М., Юрченко К. Г., Ярим-Агаєва О. М. акцент робився на визначенні рівня детінізації доходів населення та запровадженні економіко-математичних моделей для прогнозування обсягів попиту на продукції (роботи, послуги). Разом з тим залишаються проблеми, які потребують додаткового наукового аналізу стосовно визначення

коригуючих коефіцієнтів, що дозволять відобразити реальні доходи населення та визначити оптимальні логістичні маршрути в сучасних умовах функціонування.

Методологія. Методологічною основою написання статті стали загальнонаукові і спеціальні методи: статистико-економічний – для визначення особливостей та тенденцій розвитку ринку збуту нових автотранспортних засобів; абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення та формулювання висновків стосовно рівня й особливостей формування доходів та витрат працівників і домогосподарств в цілому; експертний – для дослідження впливу ринкових та інституційних факторів на рівень купівельної спроможності потенційних споживачів; статистичного аналізу – для групування й оцінки економічних явищ і процесів в діяльності домогосподарств. Табличний метод дослідження використаний для узагальнення матеріалів щодо продажів нових легкових автомобілів в Україні за марками у 2010-2014 роках та розрахунку коригуючого коефіцієнту детінізації доходів.

Метою статті є впровадження адаптованої моделі детінізації економіки для визначення купівельної спроможності споживачів та потенційної ємності ринку збуту нових автомобілів. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання: визначити офіційний розмір загального чистого доходу; проаналізувати динаміку продажів нових легкових автомобілів в Україні; запропонувати механізм визначення коригуючого коефіцієнту; спрогнозувати потенційну ємність ринку нових автотранспортних засобів.

Об'єктом дослідження є ринок нових легкових автотранспортних засобів.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні аспекти визначення коригуючого коефіцієнту детінізації економіки.

Результати. Відсутність достовірної інформації щодо рівня доходів працівників тіньового сектору призводить до необґрунтованих обсягів виробництва та реалізації на відповідному сегменті ринку, і, як наслідок, до зростання собівартості споживчого кошику, зниження рівня задоволеності серед місцевого населення рівнем отриманих легальних доходів, а також при перевищенні попиту над пропозицією до появи нових конкурентів із-за кордону з аналогічною за своїми характеристиками продукцією, а саме:

- заниження реальних розмірів виробництва та реалізації продукції, неповноцінне завантаження наявних виробничих потужностей призводить до неефективного використання необоротних активів підприємства, витрати на утримання яких не залежать від обсягів виробництва. Як наслідок, не досягається ефект масштабу, виробнича собівартість в розрахунку на одиницю

продукції зростає, що при незмінній ціні споживання (внаслідок низької купівельної спроможності) призводить до отримання суб'єктами господарювання мінімальних обсягів прибутку. Отже, власних коштів у керівників підприємств буде недостатньо для проведення заходів з модернізації технологічного процесу та закупівлі інноваційного обладнання. З метою виробництва конкуренто-спроможної продукції підприємство буде вимушене залучати додаткові джерела фінансування у вигляді зовнішніх та внутрішніх інвестицій або взяти кредит в банківській установі. В обох випадках рівень фінансової незалежності підприємства буде знижений і може призвести як до банкрутства (у випадку неповноцінної реалізації продукції і, як наслідок, несвоєчасного повернення "тіла" та відсотків за кредитом), так і до посилення загроз з боку потенційних рейдерів (у випадку створення спільного підприємства з несумлінним інвестором-рейдером), метою яких буде не розвиток підприємства, а його знищення як потенційного конкурента з метою монополізації ринку;

- завезення додаткової аналогічної продукції із-за кордону для стовідсоткового задоволення потреб вітчизняних споживачів, що призведе до вивезення іноземної валюти з економіки країни і отримання негативного сальдо зовнішньоторговельного обігу за вказаною групою продукції. Дії споживачів будуть стимулювати створення нових робочих місць з гідною оплатою праці в країні-імпортері з одночасною незмінною тенденцією на вітчизняному ринку праці. Водночас додаткових доходів не отримують як Державний бюджет України, так і місцеві бюджети (у вигляді ПДВ, податку на прибуток, ПДФО, єдиного податку тощо), що не дозволить впровадженню додаткових заходів стосовно покращення соціальної інфраструктури в регіонах. Отже, отримання максимально достовірної інформації щодо реальних розмірів доходів домогосподарств дозволить суб'єктам господарювання побудувати достовірні функції попиту та пропозиції й впроваджувати обґрунтовані заходи щодо завантаження наявних виробничих потужностей та укладання угод стосовно закупівлі сировини й матеріалів з використанням науково-обґрунтованих логістичних моделей.

Для визначення коефіцієнта, який дозволить враховувати як офіційні, так і тіньові доходи, пропонуємо проаналізувати ринок продажів нових автотранспортних засобів. Вказана продукція не відноситься до товарів першої необхідності, її потенційними споживачами є заможні громадяни, які в більшості випадків отримують

додатковий тіньовий дохід. Результати проведених досліджень свідчать, що вартість нового автотранспортного засобу не повинна перевищувати суми "чистого" середньомісячного доходу за 18 місяців в розрахунку на одну особу. За інформацією Державної служби статистики України в 2014 році нарахована середньомісячна заробітна плата в розрахунку на одного працюючого складала 3480 грн [9]. Відповідно до чинного законодавства з нарахованої заробітної плати утримується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до Пенсійного фонду України (від 2,6% до 6,1% в залежності від виду господарської діяльності та укладених угод при наймі працівників) [3], податок на доходи фізичних осіб (від 15% до 17% в залежності від розміру нарахованої заробітної плати) [6], військовий збір (1,5%), профспілковий внесок (1% у разі вступу до первинної профспілкової організації). В середньому, у випадку відсутності пільг при нарахуванні податку на доходи фізичних осіб, розмір утримань із нарахованої заробітної плати складе 20,5% від обсягу початково нарахованої заробітної плати. Отже, розмір середньомісячної заробітної плати після виплати обов'язкових платежів до бюджетів всіх рівнів та спеціалізованих фондів за підсумками 2014 року складав 2766,6 грн. Чистий дохід у вигляді заробітної плати за 18 місяців складатиме 49798,8 грн.

Водночас потрібно враховувати й той факт, що крім заробітної плати до доходів також відносяться: прибуток та змішаний дохід, доходи від власності (одержані), соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти [2]. Враховуючи, що одним з завдань дослідження є розрахунок коефіцієнту, що переводитиме офіційні доходи заможних громадян у реальні, то умовно можемо вважати, що соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти будуть дорівнювати майже нулю.

Питома вага категорій "Прибуток та змішаний дохід" й "Доходи від власності (одержані)" у 2014 році складала відповідно 42,1% та 15% від категорії "Заробітна плата" [2]. Отже, загальний чистий дохід за підсумками 18 місяців в розрахунку на одну особу складатиме:

$$Чд = 49798,8 * (1 + \frac{42,1}{100} + \frac{15}{100}) = 78233,91 \text{ (грн)}$$

Для визначення реального розміру доходів населення проаналізуємо розмір витрачених грошових ресурсів на купівлю нових автотранспортних засобів у 2014 році (табл. 1).

Таблиця 1. Продаж нових легкових автомобілів в Україні у 2014 році

Brand	Одиниць	Середня ціна, дол. США за одиницю	Загальний розмір витрат на купівлю, тис. дол. США
TOYOTA	10296	25800	265636,8
GEELY	9365	6000	56190
ZAZ	7908	7000	55356
HYUNDAI	5511	13200	72745,2
VOLKSWAGEN	5419	16300	88329,7
RENAULT	5256	9500	49932
SKODA	5219	14700	76719,3
NISSAN	4753	16000	76048
FORD	4506	18900	85163,4
KIA	3770	13400	50518
VAZ	2531	6900	17463,9
MAZDA	2440	18100	44164
MITSUBISHI	2193	22400	49123,2
PEUGEOT	2154	12800	27571,2
DAEWOO	2053	6600	13549,8
MERCEDES-BENZ	1703	60000	102180
AUDI	1657	32700	54183,9
BOGDAN	1615	5700	9205,5
SSANG YONG	1583	17700	28019,1
CITROEN	1543	12600	19441,8

Закінчення табл. 1

Brand	Одиниць	Середня ціна, дол. США за одиницю	Загальний розмір витрат на купівлю, тис. дол. США
CHEVROLET	1466	11500	16859
HONDA	1360	23800	32368
SUZUKI	1344	16000	21504
BMW	1267	43300	54861,1
SUBARU	1206	25800	31114,8
CHERY	1120	9400	10528
LAND ROVER	1026	50000	51300
LEXUS	862	46800	40341,6
FIAT	760	8000	6080
GREAT WALL	744	12700	9448,8
Others	4390	16400	71996
Total	97020		1587942,1

Джерело: складено авторами на основі [8]

Середня вартість купівлі одного нового легкового автомобіля складала:

$$C_{\text{в}} = \frac{1587942,1}{97020} = 16,36 \text{ (тис. дол. США)}$$

Протягом 2014 року валютний ринок України розвивався в умовах вкрай несприятливого зовнішнього середовища та загострення соціально-політичного напруження в суспільстві. Серед іншого, 2014 рік відзначився вагомою девальвацією гривні по відношенню до

більшості іноземних валют. Протягом року національна валюта втратила значну частину своєї вартості.

Причин для такої тенденції декілька, зокрема негативні ділові очікування, скорочення обсягу експорту, зменшення притоку прямих іноземних інвестицій та значні витрати на обслуговування державного боргу, підтримка НБУ платежів НАК "Нафтогаз Україна" за імпортований природний газ.

В табл. 2 відобразимо тенденцію валютних коливань у 2014 році у відношенні гривні до долара.

Таблиця 2. Динаміка офіційного курсу гривні по відношенню до долара (на кінець місяця) у 2014 році, грн.

Курс	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Долар США	7,99	9,99	10,95	11,4	11,78	11,82	12,1	13,61	12,95	12,95	14,97	15,77

Джерело: складено авторами на основі [1]

Враховуючи, що при визначенні розміру середньомісячного доходу населення офіційні статистичні джерела використовують формулу середньозваженої арифметичної,

$$K_{\text{в}} = \frac{7,99+9,99+10,95+11,4+11,78+11,82+12,1+13,61+12,95+12,95+14,97+15,77}{12} = 12,19 \text{ (грн. / дол. США)}$$

Отже, середня вартість нового автомобіля у 2014 році в національній валюті складала 199,43 тис. грн. (12,19*16,36).

За підсумками 2010-2014 років в Україні було продано 924937 нових легкових автомобілів [8], що в середньому складає майже 185 тис. автомобілів за рік. Враховуючи, що за умови наявності необхідних джерел фінансування потенційний споживач, виходячи із технічних складових автотранспортних засобів, буде здійснювати продаж наявного та купівлю нового автомобіля в середньому через кожні 7 років, то у випадку середньорічного обсягу продаж нових автотранспортних засобів близько 185 тис. шт. / рік, обсяг продаж за 7 років складатиме 1295 тис. нових автотранспортних засобів. Враховуючи, що за кожен рік експлуатації реальна вартість автотранспорту знижується в середньому на 10% від початкової, "фізична" вартість реалізації наявних автотранспортних засобів в середньому складатиме біля 30% від початкової вартості. Також потрібно враховувати рівень науково-технічного прогресу, відповідно до якого новий автотранспорт буде обладнаний додатковими технічними аксесуарами, в той час як купівля автотранспорту з терміном експлуатації біля 7 років передбачатиме придбання морально застарілих технічних аксесуарів. Тому, з урахуванням додатково введеного податку на доходи фізичних осіб реалізація наявного автотранспорту в середньому дозволить зекономити лише біля 20% вартості придбання нового легкового автомобіля. Отже, вартість придбання нового легкового автомобіля (з коригуванням на додатковий дохід від реалізації наявного легкового автотранспорту) у

2014 році складала в середньому 159,54 тис. грн. (0,8*12,19*16,36), що у 2,04 рази більше у порівнянні з розрахованим розміром чистого доходу ($\frac{159,54}{78,234}$), та у 3,2 рази більше офіційних статистичних даних щодо чистого розміру отриманої заробітної плати.

За результатами досліджень Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України в 2013 році в Україні загальний дохід 10% найбагатших громадян (децильний коефіцієнт) в 5,9-7,0 разів перевищує загальний дохід 10% найбідніших [13]. За оперативною інформацією децильний коефіцієнт за підсумками 2014 року мінімум дорівнюватиме 5,9.

Враховуючи результати вище проведених досліджень, при середньомісячній заробітній платі в 3480 грн, після виплати обов'язкових платежів до бюджетів всіх рівнів та спеціалізованих фондів, чистий дохід за 18 місяців складатиме 78233,91 грн. Отже, з використанням інформації щодо децильного коефіцієнту можемо побудувати наступну функцію:

$$\frac{x+5,9*x}{2} = 78233,91,$$

де x – середні чисті доходи найбіднішого населення за 18 місяців; 5,9 – децильний коефіцієнт.

$$x = 22676,5 \text{ грн;} \\ 5,9*x = 133791,32 \text{ грн.}$$

Із вказаного рівняння бачимо, що офіційні чисті доходи заможних громадян (5,9*x) за підсумками 18 місяців складатимуть щонайменше 133791,32 грн, що міні-

мум на 19,2% менше середнього обсягу реальних доходів ($\frac{159,54-133,79}{133,79} * 100\%$).

Враховуючи, що відповідно до офіційних статистичних даних середній розмір домогосподарства в країні за підсумками 2010-2013 років майже не змінився і варіюється від 2,58-2,59 осіб [12], за оперативними розрахунками за підсумками 2014 року вказаний показник складатиме 2,58 осіб.

Також приймемо до уваги той факт, що в середньому на одне заможне домогосподарство доводиться 2 автотранспортних засоби. Тобто 1295 тис. нових автотранспортних засобів було придбано 647,5 тис. домогосподарств, загальною середньою чисельністю 1670,55 тис. осіб. (647,5*2,58), що складає 3,9% від чисельності наявного населення на кінець 2014 року.

Для перевірки достовірності зробленого припущення можемо провести розрахунок розміру нарахованої середньомісячної заробітної плати для найбільшого населення за підсумками 2014 року:

$$\frac{x+5,9x}{2} = 3480$$

$$x = 1008,7 \text{ грн.}$$

$$5,9x = 5951,3 \text{ грн.}$$

Із вказаного рівняння бачимо, що розмір нарахованої середньомісячної заробітної плати для найбільшого населення за підсумками 2014 року складає 1008,7 грн (в умовах неповної зайнятості). Зазначений еквівалент знаходиться у проміжку, передбаченому статистичними матеріалами щодо розподілу кількості штатних працівників за розмірами нарахованої заробітної плати за грудень 2014 року, а саме: питома вага працівників, яким заробітна плата за грудень нарахована у межах до 1218 грн – 4,4% (питома вага групи, що досліджується, – 3,9%). Також відповідно до розподілу населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, частка працівників, які мають середньодушовий загальний дохід менше 1200 грн дорівнює 11,5%, понад 3720 грн – 5,1% (за підсумками 2013 року) [12], що так само підтверджує достовірність проведених розрахунків. Водночас потрібно врахувати й той факт, що в умовах тінізації економічної діяльності топ-менеджери, розуміючи допущені порушення щодо сплати обов'язкових платежів до бюджетів всіх рівнів та спеціалізованих фондів навіть при нарахованій заробітній платі в розмірі 5951,3 грн (реальні доходи в серед-

ньому на 19,2% перевищують офіційні) можуть прийняти рішення щодо встановлення мінімального розміру нарахування оплати праці (за підсумками 2014 року – 1218 грн) і тим самим забезпечити мінімізацію обсягів сплати обов'язкових платежів до бюджетів всіх рівнів та спеціалізованих фондів.

При нарахуванні оплати праці у розмірі мінімальної заробітної плати розмір середньомісячної заробітної плати без урахування обов'язкових платежів до бюджетів всіх рівнів та спеціалізованих фондів (з використанням механізму застосування соціальної пільги) у 2014 році складатиме 1058,93 грн:

$$\text{Чз/п} = 1218 - 0,036 * 1218 - (1218 * (1 - 0,036) - 0,5 * 1218) * 0,15 - 0,015 * 1218 - 0,01 * 1218 = 1058,93 \text{ грн.}$$

При визначенні загального чистого доходу за 18 місяців потрібно також враховувати, що в даному випадку можуть бути оформлені документи на використання соціальних допоміг та одержання інших поточних трансфертів. Питома вага категорії "Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти" у 2014 році складала відповідно 93,2% від категорії "Заробітна плата". Отже, середній чистий дохід за підсумками 18 місяців в розрахунку на одну особу складатиме:

$$\text{Чд} = 1058,93 * 18 * (1 + \frac{93,2}{100}) = 36825,35 \text{ (грн)}$$

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що коефіцієнт тінізації доходів серед заможних громадян країни, які є потенційними покупцями на ринку нових автотранспортних засобів, у 2014 році складав від 1,19 ($\frac{159,54}{133,79}$) до 4,33 ($\frac{159,54}{36,83}$) разів.

Для побудови адаптованої до умов ведення бізнесу математичної моделі потрібно перевести усі офіційні статистичні дані щодо середньомісячної заробітної плати в реальний розмір доходів. При виконанні вказаних заходів будемо враховувати той факт, що середня ціна купівлі визначених груп моделей умовно не змінилася. Зазначене пов'язано з тим, що в умовах девальвації національної валюти при одночасному зниженні рівня купівельної спроможності, з метою своєчасної реалізації автотранспортних засобів дилерська мережа могла мінімізувати обсяг прибутку і акцентувати увагу на розпродажі взятих під реалізацію транспортних засобів.

В таблиці 3 відобразимо дані щодо продажу нових легкових автомобілів в Україні у 2010-2013 роках.

Таблиця 3. Продаж нових легкових автомобілів в Україні у 2010-2013 роках

Brand	2010		2011		2012		2013	
	одиниць	загальний розмір витрат, тис. дол. США	одиниць	загальний розмір витрат, тис. дол. США	одиниць	загальний розмір витрат, тис. дол. США	одиниць	загальний розмір витрат, тис. дол. США
Total	169540	2503024,92	207453	2964728,67	237602	3589283,46	213322	3346890,1
Середня ціна реалізації нових авто, тис. дол. США		14,76		14,29		15,11		15,69
Середня ціна реалізації нових авто, тис. грн. (при курсі 1 дол. = 8 грн)		118,08		114,32		120,88		125,52

Джерело: складено авторами на основі [8]

Для визначення коригуючого коефіцієнту в таблиці 4 відобразимо офіційні статистичні матеріали щодо розміру середньомісячної заробітної плати та додаткових джерел доходу (без урахування соціальних допоміг та інших одержаних поточних трансфертів).

Таблиця 4. Розрахунок коригуючих коефіцієнтів

Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
При розрахунку середньої заробітної плати на підставі децильного коефіцієнту				
Середньомісячна заробітна плата, грн.	2239	2633	3025	3265
"Чиста" середньомісячна заробітна плата, грн	1812,25	2131,15	2448,44	2642,69
Відсоток додаткових доходів, %	47,5	51,2	48,4	52,6
Чистий середньомісячний наявний дохід, грн.	2673,06	3222,30	3633,48	4032,75
Чистий середній наявний дохід за підсумками 18 місяців, грн.	48115,08	58001,40	65402,64	72589,50
Децильний коефіцієнт*	5,9			
Чистий наявний дохід заможних покупців за підсумками 18 місяців	82283,76	99190,80	111847,99	124138,57
Середня ціна реалізації нових автомобілів, тис. грн.	118080	114320	120880	125520
Середня вартість витрачених грошових ресурсів на купівлю нових автомобілів за умови реалізації наявного автотранспорту за 20% від нової вартості, тис. грн.	94464	91456	96704	100416
Коригуючий коефіцієнт	1,15	≈ 1	≈ 1	≈ 1
При нарахуванні заробітної плати в розмірі мінімальної по Україні				
Мінімальна заробітна плата, грн. (з урахуванням часового фактору)	888,25	963,08	1098,08	1152,92
Чиста середньомісячна заробітна плата, грн. (з урахуванням соціальної пільги)	784,12	850,09	969,26	1019,2
Відсоток додаткових доходів, %	92,3	88,9	88,8	93,0
Чистий середньомісячний наявний дохід, грн.	1507,86	1605,82	1829,96	1967,06
Чистий наявний дохід за підсумками 18 місяців, грн.	27141,53	28904,76	32939,33	35407,01
Середня вартість витрачених грошових ресурсів на купівлю нових автомобілів за умови реалізації наявного автотранспорту за 20% від нової вартості, тис. грн.	94464	91456	96704	100416
Коригуючий коефіцієнт	3,48	3,16	2,94	2,84

Джерело: складено авторами

Як бачимо із проведених розрахунків, в залежності від визначеної методики та часового фактору з 2010 по 2013 роки коригуючий коефіцієнт варіюється від 1,15 до 3,48. Враховуючи, що за дослідженнями закордонних вчених Україна займає одне з лідируючих місць у світі за корупцією, то при визначенні коригуючого коефіцієн-

ту детінізації доходів серед заможних громадян країни можемо умовно вважати, що серед покупців нових легкових автотранспортних засобів 90% офіційно отримують заробітну плату у розмірі мінімальної, інші 10% – є сумлінними платниками податків (табл. 5).

Таблиця 5. Коригуючий коефіцієнт детінізації доходів серед заможних громадян країни

Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Чистий дохід за 18 місяців (при використанні децильного коефіцієнту), тис. грн	82,3	99,2	111,8	124,1	133,8
Чистий дохід за 18 місяців (при нарахуванні мінімальної заробітної плати), тис. грн	27,1	28,9	32,9	35,4	36,8
Середній дохід за 18 місяців, тис. грн	32,62	35,93	40,79	44,27	46,50
Середня вартість витрачених грошових ресурсів на купівлю нових автомобілів, тис. грн.	94,5	91,5	96,7	100,4	159,5
Коригуючий коефіцієнт детінізації доходів	2,90	2,55	2,37	2,27	3,43

Джерело: складено авторами

Разом з тим потрібно враховувати той факт, що крім працюючих в родині (домогосподарстві) ще є не працюючі підлітки, які не приносять до сімейного бюджету ніяких доходів, проте витрати на їх утримання, розвиток

тощо можуть займати суттєву вагу в загальному обсязі витрат. Враховуючи зазначене, проведемо розрахунок середньодушового доходу і на підставі отриманих даних визначимо коригуючий коефіцієнт (табл. 6).

Таблиця 6. Коригуючий коефіцієнт детінізації середньодушових доходів

Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Середній дохід за 18 місяців, тис. грн	32,62	35,93	40,79	44,27	46,50
Середній розмір домогосподарства, осіб	2,59	2,59	2,58	2,58	2,58
Середній розмір домогосподарства у розрахунку на умовних дорослих, осіб	2,12	2,11	2,11	2,11	2,11
Середньодушовий дохід за 18 місяців, тис. грн	26,70	29,27	33,36	36,21	38,03
Середня вартість витрачених грошових ресурсів на купівлю нових автомобілів, тис. грн.	94,5	91,5	96,7	100,4	159,5
Коригуючий коефіцієнт детінізації доходів	3,54	3,13	2,9	2,77	4,19
Середньомісячний обсяг витрачених грошових ресурсів на купівлю нових автомобілів, грн	5250,0	5083,33	5372,22	5577,78	8861,11
Середньодушовий дохід за місяць, грн	1483,33	1626,11	1853,33	2011,67	2112,78
Відхилення, грн	3766,67	3457,22	3518,89	3566,11	6748,33
Перевищення чистого середньомісячного доходу над офіційно задекларованим, грн. (питома вага 3,9%)	146,90	134,83	137,24	139,08	263,18

Джерело: складено авторами.

Як бачимо із проведених розрахунків при незмінній тенденції щодо оплати праці в інших категоріях працівників середнє значення коригуючого коефіцієнту детіні-

зації доходів за підсумками п'яти років складатиме $3,3 \left(\frac{3,54+3,13+2,9+2,77+4,19}{5} \right)$. Лише тінізація доходів 3,9%

населення призвела до зменшення офіційного розміру середньодушового доходу за місяць у 2014 році на 263,18 грн.

Враховуючи, що за прогнозними розрахунками розмір середньомісячної заробітної плати в Україні за підсумками 2015 року повинен скласти біля 4200 грн, то з урахуванням середнього коригуючого коефіцієнту чистий середньодушовий дохід потенційних покупців нових легкових автомобілів за 18 місяців складатиме:

$$Чд = \frac{0,795 \cdot 4200 \cdot 3,3 \cdot 18 \cdot 2,11}{2,58} = 162205,51 \text{ (грн.)}$$

Враховуючи, що наявний легковий автотранспорт буде реалізовано в середньому за 20% вартості нового автотранспорту, то оптимальна середня вартість продажу нового легкового автотранспорту не повинна перевищувати 202756,89 грн ($\frac{162205,51}{1-0,2}$), що при запланованому курсі долара США в 21,5 грн / дол. США складатиме 9430,55 дол. США. У випадку наявності додаткових джерел доходів щонайменше на рівні 2014 року вартість продажу нового легкового автотранспорту не повинна перевищувати 14,8 тис. дол. США.

Як бачимо із проведених розрахунків купівельна спроможність групи потенційних споживачів нових легкових автомобілів (3,9% від загальної чисельності населення) знизилася у зв'язку із суттєвою девальвцією національної валюти і наявних доходів населення зокрема. Зазначене призвело до зростання витрат на забезпечення фізіологічних потреб (купівля продуктів харчування, одягу, взуття, оплата житло-комунальних послуг), та на купівлю палива, незважаючи на світову тенденцію зниження вартості нафти. Як наслідок, спостерігається тенденція до використання лише одного автотранспорту в розрахунку на одне домогосподарство середньою чисельністю 2,58 особи й зростання віку експлуатації наявних автомобілів в умовах непередбачуваності змін в оточуючому навколишньому бізнес-середовищі.

Разом з тим, з метою повноцінного задоволення потреб населення в новому автотранспорті на прикладі Херсонської області визначимо оптимальну вартість купівлі нового автомобіля виходячи із наявних технічних характеристик та доходів місцевого потенційного споживача.

Враховуючи, що за підсумками січня-жовтня 2015 року розмір нарахованої середньомісячної заробітної плати по Херсонській області склав 2998 грн [10], що вже перевищило на 9,3% прогнозний показник, передбачений програмою економічного, соціального та культурного розвитку Херсонської області на 2015 рік [7], то за оперативною інформацією розмір нарахованої середньомісячної заробітної плати за підсумками 2015 року складатиме 3100 грн.

З урахуванням середнього коригуючого коефіцієнту чистий середньодушовий дохід потенційних покупців нових легкових автомобілів в Херсонській області за 18 місяців складатиме:

$$Чд = \frac{0,795 \cdot 3100 \cdot 3,3 \cdot 18 \cdot 2,11}{2,58} = 119723,12 \text{ (грн.)}$$

Враховуючи, що наявний легковий автотранспорт буде реалізовано в середньому за 20% вартості нового автотранспорту, то оптимальна середня вартість продажу нового легкового автотранспорту не повинна перевищувати 149653,9 грн ($\frac{119723,12}{1-0,2}$), що при запланованому курсі долара США в 2015 році у 21,5 грн / дол. США складатиме 6960,65 дол. США. Також, враховуючи особливості економічного розвитку регіону додаткові джерела доходів в найкращому випадку досягатимуть

всеукраїнського рівня за 2014 рік (57,1% від заробітної плати), в найгіршому – дорівнюватимуть нулю. Отже на Херсонщині оптимальна середня вартість продажу нового легкового автотранспорту повинна варіювати від 7 тис. дол. США до 10,9 тис. дол. США.

Проведені розрахунки купівельної спроможності населення Херсонської області свідчать, що низькі доходи місцевого населення призводять до зростання обсягів покупок на вторинному ринку автотранспорту.

Виходячи з того, що на підставі проведеного дослідження ринку автотранспортних засобів за 2010-2015 роки в середньому купувалося біля 185 тис. нових легкових автомобілів, то для Херсонської області з питомою вагою чисельності населення 2,5% від показника по Україні в цілому, середній обсяг продажів нових автомобілів складатиме 4625 шт. Отже, в 2015 році ємність ринку нових автомобілів на Херсонщині складатиме від 692,15 млн грн. (32,2 млн дол. США) до 1,09 млрд грн. (50,6 млн дол. США).

Висновки та дискусія. Отримання максимально достовірної інформації щодо реальних розмірів доходів домогосподарств дозволить суб'єктам господарювання побудувати достовірні функції попиту та пропозиції й впроваджувати обґрунтовані заходи щодо завантаження наявних виробничих потужностей і укладання угод стосовно закупівлі сировини й матеріалів з використанням науково-обґрунтованих логістичних моделей.

Використання економіко-математичних моделей при визначенні рівня тінізації доходів потенційних споживачів дозволить визначити потенційну ємність ринку збуту продукції та оптимальні технічні характеристики продукції при наявному рівні доходу та забезпечить максимальний корисний ефект за критерієм "ціна / якість". Також зазначене дозволить визначити оптимальну логістичну концепцію реалізації нових автомобілів в залежності від прогнозованої кількості та середньої ціни реалізації. Разом з тим заслугове подальшого дослідження механізм вибору оптимальної продукції із вказаної категорії реалізації із врахуванням особливостей місцевих споживачів.

Впровадження адаптованих моделей детінізації економіки вимагає поглиблених наукових досліджень, чіткого нормативно-правового регулювання, що дозволить оцінити та порівняти реальний розмір витрат населення з офіційними доходами та запровадити обґрунтовані прогнозні моделі попиту на продукцію, роботи, послуги.

Список використаних джерел

1. Аналітичний огляд валютного ринку України за підсумками 2014 року [Електронний ресурс] / НРА "Рюрік". – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/Currency_market_review_4_2014.pdf.
2. Доходи та витрати населення України за 2010-2014 роки [Електронний ресурс] / Державна служба статистики. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
3. Закон України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Кобець В.М. Моделювання та інформаційні технології в економіці: монографія / За заг. редакцією Соловійова В.М. – Черкаси: "Брама-Україна", 2014. – 458 с. – с. 247-263.
5. Мельник Т. Г. Індексція доходів працівників підприємства: облік та контроль [Текст] / Т. Г. Мельник // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2015. – № 10 (175). – С. 34-40. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/6>
6. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Програма економічного, соціального та культурного розвитку Херсонської області на 2015 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 30 січня 2015 року № 1176 [Електронний ресурс] / Херсонська обласна рада. – Режим доступу: <http://www.oblrada.ks.ua>.
8. Продажі нових легкових автомобілів в Україні за марками [Електронний ресурс] / УкрАвтопром. – Режим доступу: <http://ukrautoprom.com.ua>
9. Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року у 2014 році (в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)

[Електронний ресурс] / Державна служба статистики: – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

10. Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року у 2015 році (в розрахунок на одного штатного працівника, грн.) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики: – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

11. Фаріон М. М. Диференціація доходів населення України: сучасні реалії [Текст] / М. М. Фаріон // Наука й економіка. Загальні проблеми економіки. – 2014. – № 3 (35). – С. 255-261.

12. Характеристика домогосподарств [Електронний ресурс] / Державна служба статистики: – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

13. Юрченко К. Г. Щодо системних наслідків тимчасової окупації Криму в економічній сфері. Аналітична записка [Електронний ресурс] / К. Г. Юрченко, Я. А. Жаліло // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України: – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1535>

14. Ярим-Агаєв. О. М. Методичний підхід щодо оцінки парку легкових автомобілів України [Текст] / О. М. Ярим-Агаєв, О. А. Письменний // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2014. – № 4. – С. 206-215.

Надійшла до редколегії 04.02.16

Н.Тюхтенко, канд. экон. наук, доц.,
С.Макаренко, канд. экон. наук, доц.
Херсонский государственный университет, Херсон, Украина,
Н.Олейник, канд. техн. наук, доц.
Херсонский национальный технический университет, Херсон, Украина

ОБЪЕКТИВИЗАЦИЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОКУПАТЕЛЬНОЙ СПОСОБНОСТИ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье проанализировано уровень достоверности информации о фактическом объеме доходов работников теневого сектора. Исследована динамика продаж новых легковых автомобилей в Украине. Предложена методика расчета корректирующего коэффициента с целью объективизации определения уровня платежеспособности потребителей в условиях теневой экономики и потенциальной емкости рынка сбыта новых автомобилей в Херсонской области.

Ключевые слова: детенизация экономики, уровень достоверности информации, динамика продаж новых легковых автомобилей, корректирующий коэффициент, покупательная способность, потенциальная емкость рынка.

N. Tyukhtenko, PhD in Economics, Associate Professor,
S. Makarenko, PhD in Economics, Assistant Professor
Kherson State University, Kherson, Ukraine,
N. Oliynik, PhD, Assistant Professor
Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine

THE OBJECTIFICATION OF DEFINITION OF THE PURCHASING POWER OF CONSUMERS IN SHADOW ECONOMY

The paper analyzed the level of truthfulness of information as to actual volume revenues of workers of the shadow economy. Revealed results of actual solvency of the local population by goods production, work execution, services rendering. Discovered action of currency fluctuation. Analyzed sales of new cars in Ukraine for 2010-2014. Proposed the method of calculating the correction coefficient with a view to determining the level of objectification purchasing power of consumers in a shadow economy and the potential capacity of the sale market of new cars. Defined the optimal selling price of new vehicles in Kherson. Calculated potential market volume of new vehicles and optimal logistic route of their realization in the Kherson region.

Key words: shadow economy, the level of truthfulness of information, the dynamic new cars sales, corrected factor, the purchasing power, the potential market volume.

**ANNOTATION AND REFERENCES (IN LATIN):
TRANSLATION / TRANSLITERATION / TRANSCRIPTION**

G. Fyliuk, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

PROBLEMS OF UKRAINIAN ENERGY AND THEIR SOLUTIONS

The article studied the theoretical and methodological foundations of Ukrainian electric power industry. The paper deals with current situation at the Ukrainian electric power industry. The problems which prevent development of the industry under current conditions are analyzed. The problems of the cross-subsidization are exposed. The ways of the problems solutions are offered. Results of the research showed that we need rethinking approaches to techniques, methodologies and tools in public administration, overcoming problems of institutional monopoly, the development of effective competitive market for electricity, which will strengthen the scientific validity of the measures implemented by the state to improve the functioning of the electricity sector in Ukraine.

1. Lir V. Efekt rykoshetu, abo yak unyknyty kryzy neplatezhiv v enerhetytsi Ukrayiny. Dzerkalo tyzhnya vid 30 sichnya 2015. Access mode: http://gazeta.dt.ua/energy_market/efekt-rikoshetu-abo-yak-uniknuti-krizi-neplatezhiv-v-energetici-ukrayini-_.html;
2. Perelik sub"yektiv hospodars'koyi diyal'nosti, yaki otrymaly litsenziyi z vyrobnytstva elektrychnoyi enerhiyi; peredachi elektrychnoyi enerhiyi mahistral'nymy ta mizhderzhavnymy elektrychnymy merezhamy; peredachi elektrychnoyi enerhiyi mistsevymy (lokal'nymy) elektrychnymy merezhamy; postachannya elektrychnoyi enerhiyi za rehol'ovanyym taryfom; optovoho postachannya elektrychnoyi enerhiyi [Elektronnyy resurs] // NKREKP: [sayt]. – Rezhym dostupu: <http://www.nerc.gov.ua/?id=11996>;
3. Pro zatverdzhennya Umov ta Pravyl zdiysnennya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti z vyrobnytstva elektrychnoyi enerhiyi : Postanova NKRE vid 8.02.1996. #3 (zi zminamy ta dopovnennyamy) Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0174-96>.
4. Richnyy zvit DP "NEK "Ukraenerho" za 2013 , K., 2013, p. 8.
5. Dohovir mizh chlenamy Optovoho rynku elektrychnoyi enerhiyi Ukrayiny (zi zminamy ta dopovnennyamy) – K.: Sammit-Knyha, 2011. – 416 p.
6. Plan rozvytku Ob'yednanoyi enerhetychnoyi systemy Ukrayiny na 2016-2025 roky : Proekt. Access mode: <http://www.ukrenergo.energy.gov.ua/Pages/ua/DetailsNew.aspx?nID=1122>
7. Enerhetyka natsyonal'noy bezopasnosti: yznoshennyye TЭС podryvayut konkurentosposobnost' ekonomyky // Zhurnal "Forbes" Ukrayina. <http://forbes.net.ua/nation/1410122-energetika-nacionalnoj-bezopasnosti-iznoshennyye-tes-podryvayut-konkurentosposobnost-ekonomiki>
8. Atomna prolonsatsiya: skil'ky shche prosluzhat' ukrayins'ki reaktory. <http://forbes.net.ua/ua/nation/1407605-atomna-prolongatsiya-skilki-shche-prosluzhat-ukrayinski-reaktory>
9. Yaderna enerhetyka u sviti ta Ukrayini: potochnyy stan ta perspektyvy rozvytku: doslidzhennya tsentru Razumkova. – K., 2015. – s. 9.
10. Plan rozvytku Ob'yednanoyi enerhetychnoyi systemy Ukrayiny na 2016-2025. Access mode: <https://drive.google.com/file/d/0BwZR8kgLwyBtSUV0MTJ0eGtPZHM/view>
11. Sakva Yu. Nyzkyy uroven' raschetov na rynku elektrycheskoj enerhiyi y nekontrolyruemyy rost dolhov. Access mode: <http://hubs.ua/discussions/pyat-bar-erov-dlya-ry-nka-elektricheskoy-energii-v-ukraine-chast-ii-60672.html>
12. Zvit Ministerstva enerhetyky i vuhil'noyi promyslovosti Ukrayiny za 2015 rik. – K., 2015. – 18 lyutoho 2016 roku.
13. Zvit DP "Enerhorynok" pro osnovnu diyal'nist' u 2015 rotsi. – K., 2016. – S. 13.
14. Fyliuk G. (2013) Problems And Way Of Increase Of Ukrainian Companies' Competitiveness Under Globalization, Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 151, p. 5–8. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/151-10/1>

O. Liashenko Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

MODELLING OF ECONOMIC GROWTH WITH LEARNING BY DOING AND KNOWLEDGE SPILLOVERS

A generalized parametric model as a modified Romer model is considered. This model describes the dependence of the output of the index of knowledge available to the firm. Result of this paper is a family of models between the two extremes – the neoclassical model of decentralized type and nonstationary AK-model. Neoclassical general equilibrium model and AK-model are considered. At this parametric model we made the following assumptions: 1) learning by doing is due to net investment of each company; 2) knowledge of each firm is a public good that any other company can get at zero cost. With these assumptions, it follows that changing technological factor A_i of each company corresponds to obtaining new knowledge in the economy, because it is proportional to the change in the volume of aggregated capital K . In this article, we use the extreme assumption that all discoveries are unexpected by-products of these investments and instantly become common knowledge. This specification allows to keep the structure of perfect competition, although the results are non-optimal by Pareto. One of the assumptions of this model is that knowledge spillovers is at the entire economy. Visible effect of the part of capital that is used for the creation and knowledge spillovers is obtained from the condition of profit maximization. Conditions of optimality in this model shows that the argument is only a fraction of physical capital per worker, i.e. average capital-labor ratio. Future plans are to investigate optimal model of aggregate economic growth for parametric production function.

1. Ramsey, F., 1928. A Mathematical Theory of Saving / F. Ramsey // Economic Journal, 38, December, 1928. – 543-559 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2224098>

2. Barro, R.J., Sala-i-Martin, X., 2004. *Economic Growth* / R.J. Barro, X. Sala-i-Martin. – 2nd Edition. – Cambridge, Massachusetts. – London, England: MIT Press, 2004. – 654 p.
3. Lundberg, E., 1937. *Studies in the Theory of Economic Expansion* / E. Lundberg. – London: King, 1937.
4. Harrod, R.F., 1948. *Towards a Dynamic Economics: Some Recent Developments of Economic Theory and Their Application to Policy* / R.F. Harrod. – London: Macmillan, 1948.
5. Domar, E.D., 1946. *Capital Expansion, Rate of Growth and Employment* / E.D. Domar // *Econometrica*. 1946, April. 14, pp. 137-147. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/1905364>
6. Solow, R.M., 1956. *A Contribution to the Theory of Economic Growth* / R.M. Solow // *Quarterly Journal of Economic*, 70, February, 1956. – pp. 65-94. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/1884513>
7. Swan, T.W., 1956. *Economic Growth and Capital Accumulation* / T.W. Swan // *Economic Record*, 32, November, 1956. – pp. 334-361. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-4932.1956.tb00434.x>
8. Romer, P.M., 1986. *Increasing Returns and Long-Run Growth* / P.M. Romer // *Journal of Political Economy*, 94, October, 1986. – pp.1002-1037. DOI: <http://dx.doi.org/10.1086/261420>
9. Lucas, R.E., 1988. *On the Mechanics of Economic Development* / R.E. Lucas // *Journal of Monetary Economics*, 22, July, 1988. – pp. 3-42. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](http://dx.doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
10. Cass, D., 1965. *Optimum Growth in an Aggregative Model of Capital Accumulation* / D. Cass // *Review of Economic Studies*, 32, July, 1965. – pp. 233-240. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2295827>
11. Koopmans, T.C., 1965. *On the Concept of the Optimal Economic Growth* / T.C. Koopmans // *The Econometric Approach to Development Planning*. – Amsterdam, North Holland, 1965.
12. Arrow, K.J., 1962. *The Economic Implications of Learning by Doing* / K.J. Arrow // *Review of Economic Studies*. 1962. V. 29. 1. Pp. 155-173. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2295952>
13. Sheshinski, E., 1967. *Optimal Accumulation with Learning by Doing* / E. Sheshinski // Karl Shell ed., *Esseys on the Theory of Optimal Economic Growth*. – Cambridge, MA: MIT Press, 1967.
14. Frankel, M., 1962. *The Production Function in Allocation and Growth. A Synthesis* / M. Frankel // *American Economic Review*, 52, December, 1962. – pp. 995-1022. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/1812179>
15. Griliches, Z., 1973. *Research Expenditures and Growth Accounting* / Z. Griliches // *Science and Technology in Economic Growth*. – New York, MacMillan, 1973.
16. Romer, P.M., 1987. *Growth Based on Increasing Returns Due to Specialization* / P.M. Romer // *American Economic Review*. 1987, May. V. 77. 2. Pp. 56-62.
17. Inada, Ken-Ichi, 1963. *On a Two-Sector Model of Economic Growth: Comments and a Generalization* / Ken-Ichi Inada // *Review of Economic Studies*. 30, June. – pp. 119-127. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2295809>
18. Von Neumann, J., 1937. *Über ein Okonomisches Gleichungssystem und eine Verallgemeinerung des Brouwerschen* / J. Von Neumann // *Ergelnisse eines Mathematische Kolloquiums*, 8, 1937.
19. Knight, F.H., 1944. *Diminishing Returns from Investment* / F.H. Knight // *Journal of Political Economy*, 52, March, 1944. – pp. 26-41. DOI: <http://dx.doi.org/10.1086/256134>
20. Liashenko, O.I., 2015. *Economic Growth under Condition of Knowledge Dissemination, Depending on the General Level of Capital-Labor. Economic and Mathematical Modelling of Socio-Economic Systems*, 20, pp. 66-84.

M. Malik, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
V. Erastov, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

INTRODUCTION OF INSURANCE REPOSITORY AS AN ALTERNATIVE OF INTERNET INSURANCE IN CLASSICAL MEANING: LEGISLATION ASPECTS

This paper examines the legislation and regulation of insurance repositories. The basic conditions and requirements of creating and functioning of the new insurance market institute were studied. The basic requirements for managing personal of insurance repository were noticed. The study reveals the interaction mechanism of insurers and insured at the book-entry insurance policies turnover market via creation of the new institute, which is set to issue and control electronic insurance coverage.

Insurance repository is legal entity, created in a form of business partnership, which does not contradict the operation requirements. The aim of such entity is to provide services of issuing, storing and controlling of book-entry policy turnover. The unique account should be opened via insurance repository for E-policy use. This account is used to store the information about insurance coverage in book-entry form.

Creating an alternative of Internet-insurance in canonical meaning could enable insurers to diversify their risks and to choose appropriate client relationship algorithm. Availability of Internet insurance alternative could reduce or even eliminate E-policy market barriers.

1. Bazylevych, V., Bazylevych, K., 2009. *Strakhova sprava*. 3rd ed. Kyiv: Znannya
2. Bazylevych, V., 2008. *Strakhuvannya: Pidruchnyk*. Kyiv: Znannya
3. Zalyetov, O., 2015. Policy of insurance protection and strategy of its reform in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics* 3(168), pp.31-37 DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/5>
4. Kovtun, I., Kolhanova, D., Lohvynenko, A., Erastov, V., 2013 *Rukovodstvo pol'zovatelya PP Fort:Polys8*. Kyiv
5. Orlov, A., Anan'ev, A., 2001. *Vo Vsemymoy Torhovoy Orhanyzatsyy net sohlyasya po élektronnoy torhovle. Business*.
6. Pikus, R., 2011. Insurance market development is in the conditions of globalization. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics* 126, pp.15-18. DOI [10.17721](http://dx.doi.org/10.17721)
7. Pikus, R., Nesterova, D., 2015. Efficiency of the investment strategy of the insurance companies in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics* 3(168). pp.6-12. DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/1>
8. Pikus R., Zakolodyazhnyy, V., 2015. Innovative development of insurance activity as basis for increasing its efficiency. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics* 3(168). pp.72-80. DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/11>

9. Pikus, R., Bazylevych, V., Bazylevych, K., Filonyuk, O., Hudyma, N., 2011. *Strakhuvannya: praktykum*. 2nd ed. Kyiv: Znannya
10. Pikus, R., 2008 Theoretical and methodological bases to integrations bank and insurance institute. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics* 104. pp.20-25. DOI 10.17721
11. Prykazyuk, N., Motashko, T., 2014. Role of internet in insurance services realizationo *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics* 156 DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/156-3/9>
12. Prykazyuk, N., Motashko, T., 2015. New vectors of the motor insurance development in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics* 3(168) DOI <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/6>
13. Pro banky i bankivs'ku diyal'nist' The Law of Ukraine vid 07.12.2000 № 2121-III: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
14. Pro hospodars'ki tovarystva The Law of Ukraine vid 19.09.1991 № 1576-XII: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
15. Pro depozytarnu systemu Ukrayiny: The Law of Ukraine vid 06.07.2012 № 5178-VI: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>
16. Pro elektronno-tsyfrovyy pidpys: The Law of Ukraine vid 22.05.2003 № 852-IV: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>
17. Pro elektronnu komertsiyu The Law of Ukraine vid 03.09.2015 № 675-VIII: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
18. Pro zapobihannya ta protydyiu lehalizatsiyi (vidmyvannyu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shlyakhom, finansuvannyu terorizmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovoho znyschennya The Law of Ukraine vid 14.10.2014 № 1702-VII: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
19. Pro zatverdzhennya Profesiynykh vymoh do kerivnykiv ta holovnykh bukhhalteriv finansovykh ustanov Rozporyadzhennya Natsional'noyi komisiyi, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya v sferi ryнкiv finansovykh posluh vid 13.07.2004 № 1590: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0955-04>
20. Pro zakhyst informatsiyi v informatsiyno-telekomunikatsiynykh systemakh The Law of Ukraine vid 05.07.1994 № 80/94-VR: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80/94-vr>
21. Pro nederzhavne pensiye zabezpechennya The Law of Ukraine vid 09.07.2003 № 1057-IV: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
22. Pro obov'yazkove strakhuvannya tsyvil'no-pravovoyi vidpovidal'nosti vlasnykiv nazemnykh transportnykh zasobiv: The Law of Ukraine vid 01.07.2004 № 1961-IV: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>
23. Pro strakhuvannya: The Law of Ukraine vid 07.03.1996 № 85/96-VR: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-vr>
24. Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehulyuvannya ryнкiv finansovykh posluh The Law of Ukraine vid 12.07.2001 № 2664-III: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
25. Rasshyvalov, D., 2008. Poserednyts'ki posluhy u strakhuvanni. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics* 106, pp. 35-37 DOI 10.17721
26. Naumenkova, S., Mishchenko, S., 2010. *Rynok finansovykh posluh: navch. posib*. Kyiv: Znannya
27. Insurance Industry Institute [Electronic resource]. Access mode: <http://www.iii.org/stat/sandbox/>
28. Kirzner, I., 1973. *Competition and Entrepreneurship*. Chicago
29. Operkent, A., 1999. *Global Economy & Electronic Commerce*. London: Business School Press
30. Wall Street Journal [Electronic resource]. Access mode: <http://online.wsj.com/sandbox/archive/admin/>
31. Wholesale distribution of internet-insurance for human use //Official Journal of the European Communities EN – L113 – 30.04.1992 – [Electronic resource]. Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

O. Cheberyako, Doctor of Sciences (Historical), PhD in Economics, Associate Professor,
O. Ryabokon, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

LOCAL BUDGETS UNDER CURRENT DECENTRALIZATION: UKRAINE AND FOREIGN EXPERIENCE

The article is devoted to the major trends and issues of development of local budgets in Ukraine. A study of the essence of fiscal decentralization as one of the components of the management, aimed at reducing the dependence of local governments from the central government with regard to foreign experience. Particular attention is paid to local budgets under decentralization of own and delegated financial powers. The theoretical principles of fiscal decentralization and its proven impact on the socio-economic development. Studied the European countries model of local budgets. The features of formation of revenues of local budgets under decentralization. The role in shaping tax revenues of local budgets in foreign countries and Ukraine. The analysis of state policy of financial support for regional development in Ukraine. The structure of tax revenue in the context of changes in the budget and tax legislation in a decentralized tax powers. Systematized features of fiscal decentralization in Ukraine. Problems and grounded main ways of optimizing the formation of local budgets in a decentralized tax powers. Formed selection of areas targeted as ways to increase economic and financial independence of regions of Ukraine.

1. Shemshuchenko, Yu.S. (1999). *Legal encyclopedia* (2nd part). Kiev: "Ukrayins'ka entsyklopediya" im. M.P.Bazhana
2. Zakon Ukrayiny "Pro dobrovil'ne ob'yednannya terytorial'nykh hromad" (On a voluntary association of communities) # 676-VIII vid 04.09.2015. [Electronic version], from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 8 kvitnya 2015 roku # 214 "Pro zatverdzhennya Metodyky formuvannya spromozhnykh terytorial'nykh hromad" (On Approval of Procedures capable of forming local communities). [Electronic version], from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-n>

4. Cheberyako, O.V. (2012). *The budget system of the USSR in 1920.: organizational, legal and socio-economic bases of operation*. Kiev: Nilan-LTD.
5. Boyko, Ye.O. & Sapon'ko, Ye.V. (2014). Applicability of international experience of local budgets in Ukraine. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, 2, 163-167.
6. Bobrovs'ka, O.Yu. & Mun'ko, A.Yu. (2015). The financial and economic support areas under decentralization. *Aspekty publichnoho upravlinnya*, 4(18), 84-91.
7. Prokopenko, L.L. (2015). The experience of reforming local governance in the European Union. *Aspekty publichnoho upravlinnya*, 4(18), 93-101.
8. Bondaruk, T. (2011). Concept for reforming the local budgets Ukraine. *Svit finansiv*, 2, 168-171.
9. Sayt Instytutu byudzhetu ta sotsial'no – ekonomichnykh doslidzhen'. [Electronic version], from <http://www.ibser.org.ua>
10. Kazyuk, Ya.M. (2014). The issue of fiscal decentralization of local budgets. *Statystyka Ukrayiny*, 2(65), 20-25.
11. Derkach, M.I. (2012). Models fiscal decentralization countries. [Electronic version]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu: Ekonomika*, 6(3), 3-10. [Electronic version], from <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201263/3-10.html>
12. Derkach, M.I. (2010). The theoretical aspects of modern model of fiscal decentralization. [Electronic version]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu: Ekonomika*, 4(2), 60-66. [Electronic version], from <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201042/60-66>.
13. Sayt Natsional'noyi rady reform. [Electronic version], from <http://reforms.in.ua>
14. Subbotovych, Yu. (2012). Fiscal decentralization and strengthening of local government finances. *Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 132, 44-46.
15. Sums'ka, T. (2015). The decentralization of the budget system as the organizational basis of local government. *Zhurnal yevropeys'koyi ekonomiky*, 14(1), 59-71.
16. Khimka, O.S. (2012). The role of local budgets in the socio- economic development of regions. [Electronic version]. from <http://intkonf.org/himka-os-rol-mistsevih-byudzhetiv-u-sotsialno-ekonomichnomu-rozvitku-regioniv-ukrayini>
17. Cheberyako, O.V. & Ryabokon, O.A. (2013). Important problems in the field of forming and execution of local budgets. *Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 149 (8), 58-61. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/149-8/16>

O. Brintseva, PhD in Economics, Associate Professor
Vadim Getman Kyiv National Economic University, Kyiv

FICTITIOUS HUMAN CAPITAL: CONCEPTUAL APPROACHES AND FEATURES OF EVALUATION

The basic methods of human capital valuation are studied in the article (method of representative estimates; valuation based on previous spending; valuation based on the impact of the use of human capital; market method). The valuation of national human capital is carried out. Considering to the fiktyviziation processes, the significant adverse effects of it to the national economy and social and labor sphere, evaluation of fictitious human capital are conducted. Results of the conducted research demonstrate that from 2,4% to 8,2% of investments in human capital are directed to formation of the fictitious human capital in education, health care and the social and labor sphere. The ways of improving the efficiency of investment in human capital, to overcome the negative impact of fiktyviziation trends are determined.

1. Grishnova O.A., 2001. "Human capital" in the economic categories / OA Grishnova // Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. – № 49. – S.35-40.
2. Grishnova, O.A., 2002. Formation of human capital in education and training: Authoref. Dis. Dr. econ. sciences: 08.09.01 / NAS of Ukraine; Council of Productive Forces of Ukraine. – K. – 36 p.
3. Grishnova, O.A., Brintseva, O.G., 2015. Fictitious human capital: the nature, characteristics, factors of formation / O.A. Grishnova, O.G. Brintseva // Demography and Social Economy. – № 1 (23). – P. 90-101. DOI: 10.15407/dse2015.01.090
4. Grishnova O.A., Dmitruk S.M., 2015. Human capital under crisis: evaluation and preservation opportunities search // Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. – Number 5 (170) – P. 11-16. DOI: [dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/170-5/2](http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/170-5/2)
5. Davydyuk, T.V. Human capital as an object of value measurement in accounting [Electronic rehouse]. – Available at: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/36447/38637>
6. Investing in human capital in the system of the factors of decent work: monograph, 2015 / [O.A. Grishnova, O.V. Dorosh, S.Ya. Shurpa]; for science ed. ScD, Professor O.A. Grishnova. – Kyiv: Kyiv National Economic University. – 222, [2] s.
7. Kolyadin A.P., 2012. The fictitious component of human capital as a systemic phenomenon of the knowledge economy: Authoref. Dis ... Doctor. econ. sciences: 08.00.01 / VPO "Saratov State Socio-Economic University." – Saratov. – 37 p.
8. Korzhagin Yu., 2005. Russian human capital factor of development or degradation? Monograph. – Voronezh: TSIRE – 252 p.
9. National Accounts education Ukraine in 2013: Statistical Bulletin, 2015. K. : State Statistics Service of Ukraine. – 81 p.
10. National Health Accounts (NHA) Ukraine in 2013: Statistical Bulletin, 2015. K. : State Statistics Service of Ukraine. – 213 p.
11. Petrenko, V.P., Matskevych O.Yu. Classification of enterprise human capital as a prerequisite for its productive use [Electronic rehouse]. – Available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_05/135.pdf
12. Polyakov, A.A., 2010. Problems of investment in human capital in modern Russian economy: Author. dis ... candidate. econ. sciences: 08.00.05 / state university management. – M. – 16 p.
13. Revtyuk, E.A. For exact form of the use of human capital in the socio economic systems [Electronic rehouse]. – Available at: http://ecrimea.crimea.edu/arhiv/2013/econ_1_2013/revtyuk.pdf
14. Observations of the State Statistics Service of Ukraine "Costs of enterprises for the maintenance of labor" [Electronic rehouse]. – Available at: http://www.dst.dk/ext/107806513/0/ukraine/UKR_Survey-on-Enterprise-Labour-Costs-in-Ukraine--pdf

15. Statistical Yearbook 2014 Ukraine, 2015. Edited by I.M. Zhuk – Kyiv. – 586 p.
16. Boarini, R., M. Mira d'Ercole and G. Liu (2012), "Approaches to Measuring the Stock of Human Capital: A Review of Country Practices", OECD Statistics Working Papers, 2012/04, OECD Publishing. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5k8zlm5bc3ns-en>
17. Fender V., 2013. Measuring the UK's Human Capital Stock. Methodology Guidance. London, Office for National Statistics. – 22 p.
18. Where is the wealth of nations? Measuring Capital for the 21st Century, 2006. Washington, D.C., THE WORLD BANK. – 208 p.

O. Naumova, PhD in Economics, Assistant Professor
"KROK" University, Kyiv

MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY OF THE ENTERPRISE UNDER CRISIS CONDITIONS

The method of comparison, analysis and synthesis, induction and deduction in devoted paper for the purpose of summarized modern theoretical approaches to the investment activity of the enterprise are used. The research is based on the analysis of scientific papers of leading scientists about investment activity of the enterprise under crisis economic conditions. The relationship between corporate management, technological modification of the production process, the government protection of the property rights of investors under crisis conditions and investment activity of Ukrainian enterprises are analyzed. The paper is shown that lack of the investment activity in Ukraine is a negative consequence of the presence a high degree of risk as a result of banking crisis and serious legal violations in the activity of enterprises.

1. Chervan'ov, D.M., Neykova, L.I. (1999). Innovation and investment development management of ukrainian companies. Kyiv: Znannya.
2. Starkova, N.O., Rzun, I.G. & Savateeva, A.S. (2014). The main aspects and problems of attracting foreign investments in the Russian Federation. Modern trends in the economy and management: a new discourse, 30, 209-214.
3. Kharlamova, G. (2013). Investment safety as the component of economic security of Ukraine. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 144, 57-60. doi:10.17721/1728-2667.2013/144-3/18.
4. Kyrylenko, V.I. (2005). Investment partnership mechanism within the system of ensuring the economic security. The economic development strategy of Ukraine, 20-21, 51-56.
5. Transparency International. (2015). Corruption perceptions index 01/01/2015 to 31/12/2015 [statistics]. Available from transparency international Data database.
6. World Bank's Doing Business Report. (2014). Ease of Doing Business. Washington, DC: U.S. The World Bank Group. Retrieved from <http://www.doingbusiness.org/rankings>
7. The Global Innovation Index. (2015). The Global Innovation Index 01/01/2015 to 31/12/2015 [statistics]. Retrieved from <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf>
8. World Bank. (2015). GNI per capita 01/01/2015 to 31/12/2015 [statistics]. Available from World Bank Data database.
9. Geets, V.M., Gritsenko, A.A. (2013). Recovering from the crisis. Journal of Economic Theory, 3, 7-18.
10. Channel 24 (2015). Elimination of Ukrainian banks. Retrieved from http://24tv.ua/v_ukrayini_nazvali_strashnu_kilkist_likvidovanih_bankiv_n629112
11. Ministry of Finance, Financial Portal. (2015). The index of inflation in Ukraine 01/01/2015 to 31/12/2015 [statistics]. Available from Financial Portal Data database.
12. Filyuh, H.M. (2015). Technological modernization of industrial enterprises in Ukraine as a basis for their economic security. Theoretical and applied economic issues, 2 (31), 4-10.
13. Guriev, S. (2009). Myths of Economy. Misconceptions and stereotypes distributed by the media and politicians. Moscow: Alpina business books.
14. Osets'kyi, V.L. (2009). The investment policy of Ukraine in the current financial crisis. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 111, 11-13.

N. Tyukhtenko, PhD in Economics, Associate Professor, Vice-Rector,
S. Makarenko, PhD in Economics, Assistant Professor
Kherson State University, Kherson, Ukraine,
N. Oliynik, PhD, Assistant Professor
Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine

THE OBJECTIFICATION OF DEFINITION OF THE PURCHASING POWER OF CONSUMERS IN SHADOW ECONOMY

The paper analyzed the level of truthfulness of information as to actual volume revenues of workers of the shadow economy. Revealed results of actual solvency of the local population by goods production, work execution, services rendering. Discovered action of currency fluctuation. Analyzed sales of new cars in Ukraine for 2010-2014. Proposed the method of calculating the correction coefficient with a view to determining the level of objectification purchasing power of consumers in a shadow economy and the potential capacity of the sale market of new cars. Defined the optimal selling price of new vehicles in Kherson. Calculated potential market volume of new vehicles and optimal logistic route of their realization in the Kherson region.

1. Analytical review of the foreign exchange market of Ukraine in 2014. – http://rurik.com.ua/documents/research/Foreign_exchange_market_review_4_2014.pdf.
2. Household income and expenditure of Ukraine, State Statistics of Ukraine. – <http://ukrstat.gov.ua>.
3. The Law of Ukraine "On Collection and Accounting of the Single Dues for Obligatory State social insurance", Parliament of Ukraine. – <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Kobets. V.M. Modelling and Information Technologies in Economics. Monograph. – 2014. – P. 247-263.

5. Melnik T. Income (earnings) indexation of enterprise employees: accounting and control, Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): P. 34-40. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/6>

6. Internal Revenue Code of Ukraine/ Parliament of Ukraine. – <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. The program of economic, social and cultural development of the Kherson region in 2015, Kherson regional council. – <http://www.oblrada.ks.ua>.

8. First registrations of new cars in Ukraine by brands (in units), Ukrainian Motor Vehicle Manufacturers Association – UkrAutoprom. – <http://ukrautoprom.com.ua>

9. Average monthly wages and salaries by region from the beginning of year in 2014, State Statistics of Ukraine. – <http://ukrstat.gov.ua>.

10. Average monthly wages and salaries by region from the beginning of year in 2015, State Statistics of Ukraine. – <http://ukrstat.gov.ua>.

11. Farion M. Differentiation of incomes of Ukraine's population (population of Ukraine): modern realities, Science and economics. – 2014. – № 3 (35). – P. 255-261

12. Households characteristics / State Statistics of Ukraine. – <http://ukrstat.gov.ua>.

13. Yurchenko K.G. About system consequences of the temporary occupation of Crimea in the economic field, The national Institute for Strategic Studies. – <http://www.niss.gov.ua/articles/1535>

14. Yarym-Agayev, O.A. Pysmennyi. A methodical approach to an assessment of cars park of Ukraine. – <http://www.elibrary.ru/issues.asp?id=37579>

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Филук Галина Михайлівна – доктор економічних наук, професор, кафедра економіки підприємства, Київський Національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація – тел. 066-796-09-27, gfiluk@ukr.net

Филук Галина Михаловна – доктор економічних наук, професор, кафедра економіки підприємства, Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка

Filuk Galina – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Department of Enterprise Economic, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Ляшенко Олена Ігорівна – доктор економічних наук, професор, кафедра економічної кібернетики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 067-695-85-48, lyashenko@univ.kiev.ua

Ляшенко Елена Игоревна – доктор экономических наук, профессор, кафедра экономической кибернетики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Liashenko Olena – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Department of Economic Cybernetics, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Малік Микола Йосипович – доктор економічних наук, професор, академік НААН, завідувач відділу. ННЦ "Інститут аграрної економіки"

Ерастов Василь Ігорович – аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Контактна інформація: 097-257-26-58, abbadonische@mail.ru

Малик Николай Иосифович – доктор экономических наук, профессор, академик НААН, заведующий отделом. ННЦ "Институт аграрной экономики"

Эрастов Василий Игоревич – аспірант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко)

Malik Mikola – Doctor of Sciences (Economic), Professor, Academician of NAAS, Head of Department, NSC "Institute of agrarian economy"

Erastov Vasyil – PhD Student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Чеберяко Оксана Вікторівна – доктор історичних наук, кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (044)521-32-85, 067-321-24-48, cheberyako@ukr.net

Рябоконе Оксана Олександрівна – аспірант, кафедра фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: 093-557-57-77, oksana_r@i.ua

Чеберяко Оксана Викторовна – доктор исторических наук, кандидат экономических наук, доцент, кафедра финансов, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Рябоконе Оксана Александровна – аспірант, кафедра финансов, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Cheberyako Oksana – Doctor of Science (Historical), PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finances, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Ryabokon Oksana – PhD Student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Брінцева Олена Григоріївна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра управління персоналом та економіки праці, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Контактна інформація: (044) 227-10-39, 098-532-19-06, o.brintseva@gmail.com

Бринцева Елена Григорьевна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра управления персоналом и экономики труда, Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

Brintseva Olena – PhD in Economics, Associate Professor, Department the Personnel Management and Labour Economics, Vadim Getman Kyiv National Economic University

Наумова Олена Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра маркетингу та поведінкової економіки, Університет економіки та права "КРОК"

Контактна інформація: 067-657-18-35, _prober_@mail.ru

Наумова Елена Александровна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра маркетинга и поведенческой экономики, Университет экономики и права "КРОК"

Naumova Olena – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Marketing and Economic, "KROK" University

Тюхтенко Наталія Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи, Херсонський державний університет

Контактна інформація: 050-522-97-17, 095-523-69-64, tuhtenko1@gmail.com

Макаренко Сергій Миколайович – кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту і адміністрування, Херсонський державний університет

Олійник Наталія Миколаївна – кандидат технічних наук, доцент, кафедра економіки підприємства, Херсонський національний технічний університет

Тюхтенко Наталя Анатольевна – кандидат экономических наук, доцент, проректор по учебной и научно-педагогической работе, Херсонский государственный университет

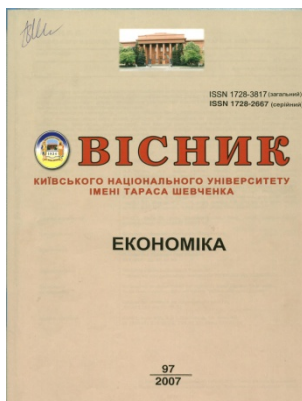
Макаренко Сергей Николаевич – кандидат экономических наук, доцент, кафедра менеджмента и администрирования, Херсонский государственный университет

Олейник Наталия Николаевна – кандидат технических наук, доцент, кафедра экономики предприятия, Херсонский национальный технический университет

Tyukhtenko Nataliya – PhD in Economics, Associate Professor, Vice-Rector for Academic, Scientific and Pedagogical Affairs, Kherson State University

Makarenko Sergei – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Management and Administration, Kherson State University

Oliynik Nataliya – PhD, Associate Professor, Department of Economic enterprises, Kherson National Technical University



Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – це рецензований, цитований у міжнародних наукометричних базах науковий журнал, що видається щомісяця і присвячений дослідженням в економічній сфері.

Журнал видається з **1958 року**

Атестовано

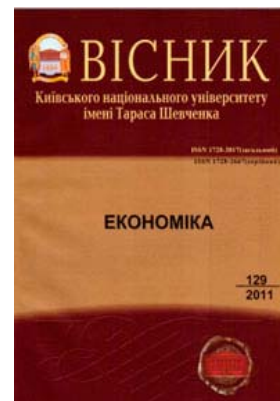
Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16

Зареєстровано

Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13

Засновник та видавець

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02 Адреса видавця 01601, Київ-601, б-р Т.Шевченка



Індексується в таких міжнародних наукометричних базах та депозитаріях:

РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2014 = 67.43), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, Scopus (under evaluation), DOAJ, ProQuest (under evaluation), CitEc, RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 4.477)

DOI префікс: 10.17721 (з 2013)

"Вісник Київський національний університет імені Тараса Шевченка. ЕКОНОМІКА" вітає рукописи, які відповідають загальним критеріям значимості в даній предметній області:

- Оригінальні статті з фундаментальних і прикладних досліджень
- Тематичні дослідження
- Критичні відгуки, огляди, думки, коментарі та есе

Проблематика:

- актуальні проблеми економічної теорії,
- державне управління,
- міжнародна економіка,
- економіка підприємства,
- менеджмент,
- теорія фінансів,
- банківської справи,
- страхування,
- статистики,
- бухгалтерський облік та аудиту,
- безпека,
- екологічна безпека,
- економіко-математичне моделювання
- інформаційні технології в економіці.

Запрошуємо науковців до співпраці!

Статті збираються щомісячно. Манускрипти приймаються 4-ма мовами:

українською, російською, англійською та німецькою. Приймаємо манускрипти на емейл [HYPERLINK](mailto:visnuk.econom@gmail.com)

"mailto:visnuk.econom@gmail.com"visnuk.econom@gmail.com або через форму на сайті:

[HYPERLINK "http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/"](http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/)<http://bulletin-econom.univ.kiev.ua>

Наукове видання



ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІКА

Випуск 4(181)

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.



Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 6,0. Наклад 300. Зам. № 216-7769.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е4.
Підписано до друку 29.04.16

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
http: vpc.univ.kiev.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02